2010

Орлогын Ажиглагч Индекс

ИЛ ТОД БАЙДАЛ: ЗАСГИЙН ГАЗРУУД БА ГАЗРЫН ТОС, БАЙГАЛИЙН ХИЙ, УУЛ УУРХАЙН ҮЙЛДВЭРЛЭЛ

НЭЭЛТТЭЙ
НИЙГЭМ
ФОРУМ

НЭЭЛТТЭЙ
НИЙГЭМ
ФОРУМ

Орлогын Ажиглагч Индекс

Ил тод байдал: Засгийн газрууд ба газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн үйлдвэрлэл

© Нээлттэй Нийгэм Форум, 2011
Монгол хэл дээрх зохиогчийн эрхийг ННФ эзэмшинэ.

Энэхүү судалгааг бүтнээр нь болон хэсэгчлэн хувилж олшруулах,
дахин хэвлэхийг хүсвэл доорх хаягаар хандаж зөвшөөрөл авна уу.

Хаяг: Жамъян гүний гудамж
Сүхбаатар дүүрэг, Улаанбаатар -48,
Утас: 976-11-313207
Факс: 976-11-324857
Вэб: http://www.forum.mn
И-мэйл: osf@forum.mn

DDC
000000

ISBN 978-000000000000

Өмнөх үг

Үүцээ нээж байгаа Монгол Улсын хувьд байгалийн баялгаа хүний хөгжил, сайн засаглал, тогтвортой ардчиллын баталгаа болгон хувиргах их аяны гараан эхлүүлээд байгаа билээ. Ард түмний мэдлийн байгалийн баялгийг гагцхүү ард түмний төлөө зөв бодлого гарган, түүнийгээ үр ашигтай хэрэгжүүлэн байж ашиглах шаардлага тулгарч байна. Бодлого нь ил тод, хэрэгжилт нь иргэдийн шууд оролцоотой, хяналтан дор нээлттэй явагдаж байж төр засаг иргэдийнхээ итгэлийг хүлээхийг өнөөгийн Монгол Улс дахь нөхцөл байдал, байгалийн баялагтай бусад олон орны ойрын жишээ харуулж байна. Ил тод, нээлттэй байдал нь байгалийн баялаг жинхэнэ эзэн ард түмэндээ үр шимээ өгөх, мөн төр засаг нь ард иргэдийн нэрийн өмнөөс баялгийг өндөр хариуцлагатайгаар удирдах үндсэн угтвар нөхцөл, баталгаа болж байна.

Тэгвэл баялгийг ашиглах бодлого, түүний хэрэгжилтийн ил тод, нээлттэй байдлыг үнэлэх тодорхой үзүүлэлтүүдийг боловсруулж, түүнийгээ хянаж байх нь чухал ач холбогдолтой. Олон улсын түвшинд анх удаагаа байгалийн арвин их баялагтай 41 улс орныг хамруулсан Орлогын Ажиглагч Индексийг АНУ-д төвтэй төрийн бус Орлогын ажиглагч хүрээлэн, олон улсад үйл ажиллагаагаа явуулдаг Транспарэнси Интернэшнл байгууллагуудаас хамтран гаргасан нь Монгол Улсын хувьд онцгой ач холбогдолтой болсныг тэмдэглэн, үндсэн тайланг нь уншигч танд эх хэлнээ хөрвүүлэн хүргэж байгаадаа Нээлттэй Нийгэм Форумын хамт олон баяртай байна.

Уг индекс нь уул уурхай, газрын тосны бодлого, эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох, хүрсэн түвшнээ бодитойгоор үнэлэх, бодлого боловсруулагч болон нийтийн дунд хэлэлцүүлэг өрнүүлэхэд суурь мэдээлэл болж өгнө гэж итгэж байна. Төр засаг нь бодлогоо зүгшрүүлэхэд, иргэний нийгэм мэдээлэлд тулгуурлан төр засгийн бодлогыг хянахад, хөрөнгө оруулагч, салбарын бизнес эрхлэгчид бүтээн байгуулалтынхаа үр шимийг ард түмэнд хүрч байгааг харах боломжоог энэ судалгаа бага боловч нээж өгч байгаад эргэлзэхгүй байна.

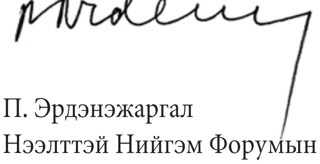

П. Эрдэнэжаргал
Нээлттэй Нийгэм Форумын
Гүйцэтгэх захирал

Оршил

Орлогын ажиглагч институт ба Транспэрэнси Интернэйшнл нь 2007 оноос хойш Орлогын ил тод байдлыг хөхиүлэн дэмжих төсөл дээр хамтран ажиллаж байна. Бидний зорилго бол газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн үйлдвэрлэл эдийн засагт нь томоохон үүрэг гүйцэтгэдэг орнуудад орлогыг ил тод болгохын ач холбогдлыг Засгийн газар, хувийн хэвшлийн ба төрийн өмчийн компаниуд, мэргэжлийн хүмүүс, идэвхтнүүдэд таниулж, мэдлэг мэдээллийг нь дээшлүүлэх замаар сайн засаглалыг хөхиүлэн дэмжихэд оршдог.

Энэхүү төсөл нь улс орнууд байгалийн баялгийнхаа үр шимийг хүртэхийн зэрэгцээ олборлох үйлдвэрлэлийн сөрөг үр нөлөөг аль болох багасгахад туслах гэсэн иргэний нийгмийн байгууллагуудын олон талын хүчин чармайлтыг тусгаж байна. Эдгээр хүчин чармайлтын нэг нь Хүүхдийг ивээх сангаас 2005 онд гаргасан «Хоосон амнаас цааш» нэртэй тайлан юм. Цаашлаад, хөгжиж байгаа орнуудад олборлох үйлдвэрлэлийн ач холбогдлын талаарх мэдлэг дээшилсэн нь Транспэрэнси Интернэйшнл байгууллагаас 2008 онд Газрын тос, байгалийн хийн компаниудын орлогын ил тод байдлын тайлан гаргаж нийтлэхэд хүргэсэн юм.

Орлогын Ажиглагч Индекс нь парламентын гишүүд, корпорациуд, иргэний нийгмийн байгууллагууд , хэвлэл мэдээллийнхэн болон иргэд Засгийн газраас газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн талаар илүү өндөр стандартыг хангасан тайлагналыг шаардахад зориулсан хэрэгсэл юм.

Олон улсын иргэний нийгмийн зүгээс гаргасан ихээхэн хүчин чармайлтын ачаар олборлосон баялгийн удирдлага дахь ил тод, хариуцлагатай байдал сүүлийн арван жилд олон улс, бүс нутаг, үндэсний хэмжээний бодлогын тэргүүлэх асуудал болоод байна. Өнөөдөр байгалийн баялаг ихтэй орнуудын эдийн засгийн амжилтын шийдвэрлэх хүчин зүйл нь олборлох үйлдвэрлэлийн салбар дахь сайн засаглал болох нь харагдаж байна. Гэвч засгийн газруудад орлогын ил тод байдлын бодит багц стандарт үзүүлэлт байхгүй байгаа нь газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн орлогын хариуцлагатай, ил тод, үр нөлөөтэй удирдлагыг хөхиүлэн дэмжих хүчин чармайлтад саад тотгор учруулж байна.

Орлогын Ажиглагч Индекс нь энэхүү орон зайг нөхөж, компаниудын өмнө нь хийгдсэн ил тод байдлын үнэлгээнд нэмэлт болохоос гадна энэ чиглэлээр ажилладаг бодлого боловсруулагчид, идэвхтнүүд ашиглах чухал эх сурвалж болох юм. Түүнчлэн олборлох үйлдвэрлэлийн салбарт ил тод, хариуцлагатай байдлыг илүү өндөр жишигт хүргэх хүчин чармайлтыг удирдан чиглүүлэх болно.

Энэ индексийг компаниудын тайлантай хослуулснаар байгалийн баялаг ихтэй орнуудад ил тод байдлыг хэмжих, хариуцлагатай байдал, сайн засаглалыг хөхиүлэн дэмжихэд чиглэсэн сайн шалгуур үзүүлэлтүүд бий болох хамтын, тогтвортой хүчин чармайлтын нэг хэсгийг бүрдүүлнэ.

Карин Лиссакерс
Орлогын ажиглагч институтын
Захирал

Др. Кобус де Суардт
Транспэрэнси Интернэйшнлийн
Нарийн бичгийн дарга нарын газрын
Удирдах захирал

ОРЛОГЫН АЖИГЛАГЧ ИНДЕКС
УЛС ОРНУУДЫН ЗЭРЭГЛЭЛ

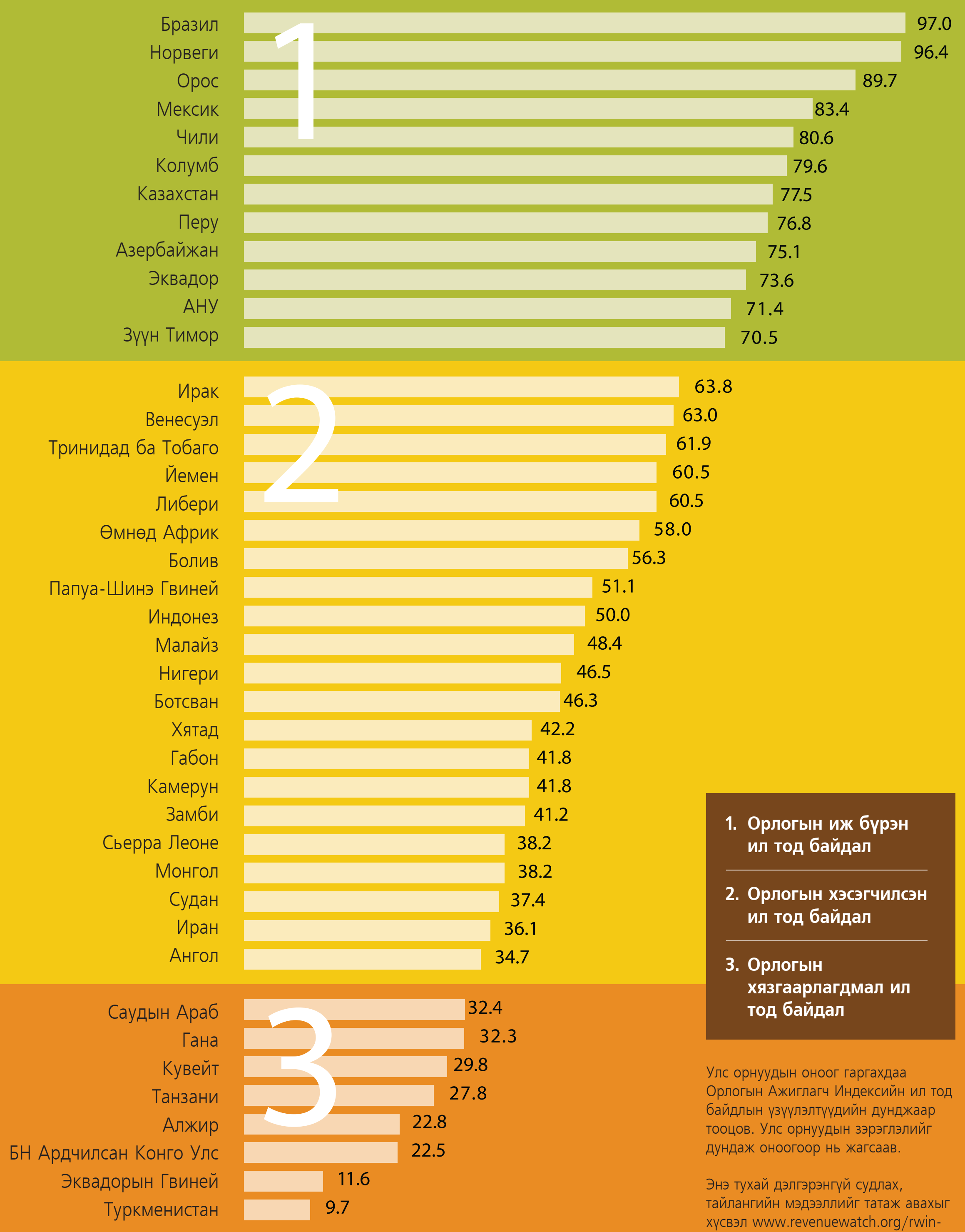

1. Орлогын иж бүрэн ил тод байдал

2. Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдал

3. Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал

Улс орнуудын оноог гаргахдаа Орлогын Ажиглагч Индексийн ил тод байдлын үзүүлэлтүүдийн дунджаар тооцов. Улс орнуудын зэрэглэлийг дундаж оноогоор нь жагсаав.

Энэ тухай дэлгэрэнгүй судлах, тайлангийн мэдээллийг татаж авахыг хүсвэл www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар үзнэ үү.

Хураангуй

Энэхүү индекст дэлхийн хүн амын бараг тал хувийг хамарсан, мөн газрын тос, алт, зэс, алмаазын тэргүүлэх үйлдвэрлэгч, байгалийн баялаг ихтэй 41 улсыг үнэлсэн болно.

Орлогын Ажиглагч Индекс нь газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн талаарх мэдээлэл, түүний дотор байгалийн нөөц ашигласны төлөө Засгийн газарт төлж байгаа төлбөр, үйлдвэрлэлийн тоо баримт, гэрээний нөхцлүүдийн талаар Засгийн газраас нийтэд тайлагнаж байгаа мэдээллийг хэмжиж, харьцуулах гэсэн анхны оролдлого болж байна. Байгалийн баялаг ихтэй орнуудын болон дэлхий нийтийн эдийн засагт олборлох үйлдвэрлэлийн салбар чухал шийдвэрлэх үүрэг гүйцэтгэдэг. Газрын тос болон түүнээс гаралтай бүтээгдэхүүн дэлхийн худалдааны 15 хувийг бүрдүүлдэг бөгөөд байгалийн баялагтай холбоотой тусгаар баялгийн сангуудын 2 их наяд орчим ам.долларын хөрөнгө дэлхийн санхүүгийн зах зээлийн гол тоглогчид байдаг. Аж үйлдвэржсэн орнууд эдгээр нөөц баялгаас ихээхэн хамааралтай байдаг бөгөөд хөгжиж байгаа орнуудын олборлох үйлдвэрлэлд оруулах хөрөнгө оруулалт илт нэмэгдэж байна. 2000-2008 онд Африк тивийн ДНБ-ий 24 хувийг эрдэс баялгийн салбарын орлого эзэлж байсан бол ирэх 20 гаруй жилд тооцоолсон нүүрстөрөгчийн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэлийн 90 орчим хувийг хөгжиж байгаа орнуудаас нийлүүлэх төлөвтэй байна. Дэлхийн нүүрстөрөгчийн нөөцийн ойролцоогоор 80 орчим хувь нь төрийн өмчит компаниудын хяналтад байна. Үүнд голлох үүрэгтэй орнуудын нөөц баялгийн менежментийн чанар дэлхийн эдийн засагт бүхэлд нь нөлөөлөх болжээ.

Энэхүү индекст дэлхийн хүн амын бараг тал хувийг хамарсан, мөн газрын тос, алт, зэс, алмаазын тэргүүлэх үйлдвэрлэгч, байгалийн баялаг ихтэй 41 улсыг үнэлсэн болно. Тэдний дотор Норвеги, АНУ зэрэг аж үйлдвэржсэн орнуудаас гадна байгалийн асар их баялагтай боловч дэлхийн хамгийн ядууд тооцогддог орнууд ч багтсан. Газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн орлогоос хамааралтай улс орнууд баялгийн зохисгүй удирдлага, авлига хээл хахууль, эзэрхэг дарангуй ёс, гүнзгий зөрчил мөргөлдөөнд онцгой өртөмтгий байж болохыг улс төрийн эдийн засагчид цохон тэмдэглэсэн байдаг.

Байгалийн нөөцийн орлогыг ил тод болгох нь түүний зохисгүй ашиглалт, авлигатай тэмцэх, нөөц баялгийн ашиглалтын асуудлаар иргэд төрдөө үл итгэх байдлыг багасгахад онцгой чухал ач холбогдолтой байдаг. Байгалийн баялгийн орлогыг ил тод, хариуцлагатай удирдах нь газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялаг олборлогч орнуудын амжилттай хөгжил, тогтвортой байдлын үндэс суурь мөн.

Судлагдаагүй чиглэлд зориулсан шинэ хэрэгсэл

Орлогын Ажиглагч Индекс нь орлогын ил тод байдлыг хэмжихийн тулд байгалийн баялгийн менежментийн долоон гол чиглэлээр зохих мэдээлэл байгаа эсэхийг үнэлдэг. Үүнд:

- **Нөөц баялагт хүрэх боломж:** гэрээ, тусгай зөвшөөрлийн нөхцөл болзол, дэг журмуудыг нарийвчлан харуулсан мэдээлэл, түүнчлэн мэдээллийн хүртээмжтэй холбоотой эрх зүй, зохицуулалтын механизмууд байгаа эсэх.
- **Орлого бүрдүүлэлт:** нөөц баялгийн үйлдвэрлэл, төлбөр, мөн түүнийг хүртэх боломж, давтамжийн талаар төр засгийн байгууллагуудаас гаргаж нийтэлсэн дэлгэрэнгүй мэдээлэл байгаа эсэх.

- **Институцийн орчин:** орлого бүрдүүлэлтийн менежментэд оролцогч үндсэн оролцогчдын баримтлах дэг журам, гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, түүнчлэн дотоод болон бусад хяналт шалгалт байгаа эсэх.
- **Төрийн өмчит компани:** төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудын засаглалын бүтэцтэй холбоотой мэдээлэл, үйл ажиллагаагаа тайлагнах практиктай холбоотой дүрэм журмууд байгаа эсэх.
- **Байгалийн баялгийн сан:** Сангуудын үйл ажиллагаа, тайлагналын практикийг удирдан зохицуулах дүрэм журмууд бий эсэх.
- **Орон нутгийн шилжүүлэг:** Төв, нутгийн захиргааны байгууллага болон улс төрийн байгууллагуудын хооронд орлого хуваах ажиллагааг зохицуулах хуулиуд, орлого хуваасан тухай мэдээллийг илээр тайлагнасан байдал.
- **Олборлох Үйлдвэрлэлийн Ил Тод Байдлын Санаачилга (ОҮИТБС):** гишүүн орнууд ОҮИТБС-ын шалгуур үзүүлэлт (ОҮИТБС-ын тайлан, төлбөр тооцооны аудит, тулган нэгтгэлт, төрийн өмчит компаниудын орлого, төлбөрийн тухай мэдээллийг нийтлэх гэх мэт)-үүдийг хангасан байдлын түвшин.

Олон нийтэд зориулсан мэдээлэл ямар байгаагаас хамаарч эдгээр үзүүлэлтүүдэд 0-100 хүртэл оноо өгсөн багарсан үр дүнгг нэгтгэж улс орон бүрийн Орлогын ил тод байдлын эцсийн оноог тооцож гаргасан болно. Индексийн эцсийн үр дүнгээр нь улс орнуудыг онооны дараалаар жагсааж үзвэл гурван бүлэгт хуваах болохоор байна:

- **Орлогын иж бүрэн ил тод байдал** (дундаж оноо 67-100): энэ бүлгийн улс орнууд олборлох үйлдвэрлэлийн орлогынхоо талаар үлэмж хэмжээний мэдээллийг иргэддээ өгдөг. Засгийн газрууд нь тайлагналын практик маш сайтай, олборлох салбарын чиглэл бүрээрээ задлан харуулсан, дэлгэрэнгүй тоон мэдээллээр хангах хандлагатай байдаг.
- **Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдал** (дундаж оноо 34-66): жагсаалтын дундах бүлэгт хамаарах орнууд иргэдээ олборлох үйлдвэрлэлийн орлогын талаарх мэдээллээр хангадаг боловч тус индексийн нэг буюу түүнээс дээш чиглэлд ил тод байдлын ноцтой дутагдалтай байдаг.
- **Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал** (дундаж оноо 0-33): жагсаалтын доод хэсэгт орсон улс орнууд иргэдээ мэдээллээр хамгийн бага хангадаг төдийгүй уг индекст хамрагдсан бүхий л чиглэлд тайлагналын практик муутай байдаг.

Түүнчлэн, Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний үзүүлэлтүүд нь эдгээр оронд ажиллаж байгаа газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн салбарын институцийн орчны талаарх мэдээллийг өгдөг. Энэ хэсэг мэдээллийг ил нээлттэй, хүртээмжтэй болгох буюу эрх мэдлээ дур зоргоор ашиглахад хяналт тавихыг шаардсан хууль тогтоомж, зохицуулалтууд байгаа эсэхийг шалгадаг.

Үр дүн: Орлогын ил тод байдлын харилцан адилгүй дүр зураг

1. Орлогын Ажиглагч Индексээс үзэхэд энэхүү тайланд хамрагдсан дийлэнх орнууд (41-ээс 29) байгалийн баялгийн салбарынхаа тухай олон нийтэд хязгаарлагдмал мэдээлл өгч байна. Ийнхүү ил тод байдал дутагдаж байгаа нь иргэд улсын өмч хөрөнгийн ашиглалтын талаар Засгийн газартайгаа хариуцлага тооцох чадварыг алдагдуулж байна.
2. Азербайжан, Бразил, Чили, Колумб, Эквадор, Казахстан, Мексик, Норвеги, Перу, Орос, Зүүн Тимор, Америкийн Нэгдсэн Улс зэрэг орнууд эрдэс баялаг, нүүрстөрөгчийн бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэл, тэдгээрээс олж байгаа ашгийнхаа талаар харьцангүй их мэдээлэл өгч байна.

3. Алжир, Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс (БНАКУ), Экваторын Гвиней, Гана, Кувейт, Саудын Араб, Танзани, Туркменистан зэрэг улсуудад газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн орлогын тухай мэдээлэл хомс буюу маш бага мэдээлэл өгч байна.
4. Судалгаанд хамрагдсан бүх орнуудаас гэрээний ил тод байдлыг хангасан нь тун ховор бөгөөд зөвхөн Колумб, Либери, Перу, Зүүн Тимор, АНУ-ын Засгийн газрууд л гэрээнүүдээ (түрээсүүдээ) бүрэн нийтэлж байна. Эдгээр орнуудын жишээн дээр ч мэдээлэл олж авахад хэцүү байж магадгүй. Олонх Засгийн газар гэрээнүүдээ ил болгоогүй, тэр ч бүү хэл хууль тогтоох байгууллагадаа ч тайлагнаагүй байна.

Цаашдын чиглэл

Энэхүү индекс нь төр засгаас ил тод байдлыг дээшлүүлэх талаар хойшлуулшгүй хүчин чармайлт гаргах шаардлагатай байгаа чиглэлүүдийн дэлгэрэнгүй дүр зургийг харуулж байна. Чухамдаа судалгаанд хамрагдсан бараг бүх улсад сайжруулах шаардлагатай бодит орон зай оршин байгааг эндээс бид олж мэдсэн юм.

Индексийн үр дүнгээс үзэхэд, мэдээллийн нууцлалыг хадгалах шаардлагатай гэсэн тайлбар үндэслэлгүй болох нь харагдаж байна. Ихэнх улсын нууцалж байгаа мэдээллийг олон орон илээр тайлагнаж байгааг уг индекс харуулж байна. Мэдээлэл бол хариуцлагатай байдлын урьдач нөхцөл бөгөөд аливаа нарийн түвэгтэй салбарыг үр дүнтэй удирдахад онцгой чухал хэрэгсэл юм. Ил тод байдал бага байх нь эрдэс баялаг, нүүрс устөрөгчийн нөөц ихтэй орнууд эдгээр баялгаа хөгжлийн төлөө ашиглах чадварт ноцтой саад учруулж болно.

Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн орлогын менежментийг сайжруулах, нийтийн сайн сайхны төлөө нөөц баялгийн хариуцлагатай менежментийг хөхиүлэн дэмжихийн тулд орлогын ил тод байдлаа дээшлүүлэхийг Орлогын Ажиглагч Институт (RWI), Транспэрэнси Интернэйшнл байгууллагаас төр засаг, парламентын гишүүд, иргэний нийгэм, компаниудад хандан уриалж байна.

ГАРЧИГ

1.	**Оршил**	10
1.1	Яагаад Орлогын Ажиглагч Индексийг гаргах болов?	10
2.	**Аргачлал**	14
2.1	Улс орны хамралт	15
2.2	Судалгааны үйл явц	16
2.3	Судалгааны гол чиглэл	16
2.4	Хөндлөнгийн хяналт	17
2.5	Оноо өгөлт ба үр дүнгийн зохион байгуулалт	17
2.6	Орлогын Ажиглагч Индекст юу хамрагддаггүй вэ?	19
2.7	Орлогын Ажиглагч Индексийн тухай судалгаагаар тогтоосон гол баримт бичгүүд	20
3.	**Ерөнхий үр дүн**	22
3.1	Орлогын иж бүрэн ил тод байдал	22
3.2	Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдал	25
3.3	Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал	25
4.	**Ангилал бүрийн үр дүн**	27
4.1	Нөөц баялагт хүрэх боломж	27
4.2	Орлого бүрдүүлэлт27	28
4.3	Институцийн орчин	30
4.4	Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төрийн өмчит компаниуд	31
4.5	Байгалийн баялгийн сан (ББС)	32
4.6	Орон нутгийн шилжүүлэг	33
4.7	ОҮИТБС	33
	Орлогын Ажиглагч Индекс	
5.	**Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээ**	**38**
6.	**Бүс нутгийн үр дүн**	**42**
7.	**Дүгнэлт, санал зөвлөмжүүд**	**44**
Хавсралт 1: Орлогын Ажиглагч Индексийн асуултууд		49
Хавсралт 2: Орлогын ажиглагч индексийн оноо		52
Хавсралт 3: Хянах ажиллагааны явцад орсон өөрчлөлтийн тоо		64
Нэр томъёоны тайлбар		65
Лавлах материалууд		67
Нэмэлт тэмдэглэлүүд		68

1 Оршил

Австрали, Канад, Швед, АНУ гэх мэт хуучны аж үйлдвэржсэн орнуудын эдийн засгийн амжилтыг өдөөхөд эрдэс болон нүүрс устөрөгчийн баялаг нь тусалсан байдаг. Энэ нь эрдэс баялгийн нөөц ихтэй хөгжил буурай орнуудад эдийн засгийн огцом өсөлтийг санхүүжүүлэх боломж олгодог. Саяхан болсон дэлхийн санхүүгийн хямралын дараа ч гэсэн газрын тосны үнэ өндөр хэвээр байж, алт мэтийн металлын үнэ түүхэн дээд амжилт тогтоосон билээ. Ийнхүү үнэ өссөн нь эдгээр бараа түүхий эдийг үйлдвэрлэгч орнуудын олборлох салбараас олох орлого, хөрөнгө оруулалтын хэмжээг асар их нэмэгдүүлээд байгаа бөгөөд эдгээр оронд дэлхийн хүн амын бараг тал хувь нь амьдарч байна[1].

Газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялаг үйлдвэрлэгч эдгээр олон орон олборлох салбараасаа ихээхэн баялаг бий болгож байгаагаа эс тооцвол дэлхийн хамгийн ядуу улсын тоонд орж байна. Тухайлбал, Сахар орчмын Африкийн бүс нутагт газрын тос, байгалийн хийн үйлдвэрлэлээр тэргүүлэгч арван орон 2007-2030 онд газрын тос, байгалийн хийн нөөц ашигласны төлбөр, татвараас нийт 4 их наяд орчим ам.долларын орлого олох төлөвтэй байна. Эдгээр орлогын дийлэнх хувийг Ангол, Нигери улсууд хүртэх юм[2]. Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс (БНАКУ), Судан зэрэг газрын тос, байгалийн хий үйлдвэрлэгч орнууд ч бас улс төрийн хувьд хамгийн тогтворгүйд тооцогддог. Хэдийгээр олборлох нөөц баялгийн ирээдүй сайн байсан ч их хэмжээний нефть, ашигт малтмалын нөөц нь эдийн засгийн маш муу хөгжил, дарангуйллын дэглэм тогтохихээхэн магадлал, түүнчлэн зарим тохиолдолд зэвсэгт мөргөлдөөнд хүргэхтэй ч холбогдох нь нь нийтлэг байдаг[3].

Олборлох үйлдвэрлэлийн салбарт засаглалын чанар онцгой чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Эдгээр оронд бараг бүгдэд нь нийтлэг байдаг зүйл бол хөрсөн доорх байгалийн баялаг нь төрийн мэдлийн улсын өмч гэсэн Үндсэн хуулийн хэм хэмжээ юм. Иймээс газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн олборлолтын орлогыг зарчмын хувьд төр ард түмнийхээ нэрийн өмнөөс итгэлцлээр удирддаг. Улс, нийтийн өмчийн нөөц баялгийг улс орныхоо эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг нэмэгдүүлэх, урт хугацааны хөгжлийг хангахад ашиглах ёстой гэж үзэх үндэслэлтэй. Олон улсын валютын сангийн мэдээгээр, 2000-2007 онд байгалийн баялаг ихтэй орнуудын бий болгосон төсвийн нийт орлогын дунджаар 40 хувийг нүүрс устөрөгч, эрдэс баялгийн орлого ээлж байжээ. Гэвч иргэд нь энэ салбарын талаар маш бага мэдээлэлтэй байдаг улс орон хэтэрхий олон байна. Мэдээлэл авах эрх байхгүй бол иргэд, олон нийт төрөөс олборлох салбарыг удирдаж буй шийдвэрүүд, олборлолтын нөхцлүүд, эрдэс баялгийн олборлолт, борлуулалтаас орж буй мөнгөний ашиглалтад нөлөө үзүүлэх нь маш хязгаарлагдмал байх болно.

1.1 Яагаад Орлогын Ажиглагч Индексийг гаргах болов?

Газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгаас орлогынхоо дийлэнх хэсгийг дагнан бүрдүүлдэг улс орнуудад орлогын ил тод байдал онцгой чухал ач холбогдолтой байдаг. Энэ орлого нь ихээхэн өөрчлөлттэй, тогтворгүй байдгийг 2008-2009 онд болсон өргөн хэрэглээний бараа бүтээгдэхүүний үнийн хямрал харуулсан билээ. Олборлох үйл

ажиллагаанаас Засгийн газрын бүрдүүлж буй орлого нарийн түвэгтэй томъёололтой байх, хүртэх ашгийн хэмжээ их байх нь улс орнуудыг хөрөнгө шамшигдуулах явдал болон авлигад онцгой өртөмтгий болгодог. Төр засгийн байгалийн баялгийн ашиглалтад үл итгэх, эсхүл нийгэм дэх баялгийн дахин хуваарилалтад сэтгэл дундуур байх нь БНКАУ болон Нигерийн сав газрын жишээ шиг гүнзгий зөрчил, мөргөлдөөнд хүргэж болно. Энэ нь дан ганц үндэсний хэмжээнд биш, бүс нутаг, орон нутгийн түвшинд ч үүсч болох бөгөөд дахин хуваарилалт хийх үед хэр их орлого олохоо гол төлөв мэдээгүй байдаг. Иймээс тэд олж байгаа орлогын тухай мэдээллээ нутгийн иргэдтэй тэр бүр хуваалцдаггүй. Эдгээр сорилтуудыг шийдвэрлэхэд ил тод байдал зайлшгүй шаардлагатай. Олборлох салбарын тухай иж бүрэн мэдээллээр тогтмол хангах нь тэдгээр нөөц баялгийг яаж хамгийн сайн удирдаж ашиглах талаар мэтгэлцээн өрнүүлэх боломжийг төр засгийн газрууд, хууль тогтоогчид, жирийн иргэдэд олгодог. Орлогын ил тод байдал нь аливаа салбар дахь олон нийтийн хяналтыг дэмжиж өгдөг бөгөөд эс тэгвэл хаалттай хаалганы цаана хээл хахууль, зохисгүй удирдлага цэцэглэх болно. Энэ бол аливаа улс институцийн хувьд хэр «хөгжингүй» эсэхээс үл хамаарах чухал асуудал болохыг АНУ-ын олборлох үйлдвэрлэлийн салбарт гарсан дуулиант явдлууд харуулдаг[4]. Эцэст нь, орлогын ил тод байдал нь нөөц баялгийг иргэдийнхээ ашиг сонирхолд хамгийн сайн нийцүүлэн ашиглахыг зорьж байгаа засгийн газарт итгэх олон нийтийн итгэлийг бэхжүүлж өгдөг.

Сүүлийн үеийн судалгаануудаас үзэхэд олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг хэдийчинээ сайн хангана, засаглалын үнэлгээ, эдийн засгийн өсөлт нь тэдийчинээ өндөр байдаг байна.

Энэхүү индексийн цаад санаа бол байгалийн баялгийн орлогыг ил тод, хариуцлагатайгаар удирдах нь газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялаг үйлдвэрлэгч орнуудын хөгжил, тогтвортой байдлын салшгүй хэсэг байдагт оршино. Сүүлийн үеийн судалгаануудаас үзэхэд олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг хэдийчинээ сайн хангана, засаглалын үнэлгээ, эдийн засгийн өсөлт нь тэдийчинээ өндөр байдаг байна[5]. Түүнчлэн, улс орон ил тод байх тусам зээлжих зэрэглэл өндөртэй, төсвийн сахилга бат сайтай, авлига багатай байдгийг судалгаа харуулж байна[6]. Цаашилбал, ил тод байдал багатай орнууд ил тод байдал сайтай орнуудыг бодвол нэг хүнд ногдох Дотоодын нийт бүтээгдэхүүн (ДНБ) болон гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт нь бага, капиталын зардал өндөртэй байдаг байна[7].

Өнгөрсөн арван жилд олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын асуудал анхаарал татаж эхэлсэн нь Олборлох Үйлдвэрлэлийн Ил Тод Байдлын Санаачилга (ОҮИТБС), Төлснөө нийтэл (ТН) дэлхий нийтийн иргэний нийгмийн хөдөлгөөн хүрээгээ эрс тэлж байгаагаар харагдаж байна. Нөөц баялгийн орлогын ил тод байдлын тухай ОУВС-гийн удирдамж Байгалийн нөөцийн тунхаглал, мөн Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага, Дэлхийн Банк, Африкийн эвлэл зэрэг байгууллагуудын шинэ хөтөлбөрүүд бий болсон нь байгалийн баялаг ихтэй орнуудад олборлох салбарын засаглалаа сайжруулахад нь туслах сонирхол нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

Гэвч, орлогын ил тод байдлын тухай тодорхойлолт нь компаниудаас төлж, засгийн газруудын хүлээн авч байгаа төлбөрийн тухай тоо баримтыг харьцангуй явцуу хүрээнд ил болгохоос хараахан хэтрэхгүй байна. Ийм төрлийн тайлагналт маш чухал боловч байгалийн нөөц баялгийг илүү өргөн хүрээтэй хөгжлийн төлөө ашиглах, түүнд хяналт тавих, сайжруулахад хангалтгүй юм.Иймээс Орлогын Ажиглагч Индекст орлогын ил тод байдлын тодорхойлолтын хүрээг тэлж, олборлох салбарын бусад холбогдох чиглэлүүдийг багтааж байгаа юм. Үүнд гэрээлэх ба тусгай зөвшөөрөл олгох журмууд, хууль эрх зүйн хүрээ, байгалийн баялгийн сангууд (ББС)-ын ашиглалт, газрын тос,

байгалийн хий, уул уурхайн төрийн өмчит компаниудын үйл ажиллагаа, орон нутгийн засгийн газарт олгох орлогын хуваарилалт зэрэг орно.

Орлогын Ажиглагч Индекс нь энэхүү арга замыг газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмал үйлдвэрлэгч орнуудын янз бүрийн бүлгийн хүрээнд орлогын ил тод байдлыг хэмжиж харьцуулахад ашигладаг. Тус индексийн зорилго бол олборлох үйлдвэрлэл (салбар)-ийн ил тод байдал гэж юу болох талаар тодорхой, дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгөх замаар сайн засаглалын асуудлыг хэлэлцэхэд хувь нэмрээ оруулах явдал юм. Энэ нь аль нэг улс орны байдлыг хамгийн сайн туршлага төдийгүй адил төстэй бусад орнуудтай жишиж үнэлэх замаар харьцуулсан судалгааны хүрээг бий болгодог. Индекс нь улс орныхоо байдалд шүүмжлэлтэй хандаж, олборлох салбарын ил тод, хариуцлагатай байдлын өндөр хэм хэмжээ шаардахад ашиглаж болох үнэн зөв, бодитой тоо баримтаар иргэний нийгэм, парламентын гишүүдийг хангаж байдаг. Энэ бол газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмал үйлдвэрлэгч орнууд олборлох үйлдвэрлэлийнхээ тухай мэдээллийг олон нийтэд тайлагнах, мэдээллээр хангах тал дээр хэр сайн ажиллаж байгааг харьцуулан үнэлэх анхны хүчин чармайлт юм[8].

Уг тайлангийн мэдээлэл, түүний дотор улс орны онцлог баримт бичиг, мэдээллийг авахыг хүсвэл www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар үзнэ үү.

СТАТИСТИК ТОО БАРИМТ

Индекст хамрагдсан орнууд дэлхийн хүн амын бараг 50 хувийг бүрдүүлдэг

41

Индексийн хамгийн өндөр оноо: **Бразил Улс**

97

Индексийн хамгийн бага оноо: **Туркменстан Улс**

9.7

Газрын тос, байгалийн хийн бүтээгдэхүүний дэлхийн худалдааны хувь, хэмжээ

15%

2 Аргачлал

Орлогын Ажиглагч Институт өгөгдөл цуглуулах зорилгоор аливаа засгийн газрын олборлох үйлдвэрлэлийн менежментийн тухай мэдээллийг олж тогтоон орлогын ил тод байдлыг тодорхойлоход чиглэсэн дэлгэрэнгүй асуулга боловсруулсан. Энэхүү асуулга нь ОҮИТБС, «Төлснөө нийтэл» кампанит ажил, Орлогын ил тод байдлын тухай ОУВС-гийн удирдамжаас дэвшүүлсэн стандартад тулгуурласан болно.

Уг асуулгаар газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарын талаар засгийн газруудын нийтэлж байгаа мэдээлэлд өргөн хүрээтэй үнэлэлт өгсөн юм. Нэгдүгээрт, олборлолтын нөөц баялгийг хянаж удирдаж байдаг төрийн байгууллагуудын нийтэлдэг гол баримт бичгүүдийг асуулгаар тогтоодог. Эдгээр баримт бичиг нь тайлагналын практикуудын талаар мэдээлэл өгөхөөс гадна янз бүрийн улс орнуудыг харьцуулах шууд стандартаар хангадаг. Хоёрдугаарт, уг асуулга нь олон нийтэд хүртээмжтэй байгаа мэдээлэл болон ил тод байдлын тухай олон улсын заавар удирдамжууд, мэргэжилтнүүд, олон улсын кампанит ажлуудаар онцолсон цуврал асуудлаарх институцийн практикийг олж тогтоодог.

Орлогын Ажиглагч Индексийн долоон ангилал

Тус индекс нь байгалийн нөөцийн удирдлагын гол асуудлыг төлөөлөх долоон ангиллаар цуглуулсан мэдээлэл дээр тулгуурлаж гардаг.

- **Нөөц баялагт хүрэх боломж:** гэрээ, тусгай зөвшөөрлийн нөхцөл болзол, дэг журмуудыг нарийвчлан харуулсан мэдээлэл, түүнчлэн мэдээллийн хүртээмжтэй холбоотой эрх зүй, зохицуулалтын механизмууд байгаа эсэх.
- **Орлого бүрдүүлэлт:** нөөц баялгийн үйлдвэрлэл, төлбөрүүд, мөн түүнийг хүртэх боломж, давтамжийн талаар төр засгийн байгууллагуудаас гаргаж нийтэлсэн дэлгэрэнгүй мэдээлэл байгаа эсэх.
- **Институцийн орчин:** орлого бүрдүүлэлтийн менежментэд оролцогч үндсэн оролцогчдын баримтлах дэг журам, гүйцэтгэх үүрэг, хүлээх хариуцлага, түүнчлэн дотоод болон бусад хяналт шалгалт байгаа эсэх.
- **Төрийн өмчийн компаниуд (ТӨК–иуд):** төрийн өмчит үйлдвэрийн газруудын засаглалын бүтэцтэй холбоотой мэдээлэл, үйл ажиллагаатай нь холбоотой тайлагналын практикууд байгаа эсэх.
- **Байгалийн баялгийн сангууд:** Сангуудын үйл ажиллагааг зохицуулах дүрэм журам, ажиллагаатай нь холбоотой мэдээлэл байгаа эсэх.
- **Орон нутгийн шилжүүлэг:** Төв, нутгийн захиргааны байгууллага болон улс төрийн байгууллагуудын хооронд нөөц баялгийн орлого хуваах ажиллагааг зохицуулж, энэ талын тайлагналын практикийг үнэлдэг хуулиуд.
- **Олборлох Үйлдвэрлэлийн Ил Тод Байдлын Санаачилга (ОҮИТБС):** гишүүн орнуудын ОҮИТБС-ын шалгуур үзүүлэлт (ОҮИТБС-ын тайлан, төлбөр тооцооны хараат бус аудит, тулган нэгтгэлт, төрийн өмчит компаниудын орлого, төлбөрийн тухай мэдээллийг нийтлэх гэх мэт) - үүдийг хангаж байгаа хүрээг шалгана.

Тус асуулга нь ил тод байдлын асуудлуудыг эрх зүй, зохицуулалтын хүрээнээс ялгаж тодорхойлсон. Ил тод байдлын бүрэлдэхүүн хэсэг нь засгийн газраас долоон ангилал тус

бүрт холбогдох мэдээллийг нийтэлж байгаа эсэх, хэрэв нийтэлж байгаа бол хэр бүрэн дүүрэн, аль хэр давтамжтай гаргаж байгааг илэрхийлдэг. Харин эрх зүй, зохицуулалтын хэсэг нь олборлох үйлдвэрлэлийн үүрэг, хариуцлагыг тодорхойлох хууль тогтоомж, зохицуулалт, институцүүдэд хамаарах бөгөөд холбогдох чиглэлээрх шударга ёсны баталгааг хангаж өгдөг.

Асуулгын загварт тулгуурлан Орлогын Ажиглагч Индексийг ил тод байдалтай холбоотой асуултуудын энгийн дундаж байдлаар зохиосон болно[9]. Асуулт бүрийн оноог өгөхдөө уг асуулганд дурдсан мэдээллийг ямар нэг баримт бичиг, тогтмол хэвлэл, эсхүл онлайн мэдээллийн сан хэлбэрээр өгч байгаа эсэхэд тулгуурласан. Зөвхөн энэ төрлийн асуултыг ашигласнаар уг мэдээлэл тогтмол тайлан, баримт бичгийн хэлбэрт байгаа эсэхийг харьцуулах боломж олгох бөгөөд энэ нь улс орнуудын хэмжээгээр стандарт тогтоох энгийн арга юм.

Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний хэсгийн хувьд бид ОУВС-гийн удирдамж, Байгалийн баялгийн тунхаг зэрэгт заасан стандартуудыг авч хэрэглэн иж бүрэн тайлагналыг хөнгөвчлөх, мэдээлэл авах илүү их боломжоор хангах, эрх мэдлээ дур зоргоор ашиглахад хяналт тавих практикуудыг сонгосон[10]. Байгалийн баялаг ихтэй орнуудад тулгардаг хүндрэл бэрхшээлийг дан ганц ил тод байдлаар шийдвэрлэхгүй гэж үзсэний үндсэн дээр эдгээр асуултуудыг оруулсан болно. Гэвч шинэ стандарт, тэргүүн туршлагууд бий болж, хувьсан өөрчлөгдсөөр байна. Зарим тохиолдолд бодлогын зөвлөмжүүд нь зөвлөж зааварласан шинжтэй байж болно[11]. Түүнчлэн индексийн оноо нь дан ганц ил тод байдлын асуултуудад тулгуурладаг.

Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээтэй холбоотой асуултууд нь тодорхой дүрэм журам, байгууллагын онцлог байгаа эсэхийг шалгадаг боловч тэдгээр нь практик дээр яаж ажиллаж байгааг нь үнэлдэггүй. Уг асуултууд нь иргэд, парламентчдын зүгээс дотоодын институцүүдийг үнэлж, үйл ажиллагааг нь сайжруулахад туслах зорилготой юм. Тайлангийн тусдаа нэг хэсэгт судлаачдын цуглуулсан мэдээллийг ашиглан эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний онцлогт товч задлан шинжилгээ хийж байна. Энэхүү индекс нь эрх зүй, зохицуулалтын хүрээнд оноо өгөхгүй бөгөөд эдгээр асуултаар цуглуулсан мэдээлэл нь тайланд хамрагдсан улс орнуудын нөхцөл байдлыг харуулахад хэрэгтэй байдаг.

Судлаачид 2009 оны 11 дүгээр сараас 2010 оны 4 дүгээр сар хүртэл мэдээлэл цуглуулсан.

2.1 Улс орны хамралт

Улс орнуудын сонголтыг хийхдээ ОУВС-гаас газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгаас хамааралтай эдийн засагтай гэж тодорхойлсон 55 орноос эхэлсэн. Дээр нь бид ОҮИТБС-д нэгдсэн улс орнуудыг авч үзсэн болно. Энэхүү төсөл эхлэх үед уг санаачилгад 30 орон нэгдээд байсан бөгөөд тэдний зургаагаас бусад нь ОУВС-гийн тодорхойлолтод багтсан байв. Эцэст нь бид дээрх хоёр бүлэглэлийн аль алинд нь ороогүй боловч ашигт малтмалын бүтээгдэхүүн, түүхий эд үйлдвэрлэлээр тэргүүлэгч 10 орны тоонд ордог нүүрс устөрөгч, ашигт малтмалын таван томоохон үйлдвэрлэгчийг нэгтгэсэн юм (Австрали, Бразил, Канад, Хятад, АНУ). Энэ гурван ангиллын орнууд нийлээд боломжит 66 орны жагсаалтыг бүрдүүлсэн билээ.

Газар зүйн хувьд тэнцвэртэй сонголт хийхийн тулд бид зургаан бүс нутгийг тогтоосон:(1) Африк, (2) Ази, Номхон далай, (3) Төв Ази, Орос, (4) Латин Америк, (5) Ойрхи Дорнод

ба Хойд Америк (ОДХА), (6) Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын (ЭЗХАХБ) гишүүн орнууд. Орлогын Ажиглагч Индексийг анхлан хэрэгжүүлэхэд зориулж бид эдгээр боломжит 66 улсаас 41 -ийг түүвэрлэн сонгож авсан юм. Хэдийгээр санамсаргүй бус сонголт байсан ч гэсэн бидний шинжилж байгаа улс орнууд харьцуулан үзэх боломжтой бүс нутгийн хувьд тэнцвэртэй төлөөлөл болсон. Энэ тайлангийн хувьд холбооны бүтэцтэй орнуудыг (Канад, Австрали гэх мэт) хасч оруулсан нь байгалийн баялгийн удирдлага, татвар ногдуулалт хариуцсан эрх бүхий байгууллагууд нь янз бүрийн онцлогтой байдгаас тэднийг харьцуулан судлах, нэгдсэн оноо өгөхөд бэрхшээлтэй байдагтай холбоотой.

2.2 Судалгааны үйл явц

Улс орон бүрт бие даасан зөвлөх ажиллаж 2009 оны 11 дүгээр сараас 2010 оны 4 дүгээр сар хүртэл уг асуулгыг бөглөх мэдээллээ цуглуулсан. Судалгаагаар 2006 оны 1 дүгээр сараас 2009 оны 12 дугаар сар хүртэл олон нийтийн хүртээл болгосон мэдээллүүдийг олж тогтооход гол анхаарлаа төвлөрүүлсэн болно. Энэ хугацаанд нийтлэгдсэн боловч 2006 оноос өмнөх мэдээллийг агуулсан тайлангуудыг түүхэн тоо баримтад тооцсон. ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч хэд хэдэн орон 2010 онд тайлангаа шинээр гаргасан бөгөөд эдгээр тайланд нийтлэгдсэн шинэ мэдээллүүд уг индексийн дараагийн тайланд орж тухайн улсын оноог дээшлүүлэх нь дамжиггүй.

Судлаач бүр тодорхой нэг бүс нутгийн орнуудыг хариуцаж ажилласан бөгөөд тэдгээрийн талаар зохих мэдлэгтэй (түүний дотор тухайн орны хэл), өмнө нь ажиллаж байсан туршлагатай хүмүүс байв. Судлаачид улс орон бүрээр нарийвчилсан асуулга бөглөж, хариултуудаа нотлох баримтаар хангаж байв. Судалгаа нь бидний тодорхойлсноор ямар ч иргэн, эсхүл нийт иргэд интернетийн албан ёсны хуудаснаас, эсхүл тухайн баримт бичгийг («Гол баримт бичгүүд» гэсэн хэсгийг үзнэ үү.) гаргасан төрийн байгууллагад хүсэлт тавих замаар олж авах боломжтой нээлттэй мэдээлэлд тулгуурласан. Хэрэв нэг буюу түүнээс дээш гол баримт бичгийг зөвхөн олон нийтэд нээлттэй бус арга замаар олж авах боломжтой бол түүнийг асуулгын оноонд тооцоогүй. Түүнчлэн, судлаачид олж авсан мэдээллээ баталгаажуулах, мэдээллийн эх сурвалжаа өргөтгөх, технологийн, эсхүл орчуулгын шинжтэй алдааг зөөлрүүлэхийн тулд орон нутгийн мэргэжилтнүүд, иргэний нийгмийн идэвхтнүүд, төрийн албан тушаалтнуудтай аль болохоор уулзаж байв.

Тус индексийн тоо баримтуудын үндсэн эх сурвалж нь төрийн байгууллагуудаас интернетэд (вэбсайт дээр) байрлуулсан мэдээлэл байдгийг дурдах нь зүйтэй. Учир нь энэ индексийн зорилго бол төр засгийн газрууд хэр их мэдээллийг олон нийтэд хялбар хүртээмжтэй сувгуудаар өгч байгааг сорих явдал юм. Судалгаанд хамрагдсан бүх улсын засгийн газар албан ёсны вэбсайттай, түүндээ холбогдох мэдээллийг тогтмол нийтэлдэг байна. Бидний аргачлалыг Ангол, Эквадор, Габон, Мексик, Норвеги, Перу, Өмнөд Африк зэрэг орнуудад урьдчилан турших үзэхэд холбогдох мэдээллийн нилээдгүй хувийг онлайн эх сурвалжаас авч, тайлагнаж мэдээлэх түгээмэл үүрэгтэй байгууллагуудыг олж тогтоосон.

2.3 Судалгааны гол чиглэл

Орлогын Ажиглагч Индекст газрын тос, байгалийн хий үйлдвэрлэдэг 30, ашигт малтмал олборлодог 11 орон багтсан байгаа. Ашигт малтмал олборлогчдын хувьд тухайн салбарыг бүхэлд нь хамарсан мэдээлэл олж авахыг судлаачид эрмэлзсэн. Гэхдээ газрын

тос, байгалийн хийн хувьд харьцангуй стандартчилагдсан байдаг бол уул уурхай нь үйлдвэрлэлийн тоо хэмжээ, үнэ өртгийг тооцоолоход өөр өөр хэмжүүр ашигладаг олон тооны эрдэс баялаг үйлдвэрлэдэг нарийн түвэгтэй салбар юм.

Нүүрс устөрөгчийн нөөцөөр баян зарим орнууд ч бас эрдэс баялгийн чухал үйлдвэрлэгч байдаг нь шинжилгээг улам ярвигтай болгодог. Судалгаа нь олон янзын улс орнуудын хооронд харьцуулалт хийхийн тулд ОУВС-гийн тодорхойлсноор Засгийн газарт нь хамгийн их орлого оруулдаг нөөц баялгийг голлон анхаарсан болно. Ингэж шийдсэн нь нь манай судалгааны үр дүнд улс орон бүрийн олборлох салбарыг бүхлээр нь авч үзээгүй гэсэн үг. Гэсэн хэдий ч, судалгаанд хамрагдсан дийлэнх орны улсын төсвийн орлогын ихэнх хэсгийг бүрдүүлдэг нөөц баялгийн хувьд бидний олж мэдсэн зүйлс, хийсэн дүгнэлтүүд хүчинтэй[12].

2.4 Хөндлөнгийн хяналт

Асуулга бүрийн хариултыг нягтлан шалгах үүднээс судалгааны үр дүнг өөр хүмүүст өгч мөн улс бүрийн асуулгыг дор хаяж нэг мэргэжилтнээр давхар хянуулсан болно[13]. Ихэнх хөндлөнгийн хянагчид орлогын ил тод байдлын хөдөлгөөнийг сайн мэддэг, тухайн улс орны олборлох салбарын талаар мэдлэг туршлагатай дотоодын мэргэжилтнүүд байв. Тэд санал шүүмжлэл гаргаж засвар өөрчлөлт хийхийг санал болгож, тайлбаруудыг хөндөхөөс гадна орхигдсон нотлох баримтуудаар хангаж алдаа дутагдлыг олж тогтоож байв. Улмаар хөндлөнгийн хянагч бүрийн санал шүүмжлэл зохих аргачлалын дагуу хийгдсэн, зөвшөөрч болох эсэхийг баталгаажуулан хянагдсан асуулгыг Орлогын ажиглагч институт (ОАИ)-д буцаан илгээж байлаа. Дараа нь санал шүүмжлэл бүрийг ахлах судлаачдаар судлуулан зохих хариуг өгч байв. Хэрэв хөндлөнгийн хянагчдын олсон нотлох баримт, санал болгосон зүйл нь тодорхой асуултуудын хариултыг өөрчлөхөд хүргэж байвал судлаачид зохих өөрчлөлтийг оруулж тэр тухай зохих тэмдэглэлийг хийж байсан. ОАИ-ийн ажилтнууд оноо тавих, онооны тухай эцсийн шийдвэр гаргахдаа улс орнуудын хэмжээнд хийсэн таамаглалуудын үнэн зөвийг шалгаж байсан. Эцэст нь, хянагч бүрийн санал болгосон өөрчлөлтийн тоо, хяналтын үйл явцын дараа оноо нь өөрчлөгдсөн асуултуудын тооны тухай мэдээллийг ОАИ цуглуулсан юм. Бид эдгээрийг тухайн онооны эцсийн тооцоог гаргах ажиллагааны цаана хэлэлцүүлэг, шийдвэр гаргах ажиллагаа явагдсаны баримт болгон харуулж байна (Хавсралт 3-г үзнэ үү). Хөндлөнгийн хяналтын ажиллагааг 2010 оны 2 дугаар сард эхэлж 7 дугаар сард дуусгасан. Үүний үр дүнд мэргэжилтэнд тулгуурласан судалгааны индекс гарсан бөгөөд өмнө тодорхойлсончлон бүх хариултыг нотлох баримтаар баталгаажуулсан юм.

2.5 Оноо өгөлт ба үр дүнгийн зохион байгуулалт

Дээр дурдсанчлан, Орлогын Ажиглагч Индекст зөвхөн ил тод байдалтай холбоотой асуултуудыг гол болгосон. Тус индекс нь асуулгыг бүрдүүлэгч долоон ангиллын дагуу хийгдсэн болно: Ангилал I -Нөөц баялагт хүрэх боломж, Ангилал II -Орлого бүрдүүлэлт, Ангилал III - Институцийн орчин, Ангилал IV - Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төрийн өмчит компаниуд, Ангилал V - Байгалийн баялгийн сангууд, Ангилал VI-Орон нутгийн шилжүүлэг, Ангилал VII -ОҮИТБС.

Оноо хуваарилахад хамгийн чухал хэсэг бол Орлого бүрдүүлэлтийн тухай ангилал II бөгөөд бусад бүх хэсгүүд нийлээд 22 шалгуур үзүүлэлттэй байхад энэ хэсэг 29 үзүүлэлттэй байна. Орлогын Ажиглагч Индекс нь санхүү, олборлох салбар хариуцсан

яамд, зохицуулах газрууд, төв банк, төрийн өмчит компаниуд (эсхүл холбогдох үүргийг гүйцэтгэж байгаа төрийн байгууллагууд) зэргийн мэдээллийг хамарсан таван багц асуултыг давтан асуудаг. Энэ загвар нь улс орон бүрийн мэдээллийн боломжит бүх эх сурвалжид иж бүрэн судалгаа хийх шаардлагыг гол болгосон болно. Орлогын Ажиглагч Индексийн энэ хэсгийн эцсийн онооны хувьд бид эдгээр таван багц эх сурвалжаас авсан үзүүлэлт бүрийн хамгийн дээд утгыг зориуд сонгож авсан. Энэхүү нэгдсэн оноо нь давтагдсан мэдээлэлд илүү оноо өгөхөөс зайлсхийдэг бөгөөд уг индексийн гол цөмийг бүрэлдүүлдэг[14].

Ангилал II-ын үзүүлэлтүүд нь тухайн улсын төсөв санхүүгийн тогтолцоон дахь олборлох үйлдвэрлэлийн нөлөөлөх чухал элементүүдийг онцолж байгаа ба газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмалаас Засгийн газрын авч байгаа төлбөрийн төрлүүд, тоо хэмжээг авч үзсэн. Уг индекст нөөц ашигласны төлбөр, тусгай татварууд, онцгой татвар, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээгээр хүртэх орлогын хувь гэх мэт төлбөрийн бүхий л боломжит хэлбэрийг оруулдаг.

Олон нийтэд өгөх мэдээллийн нээлттэй байдал янз бүр байгаагаас хамаарч асуулт бүрт 0-100 хүртэл оноо өгсөн[15]. Эцсийн оноо нь ил тод байдалтай холбоотой асуултуудын авсан онооны энгийн дундаж юм. Бүх асуулт (олон сонголтот ба тийм/үгүй асуултууд) нь хариултдаа «аль нь ч биш» гэсэн боломжтой. Индекст ийм, «аль нь ч биш» гэсэн асуултад оноо өгөхөөс аль болохоор зайлсхийсэн ба төрийн өмчит компани байдаггүй улс оронд ийм компани байгаа эсэх тухай асуулт гэх мэт үнэхээр аль нь ч биш гэж болохоор нөхцөл байдалд хэрэглэсэн болно. Хэрэв судлаач ийм асуултад оноо өгсөн бол хөндлөнгийн хянагч нь уг оноотой санал нэг байх шаардлагатай бөгөөд оноог эцэслэн гаргахын өмнө ОАИ-ээс байгаа нотлох баримтыг нь шалгасан. Мөн аливаа улсын Орлогын Ажиглагч Индексийн оноог тогтоохдоо «аль нь ч биш» гэсэн асуултуудыг холбогдох асуултын бүлгээс хасч байв.

Улс орнуудын зэрэглэл

Индексийн эцсийн үр дүнд тулгуурлан улс орнуудыг байж болох 100 онооноос авсан харьцангуй дараалаар жагсааж үзвэл гурван бүлэгт хувааж болохоор байв:

- **Орлогын иж бүрэн ил тод байдал:** (дундаж оноо 67-100): энэ бүлгийн улс орнууд олборлох үйлдвэрлэлийнхээ менежментийн талаар үлэмж хэмжээний мэдээллийг иргэддээ өгдөг. Төрийн байгууллагууд, төрийн өмчит компаниуд нь тайлагналын практик маш сайтай, хариуцсан олборлох салбарынхаа чиглэл бүрээрээ задлан харуулсан, дэлгэрэнгүй мэдээллээр хангах хандлагатай байдаг.
- **Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдал:** (дундаж оноо 34-66): эдгээр орнууд олборлох салбарын тухай мэдээллээр иргэдээ хангадаг боловч тус индексийн нэг буюу түүнээс дээш чиглэлд ил тод байдлын ноцтой дутагдалтай байдаг.
- **Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал:** (дундаж оноо 0-33): жагсаалтын энэ хэсэгт орсон улс орнууд иргэдээ мэдээллээр хамгийн бага хангадаг төдийгүй уг индекст хамрагдсан янз бүрийн ангилалд тайлагналын практик муутай байдаг.

Индекст хамрагдсан орнуудын үр дүн ихээхэн харилцан адилгүй байсан бөгөөд уг асуулга нь улс орон бүрийн хувьд тэргүүн туршлагаас хоцорч байгаа тодорхой чиглэлүүдийг тодруулж өгөхөд тустай байлаа. Иймээс Орлогын иж бүрэн ил тод байдлын бүлэгт орсон орнуудад ч гэсэн ангилал бүрт хамаарах тодорхой үзүүлэлтүүдийн оноог нарийвчлан шалгаж үзэхэд сайжруулах бодитой орон зай байгаа нь харагдаж байна.

2.6 Орлогын Ажиглагч Индекст юу хамрагддаггүй вэ?

Энэ индекс бол авлига, эсхүл төсвийн нээлттэй байдлын хэмжүүр биш. Эдгээр асуудлаар тайлан гаргадаг өөр бусад нэр хүндтэй, тогтсон байгууллагууд байдаг. Эдгээр сэдвийг сонирхсон уншигчид Транспэрэнси Интерэйшнлийн Авлигын ухамсрын индекс, Олон улсын төсвийн түншлэл байгууллагын Нээлттэй төсвийн индекс (НТИ), Глобал Интегрити байгууллагын Дэлхий нийтийн шударга ёсны тайлан, Дэлхийн Банкны Дэлхийн засаглалын үзүүлэлтүүд зэргийг үзэх хэрэгтэй. Харин энэ индекс нь засаглалын харьцуулсан үзүүлэлтүүдийн өнөөг хүртэл орхигдуулж ирсэн онцгой нэг салбар болох олборлох үйлдвэрлэлд зориулсан шинэ хэмжүүрийг танилцуулж байна.

Үүний нэг адилаар энэ индекс нь аливаа улсын олборлох үйлдвэрлэл улс орныхоо эдийн засгийн өсөлт, хөгжилтөд үр дүнтэй хувь нэмэр оруулж байгаа эсэхийг хэмждэггүй. Мөн тайлагнасан болон олж тогтоосон мэдээллийнхээ үнэн зөв, эсхүл иж бүрэн байдалд голлон анхаардаггүй. Төсвөөс гадуурх, тайлагнагдаагүй далд гүйлгээнд оролцсон байж болох орнууд энэ судалгаанд хэрэглэсэн аргачлалаар тогтоогдохгүй байж болно. Иймд энэ судалгаанд үндэслэн үүссэн аливаа маргааныг бидний анхан шатны баримт бичиг, тайлангуудаар баталж болох мэдээллээр хязгаарлах хэрэгтэй. Үүний зэрэгцээ, тус индексийн ирээдүйд хийгдэх судалгаагаар албан ёсны эх сурвалжуудын өгч байгаа мэдээллийн баттай, үнэн зөв байдлыг шалгаж болох бөгөөд үүнд тоон мэдээлэл цуглуулах, эсхүл олон улсын, эсхүл хараат бус эх сурвалжуудын мэдээлэлтэй тулгаж үзэх ажиллагаа орж болно.

Энэхүү индекс нь улс орнуудыг харьцуулах суурь бий болохын зэрэгцээ тэд олборлох үйлдвэрлэлийнхээ ил тод байдлыг улам сайжруулах боломжуудыг ашиглаж байгаа эсэх, хэрхэн ашиглаж байгааг үнэлэх хэрэгслээр хангадаг. Мөн энэ индексийн харьцангуй чанар, бодлогын түвшинд чиглэсэн онцлог нь бодлого боловсруулагчдын хувьд институцийнхээ ажиллагаанд үнэлэлт өгөх, нөлөөллийн байгууллагуудын хувьд шинэтгэл хийх шаардлагатай тодорхой чиглэлүүдийг нарийн томъёолж гаргах хүчирхэг хэрэгслээр хангадаг байна.

Аливаа улсын институцийн практик болон засаглалын бүх хэмжээсүүдийг гаргаж чадах хэмжүүр гэж байхгүй. Гэхдээ Орлогын Ажиглагч Индекс нь энэхүү аргачлалд тайлбарласан төсөөлөл, дүрмийн дагуу олдсон хамгийн сайн мэдээллээр хангаж байна. Энэ индекс бол аливаа улсын засаглалын иж бүрэн тойм биш, харин өнөөг хүртэл үл хайхарч ирсэн тодорхой нэг салбарын үзүүлэлтийг хэмжиж байгаа юм.

Гол баримт бичгүүд

Бид Олон Улсын Төсвийн Түншлэл (ОУТТ) байгууллагын Нээлттэй Төсвийн Индекстэй ижил төстэй стандарт ашиглан аль нэг иргэн, эсхүл нийт иргэд тухайн баримт бичгийг боловсруулан гаргаж байгаа төрийн байгууллагад хүсэлт гаргах замаар олж авч болох мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл гэж тодорхойлсон. Мэдээлэл цуглуулах ажиллагааны явцад судлаачид дараах баримт бичгийг шалгаж байлаа:

- **Гэрээ буюу хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүд:** Төр (эсхүл түүнийг төлөөлсөн эрх бүхий аль нэг байгууллага) ба олборлогч компаниудын хооронд байгуулсан нөөц ашиглалтын гэрээнүүд. Эдгээрийг гол төлөв олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, эсхүл төрийн өмчит компаниас гаргаж нийтэлдэг.
- **Байгаль орчин, нийгэмд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ:** олборлох салбарын үйл ажиллагаанаас байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлэх нөлөөний тухай мэдээлэл агуулсан үнэлгээнүүд. Эдгээрийг төрийн өмчит компани, эсхүл байгаль орчны яамд гаргаж нийтлэх хандлагатай байдаг.
- **Статистикийн мэдээ/мэдээллийн сан:** олборлох үйлдвэрлэлтэй холбоотой статистик мэдээлэл агуулсан баримт бичгүүд. Ер нь статистикийн мэдээ тайлангуудыг олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, статистикийн газар, зохицуулалтын агентлаг эсвэл ТӨК-ууд гаргадаг.
- **Жилийн болон явцын дундах тайлан:** аливаа улсын засгийн газраас олборлох үйлдвэрлэлийн талаар хийж байгаа үйл ажиллагааг харуулсан жил, улирал, сар тутмын баримт бичгүүд. Эдгээрийг ихэвчлэн төрийн байгууллагууд гаргадаг бол зарим оронд төв банк нь олборлох үйлдвэрлэлийн чиглэлээр хийж байгаа үйл ажиллагаагаа тайлагнадаг.
- **ОҮИТБС-ын тайлан:** аливаа улсын газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбараас орж байгаа орлогыг агуулсан баримт бичгүүд. Эдгээрийг ихэвчлэн ОҮИТБС-ын тайлан хариуцсан хараат бус байгууллага бичдэг бөгөөд тухайн улсын олон сонирхогч талын бүлэг хүлээн авч баталдаг[16].
- **Аудитын тайлан:** нэг бол төрийн байгууллагын жилийн эцсийн тайлан тооцоог шалгадаг Аудитын дээд байгууллагаас (АДБ) гаргасан жилийн тайлан, эсхүл ТӨК-иудын юмуу, нөөц баялгийн орлогыг удирдан зохицуулдаг байгууллагын санхүүгийн тайланд аудит хийдэг хөндлөнгийн эсвэл дотоод аудитын байгууллагуудын тайлан[17].

2.7 Орлогын Ажиглагч Индексийн тухай судалгаагаар тогтоосон гол баримт бичгүүд

Тус индексийн судалгаагаар олон тооны үнэ цэнэтэй мэдээлэл, баримт бичгийг олж тогтоосон. Албан ёсны үндсэн баримт бичгүүдийг «Гол баримт бичгүүд» гэж үзсэн бөгөөд эдгээр нь Орлогын Ажиглагч Индексийн оноог тогтоох үндсэн нотлох баримтууд юм. Эдгээр баримт бичгийг тодорхойлохдоо ОУВС-гийн удирдамж, ОҮИТБС болон олон улсын бусад холбогдох стандартад тулгуурласан болно[18].

Гол баримт бичгүүдийг тогтоохоос гадна Орлогын Ажиглагч Индексийн судалгаанд засгийн газраас өгч байгаа гол баримт бичгүүдийн олон нийтэд нээлттэй байдлын түвшинг тогтоосон. Энэ мэдээллийг хүснэгт 1-д нэгтгэн харуулав. Судлаачдын олж өгсөн баримт бичгүүд бол тухайн улс орнууд гол баримт бичгүүдээ боловсруулан гаргаж, олон нийтэд бодитойгоор түгээж байгаагийн нотлох баримт юм. Хүснэгтийн бусад гурван ангилалд орсон бидний таамаглалыг дотоодын мэргэжилтнүүдтэй хийсэн ярилцлага хамтран хянагчдын өгсөн мэдээлэлд тулгуурлан гаргасан болно.

Хүснэгт 1-д гэрээний ил тод байдал маш ховор байдгийг харуулж байна. Ашигт малтмалын нөөцийнхөө гэрээнүүдийг бүрнээр нь нийтэлсэн тавхан засгийн газар байна. Харин Сангийн яам, газрын тос, эсхүл уул уурхайн яамдаас гаргасан жилийн тайлан, статистик мэдээ тайлангууд нилээд түгээмэл байна. Байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлэх нөлөөний үнэлгээний хувьд дийлэнх засгийн газрууд энэ төрлийн мэдээлэл агуулсан баримт бичгүүдээ нийтэлдэггүй ажээ.

ХҮСНЭГТ 1

ГОЛ БАРИМТ БИЧГҮҮДИЙГ ОЛЖ АВАХ БОЛОМЖ

Countries producing	Баримт бичгүүдийг боловсруулан гаргаж, олон нийтэд түгээж байгаа (номын сан, сонин, онлайн гэх мэт) улсууд	Баримт бичгүүдийг боловсруулан гаргадаг, гэхдээ зөвхөн хүсэлт тавьсан тохиолдолд олон нийтэд өгдөг улсууд	Баримт бичгүүдийг зөвхөн дотоод хэрэгцээнд зориулан гаргадаг боловч нийтийн хүртээл болгодоггүй улсууд	Баримт бичгүүдийг дотоод хэрэгцээндээ ч зориулж гаргадаггүй улсууд
Гэрээнүүд[19]	5	4	21	3
Байгаль орчин, нийгэмд нөлөөлөх байдлын үнэлгээ	15	6	5	15
Статистик тайлангууд/ мэдээллийн сан	38	0	0	3
Жилийн тайлангууд	39	0	0	2
Явцын дундах тайлангууд[20]	30	1	1	8
ОҮИТБС-ын тайлангууд	18	0	0	23
Аудитын тайлан, дүгнэлтүүд	22	3	8	8

3 Ерөнхий үр дүн

Орлогын Ажиглагч Индексээс үзэхэд эдгээр улс орнуудын дөрөвний гурав нь (41-ээс 29) олборлох үйлдвэрлэлийнхээ талаар маш бага юмуу, хэсэгчилсэн мэдээллээр хангаж байна. Энэ нь улсын өмчийн байгалийн баялгийн олборлолтоос засгийн газар нь хэр их ашиг орлого олж байгаа тухай гол чухал мэдээлэл иргэдэд байхгүй байна гэсэн үг.

Хүснэгт 2 (хуудас 16)-т улс орнуудын зэрэглэлийг Орлогын Ажиглагч Индекст орсон мэдээллийн төрлөөр задалж харуулав. Үүний дараа ангилал бүрийн дэлгэрэнгүй танилцуулгыг оруулсан болно.

3.1 Орлогын иж бүрэн ил тод байдал

Индексийн дээд хэсэгт багтсан орнуудад сайжруулах орон зай байсаар байна.

Энэ ангилалд орсон 12 улс орлогоо хүлээн авсан төрийн байгууллага, төрийн өмчит компани бүрээр задлан харуулсан харьцангуй дэлгэрэнгүй мэдээллээр хангаж байна. Энэ бүлгийн орнууд Орлогын Ажиглагч Индекст дунджаар 81 оноотой, зарим нэг нийтлэг онцлогтой. Тэд баялгийн нөөц, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, үнэ өртөг, тухайн улсад ажиллаж байгаа компаниудын тухай мэдээллээс гадна нөөц ашигласны төлбөр, орлогын болон онцгой татвар гэх мэт засгийн газарт төлж байгаа үндсэн төлбөрүүдийн тухай мэдээллийг ил болгосон байна. Тухайн улсын төрийн сан, татвар, статистикийн газруудад тайлагналын практик сайн хэвшсэн болохыг тус индексийн судалгаагаар тогтоожээ. Олон тооны төрийн байгууллага өөрсдийн хариуцсан янз бүрийн чиглэлээр нарийвчилсан, задалж ангилсан тайлан мэдээгээр хангаж байна. Түүнчлэн эдгээр улсын төрийн өмчит хэд хэдэн компани хэдийгээр төрийн хяналт давамгайлдаг ч гэсэн хөрөнгийн биржид бүхэлдээ, эсхүл хэсэгчилсэн байдлаар бүртгэгдсэн, улмаар хөрөнгө оруулагчиддаа зориулсан нээлттэй тайлан гаргадаг ажээ.

Энэ ангиллын жагсаалтыг Бразил Улс тэргүүлж, Чили, Норвеги хоёроос арай өндөр оноо авсан бөгөөд энэ хоёр улс ч гэсэн газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн сайн засаглалын загварт тооцогддог. Казахстан, Орос улсууд татварын болон статистикийн байгууллагынхаа тайлан мэдээллийн үр дүнд энэ ангилалд багтаж байна. Мексикийн Сангийн болон Эрчим хүчний яамд төдийгүй бүхэлдээ төрийн өмчийн мэдэлд байдаг боловч олон улсын ба үндэсний хөрөнгийн зах зээл дээр бонд гаргах ажиллагаар хэдэн жилийн турш амжилттай зохион байгуулж байгаа газрын тосны үндэсний компани (ГТҮХ) нь дэлгэрэнгүй тайлан мэдээллээр хангадаг байна. Колумб Улс ч тус салбарын байгууллагуудынхаа хэмжээнд тайлагналын сайн практик хэвшүүлжээ. Перу Улс мэдээлэл авах боломжоор хангах, тайлагналын практик нэвтрүүлэх тал дээр бүс нутагтаа анхдагч нь болоод байгаа бөгөөд ахиц дэвшил нь ч зэрэглэлээс нь харагдаж байна. Америкийн Нэгдсэн Улсын Эрдэс баялгийн менежментийн алба энэ салбараа зохицуулж, хүчин төгөлдөр байгаа түрээсийн гэрээ, төлбөртэй холбоотой мэдээллийг бүрэн хэмжээгээр нийтэлдэг[21]. Эцэст нь, Зүүн Тимор Улс төр улсаа тохинуулах ажлын нэг хэсэг болгож ил тод байдлын өндөр хэм хэмжээг нэвтрүүлээд байна.

Хэдийгээр уг индексийн жагсаалтын дээд хэсэгт бичигдсэн ч гэсэн эдгээр орнуудад цаашид сайжруулж хийх зүйл байсаар байна. Орлогын ил тод байдалд ахиц дэвшил гаргахын тулд мэдээллийн задаргааны түвшинг өргөжүүлж нөөц ашигласны төлбөр, онцгой татварууд, бонус, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнээс (БХГ) хүртэх хувь, газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн компаниудаас засгийн газарт орж байгаа бусад холбогдох төлбөр хураамж зэрэг бүх төлбөрийг оруулж болно. Эдгээр мэдээллийг нийтэд хялбар дөхөм хүртээмжтэй хэлбэр, эх сурвалжаар өгөх нь тайлагналт, задлан шинжилгээний ажлыг хөнгөвчилнө. Мөн ТӨК-иудын үйл ажиллагааг хяналт шалгалтад нээлттэй болгох, засгийн газраас олборлолтын компаниудтай тохиролцсон төсөв санхүүгийн нөхцлүүдийн тухай мэдээллээр хангах, ялангуяа ийм гэрээг бүрэн ил болгох тал дээр сайжруулалт хийх боломжтой. Эцэст нь, Орлогын Ажиглагч Индекст энэ бүлгийн улсууд ОҮИТБС-ын үндсэн шалгуурыг хэдийн хангасныг харуулдаг учраас ОҮИТБС-ын хэрэгжүүлэлтэд анхаарч, улмаар баталгаажуулалтын ажиллагааны дараа олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөнийхөө үр шимийг үргэлжлүүлэн хүртэх боломжтой юм.

ХҮСНЭГТ 2

ОРЛОГЫН АЖИГЛАГЧ ИНДЕКСИЙН ҮР ДҮН, МЭДЭЭЛЛИЙН ТӨРЛӨӨР

Улс	1. Нөөц баялагт хүрэх боломж	2. Орлого бүрдүүлэлт	3. Институтын орчин	4. Төрийн өмчийн компаниуд	5. Байгалийн баялгийн сангууд	6. Орон нутгийн шилжүүлэг	7. ОҮИТБС	Орлогын Ажиглагч Индекс
Бразил	91.8	100.0	100.0	100.0	Байхгүй	100.0	0.0	97.0
Норвеги	91.8	97.0	100.0	100.0	100.0	Байхгүй	67.0	96.4
Орос	89.0	93.1	67.0	81.0	100.0	100.0	0.0	89.7
Мексик	83.3	79.0	100.0	94.5	91.8	100.0	0.0	83.4
Чили	66.7	84.0	100.0	95.3	91.8	53.2	0.0	80.6
Колумб	100.0	80.3	100.0	85.7	33.3	100.0	0.0	79.6
Казахстан	44.3	93.8	67.0	66.7	91.8	0.0	67.0	77.5
Перу	75.0	71.2	100.0			100.0	67.0	76.8
Азербайжан	33.3	76.3	33.0	77.8	100.0		100.0	75.1
Эквадор	58.3	76.0	100.0	76.1		80.0	0.0	73.6
АНУ	100.0	63.4	100.0		75.0	86.6	0.0	71.4
Зүүн Тимор	58.3	69.5	100.0	0.0	100.0		67.0	70.5
Ирак	41.8	68.0	67.0	50.0	91.8	60.0	33.0	63.8
Венесуэл	11.0	70.7	100.0	71.6	33.3	73.2	0.0	63.0
Тринидад ба Тобаго	58.3	64.2	100.0	85.7	91.8	0.0	0.0	61.9
Йемен	33.3	70.5	67.0	38.8			33.0	60.5
Либери	75.0	63.8	67.0		0.0		100.0	60.5
Өмнөд Африк	33.3	62.1	100.0				0.0	58.0
Болив	25.0	53.1	100.0	66.6		86.6	0.0	56.3
Папуа-Шинэ Гвиней	66.8	51.3	100.0	71.4	0.0	20.0	0.0	51.1
Индонез	58.3	52.4	67.0	33.3		60.0	0.0	50.0
Малайз	11.0	64.1	33.0	33.3	100.0	0.0	0.0	48.4
Нигери	25.0	47.4	67.0	52.3	0.0	80.0	67.0	46.5
Ботсван	25.0	56.0	100.0	23.7	44.3		0.0	46.3
Хятад	33.3	44.4	67.0	71.4		0.0	0.0	42.2
Габон	25.0	49.2	67.0		41.8	0.0	67.0	41.8
Камерун	58.3	46.0	67.0	57.1	0.0	0.0	67.0	41.8
Замби	33.3	42.0	67.0	40.0			33.0	41.2
Сьерра Леоне	41.5	39.1	100.0			6.6	100.0	38.2
Монгол	50.0	38.4	67.0	42.9	25.0	20.0	67.0	38.2
Судан	0.0	36.6	0.0	26.6	50.0	86.6	0.0	37.4
Иран	44.3	43.2	33.0	42.7	16.5	6.6	0.0	36.1
Ангол	41.8	44.4	67.0	38.8	0.0	0.0	0.0	34.7
Саудын Араб	0.0	36.0	33.0	27.7	49.8		0.0	32.4
Гана	25.0	33.3	67.0	100.0	0.0		67.0	32.3
Кувейт	0.0	30.3	33.0	51.6	25.0		0.0	29.8
Танзани	25.0	27.8	100.0	16.7			33.0	27.8
Алжир	25.0	23.8	33.0	42.9	0.0	0.0	0.0	22.8
БНАКУ	11.0	13.8	100.0	66.7		20.0	67.0	22.5
Эквадорын Гвиней	41.8	12.3	67.0	0.0	0.0	0.0	0.0	11.6
Туркменистан	0.0	16.7	33.0	0.0	0.0	0.0	0.0	9.7
Дундаж	**44.8**	**53.9**	**74.0**	**54.3**	**46.3**	**45.2**	**26.9**	**51.8**

Орлогын Ажиглагч Индексийг 51 үзүүлэлтийн дунджаар тооцдог бөгөөд харин мэдээллийн төрлөөр задлан шинжилсэн энэхүү долоон ангиллын дундаж биш гэдгийг анхаараарай. Тайлангийн мэдээллийг үзэх буюу татаж авахыг хүсвэл www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар хандана уу.

3.2 Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдал

Энэ бүлгийн хамгийн доод хэсэгт байгаа таван орон ангилал бүрт мэдээллийг харилцан адилгүй ил болгож байна. Энэ ангилалд 34-66 оноо авсан 21 улс багтаж дунджаар 48.5 оноо авчээ. Гэхдээ энэ бүлгийн орнууд дотор мэдээллийг ил болгох байдал ихээхэн ялгаатай байна. Энэ ялгааг тодруулахын тулд бид гурван түвшинд хуваав. Үүнд 60-аас дээш оноотой тав, 41-59 оноотой 11, 40-өөс дээш оноотой таван улс байна.

Энэ бүлгийн хамгийн өндөр оноотой хэсэгт Ирак, Либери, Тринидад ба Тобаго, Венесуэл, Йемен улсууд оржээ. Хэдийгээр Ирак, Йемен улсууд орлого бүрдүүлэлтийн тайлан мэдээгээрээ дунджаас дээгүүр оноо авсан боловч нөөц баялагт хүрэх боломж, төрийн өмчит компаниудын талаарх мэдээллээрээ доогуур түвшинд байсан байна. Либери улс ОҮИТБС-ын үйл явцаараа дамжуулж өргөн хүрээтэй мэдээлэл нийтэлж байна. Тринидад ба Тобаго Улс тайлагналын ерөнхий чадавхи сайтай боловч орон нутгийн шилжүүлгүүдээ тайлагнадаггүйгээс оноо нь доошилсон байна. Венесуэл Улсын хувьд орлого бүрдүүлэлтийн тайлагналт сайтай боловч албан ёсны тоо баримтын чанарын хувьд өмнө нь асуудалтай байжээ[22]. Гэхдээ Орлогын Ажиглагч Индекс энэ хүчин зүйлийг үүсгэгч тоо баримтуудыг шалгаагүй бөгөөд олон нийтэд нээлттэй байгаа мэдээллийг гол болгож сонгосон болно.

Энэ бүлгийн хамгийн доод хэсэгт байгаа таван орон ангилал бүрт мэдээллийг харилцан адилгүй ил болгож байна.

Эдийн засгийн хөгжил, газар зүйн байрлал, улс төрийн тогтолцооны хувьд нилээд ялгаатай 11 улс энэхүү ангиллын дунд хэсэгт багтжээ. Өмнөд Африк, Ботсван улсууд энэхүү үнэлгээнд орсон Африкийн хамгийн өндөр оноотой улс боловч орлого бүрдүүлэлтийн мэдээллээ дундаж хэмжээнд тайлагнасан байна. Энэ ангиллын 11 улсын дөрөв нь буюу Камерун, Габон, Нигери, Замби улсууд ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлдэг. Гэвч тэд бусад үзүүлэлтээрээ дундаж, эсхүл дунджаас доош дүнтэй байна. Үлдэж байгаа Болив, Хятад, Индонез, Малайз, Папуа-Шинэ Гвиней улсууд орлого бүрдүүлэлтийн мэдээллээрээ дунджаас доогуур оноотой гарчээ.

Энэ бүлгийн хамгийн доод хэсэгт байгаа таван орон ангилал бүрт мэдээллийг харилцан адилгүй ил болгож байна. Тэдний хоёр нь (Монгол, Сьерра Леоне) ОҮИТБС-ын гишүүд. Судан Улс ихэнх ангилалд маш бага оноо авсныг эс тооцвол орлого бүрдүүлэлтийн талаар болон Суданы өмнөд хэсэгт шилжүүлсэн орлогынхоо талаархи зарим мэдээллийг ил болгосон байна[23]. Энэ ангилалд сүүл мушгиж байгаа Ангол Улс газрын тосны үндэсний компани болон байгалийн баялгийн сангийнхаа талаархи мэдээллээр муу хангадаг байна.

3.3 Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал

Дунджаар 23.6 оноотой найман орноос бүрдсэн энэ бүлгийн орнуудын нийтлэг онцлог бол орлого бүрдүүлэлтийн тайлан муутай, нөөц баялагт хүрэх боломж нь ил тод бус байдагт оршино. Энэ хоёр чиглэлийн мэдээллээ ил болгохдоо тааруухан байдал нь ОҮИТБС-д оролцогч БНАКУ, Экваторын Гвиней, Гана, Танзани улсуудын оноог доош татжээ. Гана, Танзани зэрэг зарим улс байгалийн баялгийн сангуудын ил тод байдал, институцийн орчны зарим үзүүлэлтдээ дунджаас дээш оноо авсан боловч индекст хамрагдсан салбаруудаас засгийн газарт орсон төлбөрүүдийн тухай мэдээллээр тааруухан хангадаг, эсхүл цаг алдалгүй өгч чаддаггүй нь тэднийг хойш татжээ. Энэ ангиллын бусад дөрвөн улс болох Алжир, Кувейт, Саудын Араб, Туркменистан улсууд энэ яригдсан сэдвүүдээр огт мэдээлэл өгдөггүй бөгөөд энэ нь Нээлттэй Төсвийн Индекс гэх мэт ил тод байдлын бусад хэмжүүрт доогуур зэрэглэлд ордогтой нь нийцэж байна.

СТАТИСТИК ТОО БАРИМТ

Гэрээнүүдээ иж бүрэн нийтэлдэг судалгаанд хамрагдсан улс:

5

Олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулдаг орнууд:

12

Байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөний зарим үнэлгээг нийтэлдэг орнууд:

15

Төрийн өмчийн газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн **компанигүй**, судалгаанд хамрагдсан улсын тоо:

1

4 Ангилал бүрийн үр дүн

4.1 Нөөц баялагт хүрэх боломж

Энэ ангиллын шалгуурт доогуур оноо авна гэдэг бол иргэддээ мэдээлэл авах боломж олгохгүй, газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбар дахь томоохон хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүдийг олон нийтэд ил болгохгүй байна гэсэн үг. Орлогын Ажиглагч Индекс нь Гэрээний нууцлалын тухай тус индексийн 2009 оны тайланд олж мэдсэн зүйлсээ үргэлжлүүлэн судалж үзэхэд тусгай зөвшөөрөл олгох ажиллагаа, байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлэх нөлөөний үнэлгээ, гэрээ хэлэлцээрүүд олон нийтийн хяналтаас гол төлөв гадуур үлддэг нь харагдаж байна[24].

Мөн энд олж мэдсэн зүйлс нь гэрээний ил тод байдал маш доогуур байдгийг харуулж байна. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын дотроос зөвхөн Колумб, Либери, Перу, Зүүн Тимор, Америкийн Нэгдсэн Улс зэрэг улсууд хүчин төгөлдөр байгаа гэрээнүүдээ бүрэн нийтэлдэг байна[25]. Гэрээний ил тод байдал тун амархан алдагдах аюултай байж болох юм. Тухайлбал, Болив Улс гэрээ хэлэлцээрүүдээ ил болгон тавьдаг байсан Засгийн газрын вэб хуудсаа 2010 оны эхээр хаасан байна. Зарим тохиолдолд, засгийн газар нь биш үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниуд гэрээгээ нийтэлдэгийг Азербайжаны жишээ харуулсан юм.

Энэ индекст тааруухан үнэлгээ авсан Экваторын Гвиней, Судан, Туркменистан зэрэг улсын засгийн газар хийсэн гэрээнүүдээ хууль тогтоох байгууллагадаа ч тайлагнадаггүй байна. Мөн ихэнх орнуудад улсынхаа олборлох үйлдвэрлэлийн талаар мэдээлэл авах эрхийг иргэддээ олгосон хууль тогтоомж, дүрэм журам дутагдаж байна. Ялангуяа, мэдээллийн эрх чөлөөгөөр хамгийн муу орнуудын тоонд байгалийн баялгаас хамгийн их хамааралтай байдаг Кувейт, Саудын Араб, Судан улсууд ордог бөгөөд эдгээр улсын төсвийн орлогын дийлэнх хувь нь газрын тос, байгалийн хий, уул уурхай үйлдвэрлэлийн орлого байдаг. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын дөнгөж 12 нь мэдээллийн эрх чөлөөг хамгаалах, олон нийтийн мэдээлэл авах эрхийг баталгаажуулах хууль баталсан байдаг гэж үзвэл нөхцөл байдал бүр ч цочирдмоор ба энэ улсуудын найм нь дэлхийн бөмбөрцгийн баруун хэсэгт оршдог байна.

Тусгай зөвшөөрөл олгох журмын тухай мэдээллийг ил болгох явдал гэрээнүүдийг бодвол илүү түгээмэл байдаг бөгөөд энэ сэдвээр зарим нэг мэдээлэл нийтэлдэг 22 улс (тэдний бараг тэн хагас нь газрын тосоор баян) байна. Үүний гол шалтгаан бол нүүрс устөрөгчийн үйлдвэрлэлийн салбарт хайгуулын болон ашиглалтын эрхийг хуваарилах, үйлчилгээ үзүүлэгчдийг шалгаруулахдаа дуудлага худалдааны аргыг өргөнөөр хэрэглэдэгтэй холбоотой. Нөгөө талаас, тус индексийн судалгаанд хамрагдсан уул уурхайн компаниудын дийлэнх нь тусгай зөвшөөрлийн эрх авахдаа «эхэлж ирсэн нь эхэлж үйлчлүүлэх» зарчмыг мөрддөг байна. Уул уурхайн тухай хууль тогтоомждоо тодорхой, урьдчилан таамаглаж болохуйцаар заасан ч гэсэн энэ төрлийн ажиллагаа нь дуудлага худалдааг бодвол илүү ил тод бус байдаг.

Өөр нэг чухал асуудал бол байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлэх нөлөөний үнэлгээг засгийн газраас нийтлэх явдал юм. Энэ индекст хамрагдсан 15-хан улс л (нефть үйлдвэрлэгч ес, эрдэс баялаг үйлдвэрлэгч зургаан улс) байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөний зарим үнэлгээгээ нийтэлсэн байна. Зарим тохиолдол энэ нь төрийн өмчийн компаниудын нийгмийн хариуцлагын хэлбэрээр илэрдэг. Энэхүү индексээр тогтоогдсон олон янзын туршлагаас үзэхэд, эдгээр тайланг боловсруулан гаргаж, нийтлэхтэй холбоотой дэлхий нийтийн стандарт шинээр төрөн гарсаар байгаа нөхцөлд засгийн газрууд байгаль орчны асуудлуудын талаарх мэдээллээ хэрхэн тайлагнах талаар үргэлжлүүлэн судлах нь чухал болохыг харуулж байна[26].

4.2 Орлого бүрдүүлэлт[27]

Улс орнуудын нийтлэн гаргаж буй мэдээллийн төрлийг нарийвчлан задлан шинжилж үзэхэд засгийн газрууд санхүүгийн мэдээллээсээ илүү үйл ажиллагааны мэдээллээ илээр тайлагнах хандлагатай байна. Баялгийн нөөц, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, үнэ, үйлдвэрлэл, хөрөнгө оруулалт, өртөг зардал, тухайн улсад ажиллаж байгаа компаниуд, үйлдвэрлэлийн хэмжээний задаргаа зэргийг нийтлэх тал дээр Бразил, Чили, Колумб, Мексик, Норвеги, АНУ зэрэг улсууд хамгийн өндөр үнэлгээ авчээ. Энэ хэсгийн нийт дундаж оноо 67.7, энэ чиглэлээр авсан хамгийн бага оноо 25.8 (Хүснэгт 3) байна[28].

Нөгөө талаас, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнээс хүртэх ашгийн хувь, нөөц ашигласны төлбөр, онцгой татвар, ногдол ашиг, бонус, олборлолтын хураамж гэх мэт засгийн газарт хүлээн авч буй санхүүгийн төлбөрүүдийн задаргаа мэдээллийг ил болгож тайлагнах магадлал бага байдаг. Энэ талаар улс орнуудын авсан дундаж оноо 46.7 байсан ба энэ төрлийн мэдээллээ огт нийтэлдэггүй зургаан улс байна.

Үйл ажиллагааны талаарх тоо баримтыг тайлагнах явдал илүү түгээмэл байдаг нь тухайн улсад орох хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих арга зам гэж засгийн газрууд үздэгтэй холбоотой.

Үйл ажиллагааны талаархи тоо баримтыг тайлагнах явдал илүү түгээмэл байдаг нь тухайн улсад хөрөнгө оруулалтыг хөхиүлэн дэмжих арга зам гэж засгийн газрууд үздэгтэй холбоотой. Тухайн улсын баялгийн нөөц, үйлдвэрлэл болон нийт хөрөнгө оруулалтын хэмжээг нийтлэх нь ирээдүйн үйлдвэрлэлийн чадавхийг болон санхүүгийн итгэл даах чадварын илрэл байдаг. Үйл ажиллагааны мэдээллийг ил болгодог хоёр дахь шалтгаан бол улс орнууд төрийн өмчийн компаниудаа, ялангуяа нүүрс устөрөгчийн буюу нефтийн салбарт ажилладаг компаниудаа, хөрөнгийн биржээр олон нийтэд бүхэлд нь, эсхүл хэсэгчлэн арилждаг, ядаж л үнэт цаасны зах зээл дээр бонд гаргадаг болсон чиг хандлага юм. Ийм зохицуулалтын жишээнд Бразил, Казахстан, Мексик, Оросын төрийн өмчит (буюу төрийн мэдлийн) компаниуд орно. Төрийн өмчийн компаниуд санхүүгийн зах зээлд оролцох нь нэмэгдсэнээр тэд үйл ажиллагаанызаа болон санхүүгийнхээ тухай бодитой мэдээллийг хөрөнгө оруулагчиддаа тайлагнах үүрэгтэй болгож байна.

Улс орнууд олборлосон нөөц баялгаасаа олж байгаа төлбөрүүдийг тогтооход санхүүгийн мэдээлэл амин чухал үүрэгтэй. Энэ бол газрын тос, эрдэс баялгаас олж байгаа ашигтаа анхаарал хандуулахаас өмнө зайлшгүй хийх ёстой алхам юм. ОҮИТБС болон Төлснөө нийтэл кампанит ажилд шаарддагчлан энэ бол хариуцлагатай байдлын нэг салшгүй тал бөгөөд засгийн газрууд мэдээллээ, түүний дотор олборлох салбараас олж байгаа төлбөрийн төрөл бүрийнхээ дэлгэрэнгүй мэдээллийг ил болгож, тайлагнах тэргүүн туршлагуудыг мөрдлөг болгох ёстой.

Түүнчлэн орлого бүрдүүлэлтийн хэсэгт тайлагналын чанар, давтамжид үнэлгээ өгдөг. Тайлагналын чанар гэж тайлангаа иж бүрэн, ойлгомжтой гаргасан эсэхийг хэлэх бөгөөд давтамж нь уг тайлангуудаа хэр олон удаа гаргадаг болохыг харуулдаг. Ерөнхийдөө судалгааны энэ үр дүнг төрийн байгууллагуудаар ялган харуулвал эдгээр ангиллуудын хооронд мэдэгдэхүйц ялгаатай байгаа нь харагдана (Хүснэгт 4).

ХҮСНЭГТ 4

ТАЙЛАНГИЙН ЧАНАР, ДАВТАМЖИЙН ОНОО

Байгууллага	Давтамж	Тайлангийн чанар	Дундаж
Төв банк	68.4	68.5	68.4
Олборлох үйлдвэрлэлийн яам	36.3	45.8	41.3
Сангийн яам	59.4	58.8	59.1
Зохицуулагч агентлаг	29.6	31.0	30.3
Төрийн өмчийн компани	41.0	56.3	48.7
Дундаж	**48.6**	**53.3**	**51.0**

ХҮСНЭГТ 3

II АНГИЛЛЫН ОНОО, – ОРЛОГО БҮРДҮҮЛЭЛТ БА ТАЙЛАГНАСАН МЭДЭЭЛЛИЙН ТӨРЛӨӨР

Улс	Санхүүгийн	Үйл ажиллагааны
Норвеги	100.0	100.0
Бразил	100.0	100.0
Казахстан	100.0	100.0
Орос	95.9	92.7
Чили	75.0	100.0
Азербайжан	95.9	70.6
АНУ	66.8	88.9
Колумб	58.4	100.0
Венесуэл	62.5	88.9
Йемен	77.8	66.7
Тринидад ба Тобаго	54.3	85.2
Мексик	37.5	100.0
Ирак	62.5	77.8
Либери	71.0	66.7
Зүүн Тимор	77.8	51.9
Малайз	55.6	74.1
Эквадор	50.0	77.8
Перу	33.0	88.9
Иран	50.0	66.7
Болив	45.9	70.3
Камерун	33.0	77.8
Индонез	26.0	85.2
Габон	41.5	66.7

Ботсван	37.5	66.7
Нигери	37.5	66.7
Ангол	29.1	70.4
Хятад	44.4	55.6
Өмнөд Африк	57.1	44.3
Замби	33.4	55.6
Монгол	57.0	33.4
Сьерра Леоне	41.6	40.8
Папуа-Шинэ Гвиней	33.3	48.1
Гана	38.8	33.3
Саудын Араб	0.0	66.7
Танзани	0.0	59.3
Кувейт	18.5	44.3
Судан	0.0	55.6
Алжир	16.5	33.1
Туркменистан	0.0	44.6
Экваторын Гвиней	0.0	29.6
БНАКУ	0.0	25.8
Дундаж	**46.7**	**67.7**

Тайлангийн мэдээлэл, түүний дотор улс орнуудын онцлогтой баримт бичгүүд, мэдээллийг үзэхийг хүсвэл www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар хандана уу.

Төв банкууд эрдэс баялгийн экспортын үнийн дүн, салбарын үйл ажиллагаа, үнэтэй холбоотой мэдээлэл гаргах нь түгээмэл байдаг. Хэдий эдгээр сэдэв орлогын ил тод байдалд чухал ач холбогдолтой боловч хамгийн чухал нь биш. Олборлох үйлдвэрлэлээс орж байгаа орлогыг удирдахад Сангийн яамдын үүрэг илүү холбогдолтой байдаг бөгөөд тэд гол төлөв мэдээллээр хангах ажлыг хариуцдаг болохыг энэ судалгаа харуулж байна. Түүнээс гадна тэд газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн компаниудаас хүлээж авсан төлбөрийн тухай мэдээллийг тайлагнах хуваарь, давтамж, иж бүрэн байдлыг сайжруулах боломжтой. Үүний хажуугаар төрийн өмчийн компаниуд, олборлох салбарын яамд, зохицуулагч агентлагууд харьцангуй тогтмол бус, чанар муутай мэдээлэл гаргаж нийтэлдэг байна. Эдгээр байгууллагуудад нийтлэг ажиглагддаг зүйл бол тэд мэдээ тайлангаа байнгын тогтмол хуваарьгүй, нилээд хугацаа алдаж нийтлэх нь олонтаа байдаг. Өөрөөр хэлбэл, олборлох үйлдвэрлэлийн салбартай шууд холбогдолтой эдгээр байгууллага хамгийн муу тайлагналын практиктай байдаг байна.

4.3 Институцийн орчин

Энэ төрлийн мэдээлэл нь төрөөс газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарт зориулсан нарийвчилсан хууль тогтоомж гаргаж нийтэлж байгаа эсэхтэй холбоотой. Хэдийгээр олборлох үйлдвэрлэлийн сайн засаглалд чухал ач холбогдолтой тодорхой дүрэм журам, урьдчилан таамаглаж болохуйц эрх зүйн хүрээ байдаг боловч аль нэг улсын хууль тогтоомж практик дээр яаж хэрэгжиж байгааг уг судалгаагаар шалгаагүй болно. Энэ бол цаашид судлах, ялангуяа орон нутгийн түвшинд ажиллаж байгаа иргэний нийгмийнхний судлавал зохих чухал чиглэл юм. Энэхүү индексийн зорилго талаас энэ хэсэгт өндөр оноо авна гэдэг нь улс орнууд бодит байдлаасаа илүү эрмэлзэлтэй байгааг илэрхийлж болно.

Орлогын Ажиглагч Индексийн доод хэсэгт байгаа олон орон энэ чиглэлд маш өндөр оноо авсан байгаа. Энэ нь дан ганц хууль тогтоомж өөрөө бодит хэрэгжилт, хууль сахиулалтын төгс үзүүлэлт биш гэдгийг уншигчдад сануулах ёстой. Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарын менежментийн дүрмүүд нь гэрээ хэлэлцээр, санхүүгийн болон үйл ажиллагааны тоо баримтыг ил болгох үндэс тэр бүр болдоггүй.

4.4 Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төрийн өмчит компаниуд

Энэхүү тайланд хамрагдсан нефть бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч 30 улсын 28-д нь, уул уурхайн бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч есөн улсын долоод нь төрийн өмчит компаниуд ажиллаж байна. Гагцхүү АНУ л газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн хайгуул, ашиглалттай холбоотой бизнесийн компаниудад хувь эзэмших сонирхолгүй байхад Габон Улс ГТҮК байгуулах сонирхолтой байгаагаа албан ёсоор зарлаад байна[29]. Бусад цөөн хэдэн улс энэ хэсэгт огт хариулаагүй байгаа нь бид тэдний уул уурхайн салбарын тодорхой нэг чиглэлд гол анхаарлаа төвлөрүүлсэнтэй холбоотой болович тэдгээр улсын засгийн газар ашигт малтмал үйлдвэрлэгч компаниуддаа хувь эзэмшдэг нь тодорхой юм[30].

Төрийн өмчит компани (ТӨК)

ТӨК-иуд нь өмчлөлийн бүтэц дэх төрийн оролцооны болон олон улсын хөрөнгийн биржийн жагсаалтад орсон түвшингээрээ харилцан адилгүй байдаг. Газрын тос, байгалийн хийн хувьд зөвхөн Бразил, Хятад, Колумб, Норвеги, Орос улсууд л хувийн хэсэгчилсэн өмчлөл бүхий үндэсний компаниудтай. Түүнчлэн Норвегийн СтатойлХидро, Бразилын Петробрас, Колумбийн Экопетрол, Оросын Газпром, Роснефть компаниуд л олон улсын томоохон хөрөнгийн биржүүдийн (Нью Йорк, Лондонгийн) жагсаалтад орсон ТӨК-иуд юм. Зарим улс компаниудынхаа тодорхой нэг хэсгийг ийм жагсаалтад оруулдаг. Тухайлбал, Хятад Улс толгой компаниа бус зөвхөн охин компаниудаа бүртгүүлдэг бол Казахстан ч бас үүнтэй төстэй нөхцөл байдалд байна.

Малайз Улс үйлдвэрлэлийн дээд хэсгийн салбараа, эсхүл холдинг компаниудаа бус, харин харъяа охин компаниудаа бүртгүүлээд байна. Цаашилбал, Мексикийн ТӨК гэх мэт төрийн өмчит тодорхой компаниуд бизнесийн практикуудаа сайжруулах, хөрөнгийн биржид бүртгүүлэлгүйгээр олон улсын үнэт цаасны зах зээлд өрийн бонд гаргаж борлуулахыг оролдоод байна. Уул уурхайн салбарын хувьд ерөнхийдөө тухайн улсын засгийн газар ТӨК-иудаа бүрэн өмчилдөг бол Ботсван, БНАКУ, Замби улсууд л уул уурхайн үндэсний компаниудаа хувийн өмчид нээлттэй болгосон байна. Түүнчлэн Замбийн үндэсний уул уурхайн компани одоогоор олон улсын томоохон биржид (Лондон, Парисын) бүртгэлтэй цорын ганц төрийн өмчит компани болж байгаа юм шиг байна.

Нийтдээ 14 улсын ТӨК тайлан тэнцэл, ашиг, алдагдлын гэх мэт үйл ажиллагааны тайлангаа бүрэн нийтэлсэн, хоёр нь орлого, татвар, цэвэр ашиг зэрэг тоо баримтын тайлангаа нийтэлсэн, найм нь үйл ажиллагааны мэдээллээ нарийвчилсан задаргаагүйгээр нийтэлсэн байна. 14 улсын ТӨК аудитын тайлангуудаа нийтэлжээ. Мөн 22 улсын засгийн газар хамтарсан үйлдвэр, эсхүл хувийн компаниуд дахь хувь эзэмшлийн оролцооны мэдээллээ нийтэлсэн байна. Тухайлбал, Бразил, Колумб, Норвеги улсууд бүгд нийтэд арилжаалагддаг газрын тосны компанитай байхад Чили, Казахстан, Мексик, Оросын компаниуд хөрөнгө оруулагчдын тайлан гаргадаг байна. Нэг тохиолдол буюу Эквадорын ГТҮК л гэрээлэлт, худалдан авалт, зарлага гэх мэтээ өргөнөөр тайлагнахыг шаарддаг мэдээллийн эрх чөлөөний тухай хуульд захирагддаг байна.

Энэ ангиллын нэг гол санаа тавих асуудал бол хагас төсвийн шинжтэй үйл ажиллагаагаа ил болгох явдал юм. Газрын тосны үндэсний компаниуд нь орлогоо улс, нийгмийн чанартай төслүүдэд хэрхэн зарцуулж байгаа тухай зарим тоо баримт нийтэлдэг улс дөнгөж 10-хан байгааг тус индекс тогтоосон байна.

Улс орнууд төрийн өмчит компаниудаа ямар нэг хариуцлага тооцохгүй төслүүдэд ашиглаж, хууль тогтоогчоор хэлэлцүүлэн батлуулах ажиллагаанаас гадуур байлган, улмаар хөрөнгө шамшигдуулах эрсдэлтэй болгож байгаа нь ил тод бус байдлыг бий болгож байна. Венесуэлийн PDVSA бол ийм ТӨК-ний нэг жишээ бөгөөд эдний мэдээлэлд өмнө нь олон улсын болон үндэсний мэргэжилтнүүд эргэлзэж байсан юм[31]. Бусад жишээ нь, Казахстаны КазмунайГаз компани шиг үйл ажиллагаагаа хэсэгчлэн хөрөнгийн биржид бүртгүүлсэн, түүндээ хайгуул, үйлдвэрлэлийн хэсгээ оруулаагүй байж болох компаниудаас үүдэлтэй байдаг. Ийм тохиолдолд илээр тайлагнаж байгаа мэдээлэл нь засгийн газрын өмчлөл, хувь эзэмшлийн хүрээг бүрэн илэрхийлэхгүй байж болох юм.

Газрын тосны үндэсний компаниуд нь орлогоо олон нийтийн болон, нийгмийн чанартай төслүүдэд хэрхэн зарцуулж байгаа тухай зарим тоо баримтаа нийтэлдэг улс дөнгөж 10-хан байгааг тус индекс тогтоосон байна.

4.5 Байгалийн баялгийн сан (ББС)

Сүүлийн жилүүдэд эдийн засгийн гэнэтийн өсөлт, бараа, түүхий эдийн үнийн огцом өсөлтөөс гэнэт баяжсан засгийн газруудын сонгодог санхүүгийн хэрэгсэл болох Тусгаар баялгийн сангууд (ТБС) ихээхэн анхаарал татаж байна. ББС-ууд бол ТБС-ийн дэд ангилал бөгөөд Орлогын Ажиглагч Индекс нь эдгээр сангуудыг газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмалын орлогыг тусгайлан хуримтлуулахад зориулсан гэж үзэж байна. Энэхүү индексээр олж тогтоосон ББС-уудын зориулалт маш олон янз байдаг байна. Үүнд ирээдүй хойч үедээ зориулсан хуримтлал, тогтворжуулалтын сан, хөрөнгө оруулалтын корпорациуд болон олборлолтын орлогыг төсвийн санхүүжилтээс эхлээд хөгжлийн төслүүд хүртэл олон янзын зориулалтаар шилжүүлэхэд зориулсан эскроу данс шиг үүрэг гүйцэтгэх зохицуулалтууд ордог. Сан бүрийн удирдаж байгаа хөрөнгийн хэмжээ ч харилцан адилгүй байна. Эдгээрийн зарим жишээнд Иран ба Мексикийн Газрын тосны тогтворжуулалтын сан, Кувейтын Хөрөнгө оруулалтын корпораци, Норвегийн Тэтгэврийн нэгдсэн сан, Зүүн Тиморын Нефтийн сан, бүр АНУ-ын Газар, усны нөөцийн сан (LWCF)-г ч хэлж болно[32]. Ерөнхийдөө индекст хамрагдсан орнуудаас 29 нь ямар нэг хэлбэрийн байгалийн баялгийн сантай байна.

Индекст хамрагдсан 15 сан өөрийн хөрөнгө, гүйлгээний мэдээллээ нийтэлж байна. Жишээлбэл, Зүүн Тиморын Нефтийн сан жилийн эцсийн аудитын тайлан, улирлын тайлангуудаа гаргасны дотор орон нутгийн хэлээр (Тетум) гаргасан хувилбар оржээ. 10 тохиолдолд тухайн санг хариуцсан эрх бүхий байгууллага нь жилд аудитын тайлангаа нэгээс доошгүй удаа нийтэлсэн байна. Энэ хэсгийн судалгааны үр дүн нь улс орнууд дээрх сангуудынхаа үйл ажиллагааны дүрэм төдийгүй хөрөнгө, ажил гүйлгээнийхээ тухай аудитлагдсан мэдээлэл бүхий тогтмол тайлангууд нийтэлж байгаа эсэхийг харуулах төдий байна. Нөөц баялаг ихтэй орны засгийн газрууд газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн орлогоо хэрхэн удирдаж байгаа тухай илүү дэлгэрэнгүй дүр зургийг сонирхсон уншигчид ТБС-ийн засаглалтай (Сантиагогийн зарчим ч гэдэг) холбоотой Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмууд ба практикууд (GAPP), эсхүл Олон улсын эдийн засгийн Петерсоны институтын Тусгаар баялгийн сангуудын индекс гэх мэт илүү нарийвчилсан судалгааг үзэх хэрэгтэй[33].

4.6 Орон нутгийн шилжүүлэг

Энэ хэсэгт газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн орлогыг төв буюу холбооны засгийн газар болон бүсийн буюу орон нутгийн захиргааны хооронд хэрхэн хувааж байгаа талаар засгийн газруудын нийтэлсэн мэдээллийг үнэлдэг[34].

Орлогын Ажиглагч Индексээс үзэхэд орон нутгийн шилжүүлэг хийдэг 29 улсын дөнгөж 13 нь л орон нутгийн захиргаанд шилжүүлсэн нөөц баялгийн орлогынхоо мэдээллийг нийтэлж байна. Орон нутгийн захиргаад олборлох үйлдвэрлэлээс хүлээж авсан орлогоо ил болгож байгаа эсэх нь бас чухал ач холбогдолтой. Хэдийгээр мэдээлэл хомс байсан ч ядаж нэг орон нутгийн захиргаа нь төв засгийн газраасаа хүлээж авсан орлогынхоо талаар зарим мэдээлэл нийтэлсэн 10 улс байгааг олж тогтоосон. Гана, Индонез, Нигери, Перу улсуудын орон нутгийн түвшинд хэрэгжиж байгаа ОАИ-ийн төслүүд бол орон нутгийн захиргаад энэ талаар хэрхэн санаачлагатай ажиллаж эхэлж байгаагийн жишээ юм.

Гэхдээ Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдлын бүлэгт багтсан бараг бүх улсын засгийн газар нь орон нутгийн захиргаадтайгаа орлогоо хэрхэн хувааж байгаа талаар мэдээллээр хангадаггүй (төвлөрсөн засгийн газартай улсуудыг ч тооцохгүйгээр) байна. Орон нутгийн шилжүүлгийн тухай мэдээлэл хомс байгаа нь орон нутгийн засгийн газрууд байгаа нөөц баялгаа зөв тооцоолж, үр дүнтэй төлөвлөлт хийхэд хүндрэл үүсгэдэг.

Тухайн улсын ОҮИТБС-д оролцох оролцоо, статусыг үнэлэх нь Орлогын ил тод байдлын индекст орсон цорын ганц үзүүлэлт байв.

4.7 ОҮИТБС

ОҮИТБС-ын гишүүн орнууд Орлогын Ажиглагч Индексийн бүхий л бүлэгт орсон байв. Тэдний дөрөв нь Орлогын иж бүрэн ил тод байдлын бүлэгт, 10 нь хэсэгчилсэн ил тод байдлын бүлэгт, дөрөв нь уг индексийн хамгийн доод хэсэгт (Орлогын хязгаарлагдмал ил тод байдал) орсон байна.

Тухайн улсын ОҮИТБС-д оролцох оролцоо, статусыг үнэлэх нь Орлогын ил тод байдлын индекст орсон цорын ганц үзүүлэлт байв. Гэхдээ уг индексийн судалгаанд ОҮИТБС-ын бусад шалгуурын хэрэгжилтийг ч бас харгалзан үзсэн. Үүнд аливаа улс ОҮИТБС-д нэр дэвшигч улс эсэх, ОҮИТБС-ын тайлангаа гаргасан эсэх, ийм тайландаа аудитлагдсан төлбөрүүд, төрийн өмчит компаниудын мэдээллийг оруулсан эсэх, тайланг хараат бус байгууллага тулгаж нэгтгэсэн эсэхийг харгалзсан. Индексийн судалгаа хийж байх үед (2009 оны 11 сараас 2010 оны 4 сар хүртэл) ОҮИТБС-ын баталгаажуулалт ид явагдаж байсан бөгөөд тодорхой улс орнууд (Эквадорын Гвиней гэх мэт) ОҮИТБС-ын гишүүний статусаа алдаж, зарим нь (Ирак) нэр дэвшигч болсон байна. Хэдийгээр Орлогын Ажиглагч Индекс нь эдгээр улс орнууд ОҮИТБС-ын шалгуурыг хангаж байгаа эсэхийг хэмждэггүй боловч энэ тайланд хэрэгжилтийн оноог нь гаргаж Хүснэгт 5-д үзүүлэв. Гэхдээ энэ бол ОҮИТБС-ын үйл явцын үнэлгээ ч биш, эдгээр орнуудын баталгаажуулалтыг орлох үзүүлэлт ч биш юм.

ХҮСНЭГТ 5

ОҮИТБС-ЫН ОРНУУДЫН ОРЛОГЫН АЖИГЛАГч ИНДЕКСИЙН ОНОО

Улс	ОҮИТБС-ын шалгуурын хэрэгжилт	Орлогын Ажиглагч Индекс
Норвеги	86.8	96.4
Казахстан	66.6	77.5
Перу	80.2	76.8
Азербайжан	86.8	75.1
Зүүн Тимор	91.8	70.5
Ирак	16.5	63.8
Йемен	16.8	60.5
Либери	83.3	60.5
Нигери	86.8	46.5
Габон	53.4	41.8
Камерун	60.0	41.8
Замби	16.5	41.2
Сьерра Леоне	83.3	38.2
Монгол	80.2	38.2
Гана	91.8	32.3
Танзани	16.5	27.8
БНАКУ	66.6	22.5
Эквадорын Гвиней	66.6	11.6
Дундаж	**70.3**	**50.6**

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга (ОҮИТБС)

Орлогын Ажиглагч Индекст зориулан цуглуулсан мэдээллээс бид зарим улс ил тод байдлын шалгууртай холбоотой ОҮИТБС-ын биелэлт сайтай боловч орлогын ил тод байдлын сорилтод унаж байгааг тогтоолоо (Хүснэгт 5-ыг үзнэ үү). БНАКУ, Монгол, Нигери зэрэг орнууд ОҮИТБС-ын шалгууруудыг харьцангуй өндөр түвшинд хангасан хэдий ч мэдээлэл авах боломжоо сайжруулах шаардлагатай байна. ОҮИТБС-ын хэрэгжилт, орлогын ил тод байдлын онооны их зөрүү нь бодит байдал дээр эдгээр орнуудын засгийн газрын өгч чадахгүй байгаа чухал мэдээллийг ОҮИТБС хангаж байгааг харуулж байна. Энэ нь ОҮИТБС эдгээр орны хувьд засгийн газрыг нь олон нийтийн хяналт шалгалтад нээж өгч байгаа цорын ганц чухал санаачилга болохын зэрэгцээ цаашид хэрэгжүүлэлтийн хүрээгээ тэлж мэдээллийн нээлттэй байдлын түвшнээ дээшлүүлэх шаардлагатай байгааг илтгэж байна. Ийм орнууд ОҮИТБС-аар дамжуулан ил тод байдлаа бэхжүүлсэн хэдий ч засгийн газар нь иргэддээ иж бүрэн тайланг тогтмол, цаг алдалгүй хүргэх хэрэгцээ байсаар байна.

Үүний нэг жишээ болох Нигери Улс 1999-2004, 2005 оны төсвийн жилийг хамарсан ОҮИТБС-ын хоёр тайлан гаргаад байна. Эдгээр нь Нигерийн салбар хариуцсан олон яамдын хувьд мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгож байгаа ганц баримт бичиг юм. Цаашилбал, 2005 оноос хойш ийм иж бүрэн мэдээллээр хангасан эх сурвалж гараагүй ба ОҮИТБС-ын тайлангууд маш их хугацаа алдаж гарч байгаа нь санаа зовоосон асуудал болоод байна. Камерунд ч, Ганад ч байдал ижил гэж хэлж болно. Энэ нь засгийн газрууд цагтаа тайлагнах чадвараа сайжруулж, мэдээллийг ил болгож тайлагнах ажиллагааг нэг удаагийн бус, байнгын тогтвортой үйл ажиллагаа болгох шаардлагатай байгааг харуулж байна.

Орлогын ерөнхий ил тод байдал талаас ОҮИТБС-ын ил тод байдлын шалгуурыг хэрэгжүүлэх тал дээр Камерун, Габон зэрэг улсууд харьцангуй дээр ажиллаж байна.

Гэсэн хэдий ч Орлогын Ажиглагч Индексийн судалгаагаар эдгээр орон ОҮИТБС-ын хүрээндээ ч сайжруулах зүйл байгаа ба энэ хоёр улсын ОҮИТБС-ын тайлан газрын тос, байгалийн хийн салбарын ил тод, хариуцлагатай байдлын түвшинг жинхэнэ ёсоор дээшлүүлэхэд хангалтгүй, өнгөц байна гэсэн дотоодын иргэний нийгмийнхний шүүмжлэлийг тусгах хэрэгтэйг тогтоосон[35]. ОҮИТБС-ын тайлангаа нийтэлснийг эс тооцвол дээрх улс хоёулаа Орлогын Ажиглагч Индексийн сүүл хавьд явж байна. Өөр чухал гэж болох нэг жишээ бол Либери, Сьерра Леоне хоёр бөгөөд тэд ОҮИТБС-ыг сайн хэрэгжүүлж байгааг эс тооцвол орлогын ил тод байдлын хувьд дундаж үзүүлэлттэй байгаа юм. Либерийн хувьд ОҮИТБС-ын тайлангаа гайхалтай иж бүрэн хийсэн нь энэ санаачилгын тэргүүн туршлагын нэг болж байна.

Казахстан, Норвеги улсууд ОҮИТБС-ын ил тод байдлын шалгуурын хэрэгжилт, орлогын ил тод байдлын хувьд ижил төстэй түвшинд байна. Гэвч хэсгийн оноог нь нарийвчилж үзвэл сайжруулах орон зай бас л байна. Жишээлбэл, эдгээр орон гэрээний болон тусгай зөвшөөрлийн ил тод байдлын түвшнээ дээшлүүлэх (хоёулаа), орлогын тайлангийн задаргаа, нөөц баялагт хүрэх боломжоо сайжруулах (Казахстаны хувьд) боломжтой.

Тайланг бичиж байх энэ мөчид Танзани, Йемен, Замби улсууд ОҮИТБС-ын тайлангаа хараахан нийтлээгүй байв. Тэд энэ санаачилгад ахиц дэвшил гаргах замаар орлогын ил тод байдлын түвшнээ сайжруулах ёстой.

Эцэст нь, ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч орнуудын хувьд уг ажиллагаа нь шинэтгэлийн төгсгөл биш, эхлэл байх ёстой гэдгийг уг индексийн үр дүн нотлон харуулж байна. Мэдээллийг тогтмол, байнга, цаг алдалгүй, иж бүрэн ил болгож нийтлэхэд тогтсон стандарт байх ёстой бөгөөд энэхүү индекст тааруухан оноо авах шалтаг нь ОҮИТБС байх ёсгүй.

Орлогын Ажиглагч Индекс

Байгалийн баялгийн засаглалын долоон гол ангилал дахь мэдээллийн нээлттэй байдалд тулгуурлан уг индексийн зэрэглэлийг тогтоодог. Тайлангийн тоо баримтууд, улс орны онцлогтой мэдээллийг үзэх буюу татаж авахыг хүсвэл www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар хандана уу.

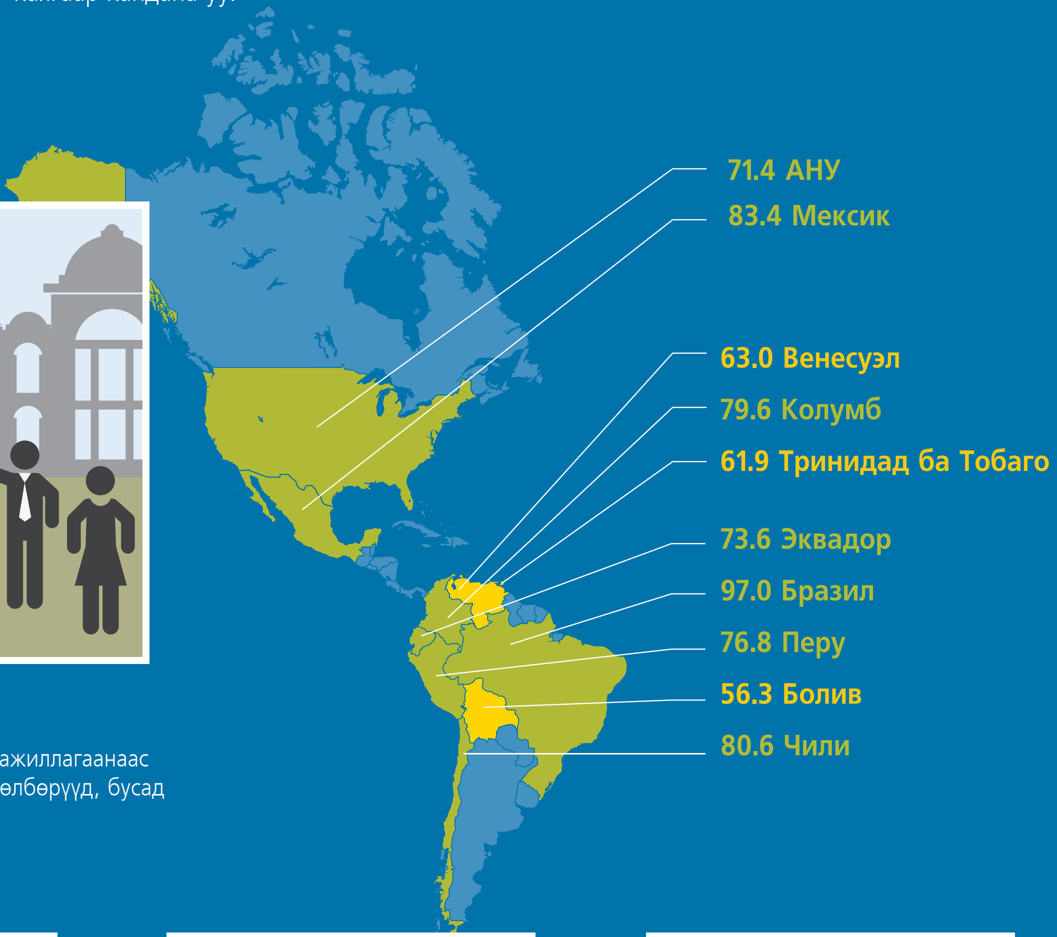

Орлого бүрдүүлэлт

Олборлох үйлдвэрлэлийн үйл ажиллагаанаас засгийн газрын хүлээж авсан төлбөрүүд, бусад орлогын тухай мэдээлэл

Нөөц баялагт хүрэх боломж

Аливаа улсын байгалийн баялгийн нөөц, олборлох салбарын бүтэц бүрэлдэхүүний тухай мэдээлэл

Институцийн орчин

Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарт мөрдөгдөж буй хууль тогтоомж, зохицуулалт, захиргааны журмуудын тухай мэдээлэл

Төрийн өмчит компани

Үндэсний засгийн газрын мэдэлд ажилладаг газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн компаниудын үйл ажиллагаа, засаглал, санхүүгийн байдлын тухай мэдээлэл

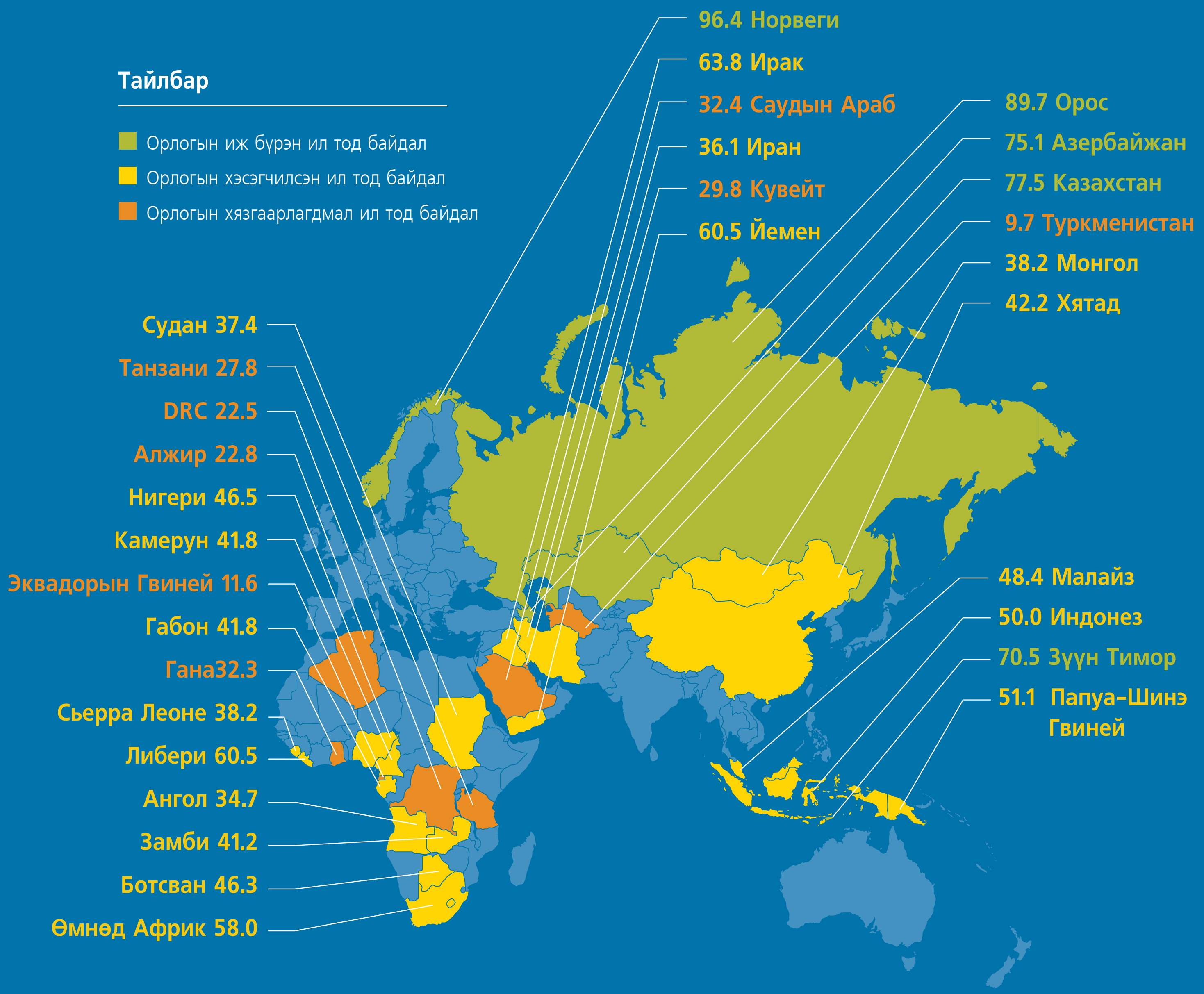

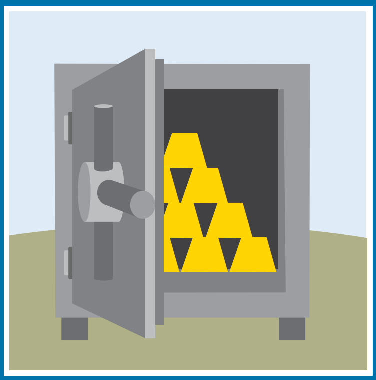

Байгалийн баялгийн сан

Байгалийн баялгийн орлого хуримтлуулахад зориулсан үндэсний сангуудын бүтэц, зохицуулалт, санхүүгийн байдлын тухай мэдээлэл

Орон нутгийн шилжүүлэг

Холбооны, эсхүл төв засгийн газраас орон нутгийн засгийн газар, нутгийн ард иргэдэд байгалийн баялгийн орлогыг шилжүүлсэн тухай мэдээлэл

ОҮИТБС

Тайлагнал, салбар хоорондын хамтын ажиллагааны сайн дурын стандарт болох Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачлага дахь улс орнуудын байр суурь ба ахиц дэвшил

5 Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээ

Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээнд тус төслөөс газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарын удирдлагын хууль журмуудыг олж тогтоосон. Энэ судалгаа эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний бодит хэрэгжилтийг улс орны түвшинд шалгаж үздэггүй. Гэхдээ судалгааны асуултууд нь гурван ангилалд (нөөц баялагт хүрэх боломж, институцийн орчин, газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төрийн өмчит компаниуд) хамаарах чухал сэдэвчилсэн мэдээллээр хангаж чаддаг. Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний асуултууд нь улс орнууд нөөц баялаг ашиглах эрх олгохдоо баримталдаг тусгай зөвшөөрлийн талаар болон олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж байгаа компаниудаас тусдаа тусгай зөвшөөрөл хариуцсан агентлаг байгаа эсэх, нөөц баялаг ашиглах эрхийн гэрээ хэлэлцээр хийж байгаа эрх бүхий этгээдүүдэд ямар хяналт шалгалт тавьж байгааг асуудаг.

Газрын тос, байгалийн хийн хайгуул, үйлдвэрлэлийн янз бүрийн талыг тойрсон өрсөлдөөнт сонгон шалгаруулалтын аргыг олон орон хэрэглэдэг бөгөөд тусгай зөвшөөрөл олгох, бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнээс эхлээд үйлчилгээний гэрээ байгуулах түншүүдээ сонгох, эсхүл бараа, үйлчилгээ худалдан авалтын хамгийн сайн тохиролцоонд хүрэх хүртэл олон хэлбэртэй байдаг. Энэ олон янзын арга хэлбэрийг Алжир, Ангол, Мексик улсуудын жишээ харуулдаг. Болив, Камерун, Эквадор, Венесуэл гэх мэт бусад орны засгийн газрууд газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмалын нөөц ашиглах ялгавартай дүрмүүд бүхий нарийн түвэгтэй салбарууд бий болгосон байдаг нь дур зоргоороо шийдвэр гаргах, ашиг сонирхлын зөрчил гарах, ил тод бус дүрэм журамтай байх боломжийг бүрдүүлдэг. Эцэст нь, Эквадорын Гвиней, Туркменистан зэрэг улсад ямар компанид нөөц баялагт хүрэх эрх олгох тухай шийдвэрийг гүйцэтгэх засаглалын тэргүүний мэдэлд үлдээж иржээ.

Лиценз буюу тусгай зөвшөөрөл олгохтой холбоотой дур зоргын эрх мэдэлд хяналт шалгалт хийх байдал улс орон бүрт харилцан адилгүй байна. Энэхүү тайланд орсон улс орнуудын бараг тал хувь нь гол зарчмуудаас, эсхүл дуудлага худалдааны дараах хэлэлцээрүүдээс хазайхыг хязгаарласан, аль эсвэл төсөв санхүү, зохицуулалтын зарчмуудад нөлөө үзүүлж чадахуйц өөр нэг хараат бус эрх бүхий этгээдээр батлуулахыг шаардсан хууль тогтоомжтой байна.

Мөн газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн гэрээнүүдээ парламентаар соёрхон батлуулахыг шаарддаг есөн улс байна. Гэхдээ бодит амьдрал дээр эдгээр дүрэм, журам нь орлогын ил тод байдлыг сайжруулах баталгаа болох албагүй байдгийг Болив, Гана, Иран, Кувейт, Монгол, Өмнөд Африк, Венесуэл, Йемен улсуудын жишээ нотлон харуулав. Парламентын ийм хяналтыг эс тооцвол, эдгээр улсад нөөц баялагт хүрэх боломжийг зохицуулах дүрэм, журмын тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл өгдөггүй. Энэ бол цаасан дээр болон бодит амьдрал дээрх зохицуулалтын хүрээг ялгах өөр нэг жишээ юм. Цаашид эдгээр хууль тогтоомжийг бодит байдал дээр яаж хэрэгжүүлж байгааг болон мэдээллийн чанар, хүртээмжийг судлан шалгаж болох юм.

Тусгай зөвшөөрөл олгох журмууд

Орлогын Ажиглагч Индекст хамрагдсан орнуудад засгийн газраас байгалийн баялаг ашиглах тусгай зөвшөөрөл олгож байгаа арга зам нь олон янз байна. Тэдний ихэнх нь тусгай зөвшөөрлийн журам ашиглах хандлагатай байдаг бол Кувейт, Мексик, Саудын Араб зэрэг бусад орон энэ аргад найддаггүй. Газрын тос, байгалийн хий, эрдэс баялгийн орлогоос хамгийн их хамааралтай зарим орон энэ салбарт орох монополь эрх бүхий үндэсний компаниар тусгай зөвшөөрөл олгох журмаа удирдуулдаг. Үүнд Ангол, Иран, Кувейт, Мексик, Саудын Араб, Судан, Туркменистан улсууд багтдаг. Бусад улсууд олборлох салбар хариуцсан яамдаараа уг үйл явцыг удирдуулдаг бөгөөд саяхан ийм жишээ Алжир, Венесуэлд гарсан[36]. Эцэст нь, Нигери Улс саяхан тусгай зөвшөөрөл олгох журмынхаа удирдлагыг зохицуулагч агентлагтаа хариуцуулсан байна.

Ялангуяа, Гана, Монгол, Өмнөд Африк улсууд эрх зүй, зохицуулалтын хүрээнийхээ талаар асар их мэдээлэл өгдөг боловч тэд Орлогын Ажиглагч Индексийг тэргүүлэгч орнуудын тоонд ордоггүй. Энэ байдлаас үзэхэд тусгай зөвшөөрлийн бие даасан агентлаг, үйл ажиллагааны компаниуд, тусгай зөвшөөрлийн өрсөлдөөнт ажиллагаа, дур зоргоор шийдвэрлэх эрх мэдлийн хязгаарлалт, уул уурхайн салбарын гэрээ хэлэлцээрүүдийг хууль тогтоох байгууллагаар батлуулах ажиллагаа зэрэг мэдээллийг олон нийтэд иж бүрэн тайлагнадаг хэлбэрт шилжүүлэх шаардлага хэвээр байгаа нь харагдаж байна.

Мөн олборлох үйлдвэрлэлийн удирдлагад гүйцэтгэх үүрэг, эрх мэдлийг салгаж хуваарилахтай холбоотой асуултуудыг эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний судалгаанд оруулсан байгаа. Түүнчлэн, нөөц баялаг ашиглагч компаниудаас төлбөр хүлээн авч байгаа төрийн байгууллагуудын дотоод, гадаад хяналтын асуудлыг харгалзсан төдийгүй аудитын практикийн онцлогууд, парламентын ба иргэний нийгмийн хяналтын цар хүрээг авч үзсэн болно.

Бразил, Колумб, Норвеги улсууд төрийн янз бүрийн байгууллагуудын дунд үүрэг, эрх мэдлийг салган хуваарилах замаар тэргүүн туршлагын загвар болохуйц эрх зүй, зохицуулалтын сайн орчинг бүрдүүлсэн байдаг. Энэ загвараар бол төсвийн бодлого, татвар хураалтыг Сангийн сайдын эрхлэх асуудалд оруулж, олборлох үйлдвэрлэлийн бодлого боловсруулах, зохицуулах ажлыг бие даасан агентлагт, цэвэр арилжааны шинжтэй асуудлуудыг төрийн өмчийн компанидаа тус тус хариуцуулсан байна. Нүүрс устөрөгчийн хайгуул, олборлолтыг хянах бие даасан зохицуулах агентлагтай, харьцангуй хүчтэй татварын системтэй, нийтэд арилжаалагддаг төрийн мэдлийн компаниудтай байх нь эдгээр улсын олборлох үйлдвэрлэлийн тухай мэдээллийг олон эх сурвалжтай болгож, улмаар мэдээллийн ил тод тайлагналыг хүчтэй болгодог байна. Иймээс тэд эрх зүй, зохицуулалтын хүчтэй тогтолцооны жишээ болдог бөгөөд улмаар үр дүнтэй хэрэгжүүлвэл олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлыг дээшлүүлж чаддаг.

Улсын ГТҮК-ий бүтцийн Норвегийн загварыг экспортлоход тулгамддаг асуудлууд

Үүрэг хариуцлага, эрх мэдлийн албан ёсны хуваарилалтаар бол Норвегийн нефтийн салбар бодлого хариуцсан яам, хяналт шинжилгээ хариуцсан бие даасан зохицуулагч байгууллага, цэвэр арилжааны үйл ажиллагаа хариуцсан ГТҮК-д хуваагддаг бөгөөд энэ бүтцийг олон улсын тэргүүн туршлага гэж үзэх нь олонтаа байдаг. Норвегийн загвар амжилттай хэрэгжиж байгаа нь Бразил зэрэг улс эрчим хүчний салбартаа энэ чиглэлийн дагуу шинэтгэл хийх урам өгсөн юм.

Гэвч энэ загварыг Алжир, Нигери улсууд авч хэрэглэхийг оролдсон ч эсэргүүцэлтэй тулгарсны улмаас энэ шинэтгэл зогссон байна. Үүний хажуугаар, Ангол, Малайз улсууд ийм хуваарилалт хийлгүйгээр сайн ажиллагаатай газрын тосны салбар бий болгож чадаж байна.

Сүүлийн үеийн судалгаанаас үзэхэд, Норвегийн загвар олон газарт шилдэгт тооцогдож байхад институцийн чадавхи маш муутай, албан ёсны хяналт шалгалтын түүх багатай орнуудад хоёр дахь сайн арга нь илүү тохирохоор байна. Энэ арга нь дээрх гурван институцийг зэрэг бий болгож бэхжүүлэхийг оролдохын оронд олон нийтэд тайлагнах шаардлага, хяналтын зөвлөлүүдээр дамжуулан хариуцлагатай байдлыг бага багаар суулгаж өгөхийг эрмэлздэг байна[37]. Орлогын Ажиглагч Индексийн зүгээс төрийн өмчит ГТҮК-дын харилцаанд тохирох тэргүүн туршлага бол Норвегийн загвар гэж үздэг боловч түүний үр нөлөөг дэлхийн нийтийн хэмжээнд авч үзсэн шинэ судалгаануудыг эрж хайсаар байх болно.

Гэвч эрх мэдлийн албан ёсны хуваарилалт нь өөрөө хяналт шалгалтын үр дүнтэй тогтолцоог илэрхийлдэггүй. Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээний тухай асуултуудаар цуглуулсан мэдээллээс үзэхэд, мэдээллийг ил болгож тайлагнах талаар хамгийн амжилттай ажиллаж буй зарим улс олборлох үйлдвэрлэлийн удирдлага дахь үүрэг хариуцлага, эрх мэдлийг тодорхой хуваарилсан институцийн орчинтой байдаг. Гэтэл БНАКУ, Эквадорын Гвиней, Гана зэрэг үүрэг хариуцлагын механизмуудаа тусд нь тогтоож өгсөн хуультай орнуудад Засгийн газар нь олборлох үйлдвэрлэлээсээ хэрхэн орлого бүрдүүлж байгаа тухай мэдээлэл хомс хэвээр байна.

Төрийн өмчийн компаниудын тухай асуултууд нь эдгээр компани олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандарт мөрдөж байгаа эсэх, ТӨК-ий бүх салбарыг хамарсан аудит хийгдэж байгаа эсэхтэй холбоотой байдаг. Ялангуяа, хөрөнгийн биржээр нийтэд арилжаалагддаг (буюу хэсэгчлэн бүртгэлтэй) төрийн өмчийн компаниуд эдгээр практикийг дагаж байгаа эсэхийг асуудаг. Энэ нь Орлогын иж бүрэн ил тод байдлын бүлэгт байгаа Бразил, Чили, Норвегийн компаниудын нөхцөл байдал юм. Харин олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандарт хэрэглэх, аудитын тайлангуудаа нийтлэх асуудал зөвхөн нийтэд арилжаалагддаг компаниудаар хязгаарлагддаггүй болохыг Малайз, Мексикийн 100 хувь төрийн өмчийн компаниуд харуулж байна.

Орлогын Ажиглагч Индексийн судалгааны явцад онцлон тэмдэглэсэн нэг зүйл бол нягтлан бодох бүртгэлийн стандартуудыг тогтооход бэрхшээлтэй байсан явдал юм. Бид энэ судалгаандаа төрийн өмчит компаниуд нэр хүнд бүхий бүртгэлийн компаниудаар аудит хийлгэсэн, аудитын тайландаа олон улсын санхүүгийн тайлангийн стандартууд, эсхүл нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн нягтлан бодох бүртгэлийн зарчмуудын аль нэгийг баримталсан эсэхээ дурдсан тохиолдолд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандарт ашигласанд тооцож байгаа. Энэ ойлголтын дагуу 19 орны компаниуд олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандарт мөрдөж байгаа бол, бүртгэлийн

практикуудаа сайжруулах шаардлагатай төрийн өмчит компаниудтай 10 улс байна. Компаниуд нь аудитын тайлангаа ч нийтэлдэггүй Алжир, Экваторын Гвиней, Индонез, Ирак, Иран, Туркменистан, Йемен, Замби шиг зарим улсын хувьд энэ чиглэлээр тууштай арга хэмжээ авах зайлшгүй шаардлагатай.

6 Бүс нутгийн үр дүн

ОРЛОГЫН АЖИГЛАГЧ ИНДЕКСИЙН ҮР ДҮНГИЙН ДУНДАЖ, БҮС НУТГААР

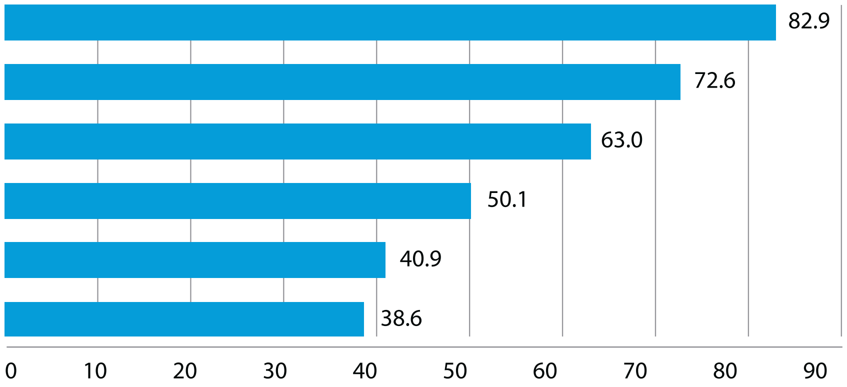

Ойрхи дорнод, Хойд Америкийн бүс нутгаас ганц ч улс жагсаалтын дээд хэсэгт бичигдсэнгүй, бүс нутгийн дунджаараа сүүлээсээ хоёрт явж байна (40.9).

Орлогын Ажиглагч Индексийн бүс нутгийн дундаж үзүүлэлт нь газар зүйн хувьд ихээхэн ялгааг харуулж байна. Энд хамгийн бага оноотой бүс нутаг нь Сахар орчмын Африк (дундаж оноо нь 38.6) байна. Энэ бүс нутгийн зарим улс ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэх зэргээр сайн засаглалын хүчин чармайлт гаргаж байгааг эс тооцвол, дийлэнх улсад нь нөөц баялагт хүрэх боломжийн ил тод байдал муутай, орлогын ил тод байдлын мэдээлэл дутагдалтай байсан явдал ийнхүү бага оноо авахад хүргэжээ.

Ойрхи Дорнод, Хойд Америк (ОДХА)-ийн бүс нутгаас ганц ч улс жагсаалтын дээд хэсэгт бичигдсэнгүй, бүс нутгийн дунджаараа сүүлээсээ хоёрт (дундаж оноо нь 40.9) орсон байна. Ерөнхийдөө, ОДХА-н орнууд нөөц баялагт хүрэх боломжийн тухай мэдээлэлдээ тааруухан амжилт үзүүлж, Орлогын Ажиглагч Индексийн энэ хэсэгт нэг ч улс 50-иас дээш оноо аваагүй нь бодит байдал дээр энэ бүс нутаг дэлхийн нүүрс устөрөгчийн нөөцийн талаас илүү хувийг агуулдаг гэхэд цочирдмоор үр дүн юм. Мөн энэ бүс нутгийн улс орнууд дэлхийн газрын тосны гуравны нэгийг үйлдвэрлэдэг гэдгийг эс тооцвол орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл авах боломж муутай байна[38]. Ирак Улс орлогын ил тод байдлаар өндөр амжилт үзүүлж, ялангуяа Баялгийн тусгай сангийн чиглэлээр маш сайн ажиллаж байна. Энэ санг 2003 онд НҮБ-ын 1483 дугаар тогтоолоор Иракийн хөгжлийн сан болгож байгуулсан юм. Харин Алжир, Кувейт, Саудын Араб орлогын ил тод байдлын бүхий л ангиллын хүрээнд хамгийн доод хэсэгт бичигдэж байна.

Ази-Номхон далайн бүс нутгийн (дундаж оноо нь 50.1) хувьд ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч улс бараг байхгүйг эс тооцвол, Зүүн Тимороос бусад бүх улс Орлогын хэсэгчилсэн ил тод байдлын хэсэгт эргэлдэж байна. Харин Төв Ази, Оросын бүс нутагт (дундаж оноо нь 63) Азербайжан, Казахстан, Орос улсууд дээд амжилт үзүүлж, Орлогын иж бүрэн ил тод байдлын бүлэгт багтжээ. Энэ нь нэг талаас төрийн байгууллагууд нь тогтмол тайлан гаргадаг, бас Казахстанд ОҮИТБС-ыг нэвтрүүлсэнтэй холбоотой. Туркменистан Улс орлогын ил тод байдлын бүхий л ангилалд тааруухан амжилт үзүүлсэн байна.

Латин Америкийн бүс нутгийн (дундаж оноо нь 72.6) бүх улс Орлогын Ажиглагч Индекст 50-иас дээш оноо авчээ. Тус бүс нутаг Орлогын Ажиглагч Индексийн дээд хэсэгт зонхилж байгаа ч ОҮИТБС-ын оролцоогоо сайжруулах боломжтой39. Энэ бүс нутгийн onooны доод хэсэгт Болив, Тринидад ба Тобаго, Венесуэл улсууд байгаагаас Венесуэл Улс нөөц баялагт хүрэх боломжийн тухай мэдээллийн болон баялгийн тусгай сангийн ил тод байдлын чиглэлээр тааруухан үнэлгээ авсан байна[40].

Эцэст, ЭЗХАХБ-ын гишүүн орнууд бүс нутгийн дунджийг тэргүүлж байна (дундаж оноо нь 82.9). Норвеги Улс уг индексийн бүх ангиллын оргилд буюу дээд хэсэг орчимд байгаа нь яагаад тус улсыг тэргүүн туршлагын жишээ болгож олонтаа ашигласны тайлбар болно. АНУ-ын хувьд зөвхөн Мексикийн булангийн холбооны нөөцийн менежментийг судалгаанд хамруулдаг. Хэдийгээр тус улс нөөц баялагт хүрэх боломжийн ил тод байдлаар өндөр оноо авсан боловч орлого бүрдүүлэлтийн ил тод байдлаар дундаж оноо авсны зэрэгцээ ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлээгүй байна. Харин уул уурхайн үйлдвэрлэгч орнууд дотроос орлогын ил тод байдлын хамгийн өндөр оноог Чили Улс авчээ.

7 Дүгнэлт, санал зөвлөмжүүд

Энэхүү тайланд хамрагдсан дийлэнх улс байгалийн баялгийн салбарын талаар хязгаарлагдмал мэдээллээр хангадаг болохыг Орлогын Ажиглагч Индекс харуулж байна. Иймхүү ил тод байдал дутагдах нь улсын хөрөнгийн удирдлагын асуудлаар иргэд засгийн газартайгаа тооцох хариуцлагыг сул болгодог.

Төр засаг иргэдээ төлөөлөн хөрсөн доорх баялгаа удирддаг. Нөөц баялаг ихтэй орнуудын засгийн газар зохицуулалтаараа дамжуулж ашигт малтмалын хайгуул, олборлолтод шууд бус заавар удирдамж өгөх юмуу, төрийн өмчит компаниудаараа дамжуулж шууд хяналт тавьдаг. Иймээс тэд улсынхаа үйлдвэрлэн гаргаж байгаа бүтээгдэхүүний иж бүрэн тооцоо, гэрээний нөхцөл, болзол, хүлээн авч байгаа төлбөрүүдийнхээ талаар нийтэлж, үйл ажиллагааг нь үнэлэх боломжийг иргэддээ олгох ёстой.

Нөөц баялаг ихтэй орнуудын засгийн газар зохицуулалтаараа дамжуулж ашигт малтмалын хайгуул, олборлолтод шууд бус заавар, удирдамж өгөх юмуу, төрийн өмчит компаниудаараа дамжуулж шууд хяналт тавьдаг байна.

Энэхүү индекс нь засгийн газраас ил тод байдлыг дээшлүүлэх хүчин чармайлт гаргах шаардлагатай байгаа чиглэлүүдийн, түүний дотор томоохон хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүдийн мэдээллээр олон нийтийг хангах, газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбараас засгийн газрын хүлээн авч байгаа төлбөрүүдийг нийтэд ил болгох зэрэг чиглэлийн иж бүрэн дүр зургаар хангадаг. Зарим улс мэдээлэл авах боломжийг дээшлүүлэх талаар ихээхэн ахиц дэвшил гаргасан байдаг ч сайжруулах бодитой орон зай байгааг бид олж харсаар байна. Олон засгийн газар газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн үйл ажиллагааны төлбөр, орлогыг ил болгох албан ёсны үүрэг амлалт авсныг эс тооцвол олон нийтэд өгөх ёстой чухал мэдээлэл нь дутуу хэвээр байна.

Энэ индексийн үр дүнгээс үзэхэд аюулгүй байдал, эсхүл гэрээний нууцлал нэрээр нөөц баялгийн мэдээллийг нууцалдаг байдлаа зөвтгөх нь ихээхэн үндэслэлгүй болох нь харагдаж байна. Ихэнх орны засгийн газар бусад засгийн газрын ямар нэг харагдахуйц сөрөг үр дагаваргүй байхад нууцлахыг оролдоод байгаа сэдвүүдээр мэдээлэл гаргаж өгөхөд бэлэн байгаа тухай асар их нотлох баримтыг энэ тайлан гаргаж өгч байна.

Олборлох үйлдвэрлэлээс гарч болох боломжит сөрөг үр дагавруудыг бууруулахад ил тод байдал дангаараа хангалтгүй. Гэхдээ баттай, батлагдахуйц мэдээлэл нэмэгдэхийн хэрээр нөөц баялгийн менежментийн чанар сайжирдаг болох нь нотлогдож байна.

Бодлогын зөвлөмжүүд

Засгийн газруудад:

1. **Байгалийн баялаг ихтэй бүх улс орнууд гэрээний ил тод байдлаа бодитойгоор нэмэгдүүлэх хэрэгтэй байна.** Гэрээнүүд, хөрөнгө оруулалтын гэрээний дэлгэрэнгүй мэдээлэл, олборлох үйлдвэрлэлийн салбарын төсөв санхүүгийн дэглэмийг олон нийтийн хяналтад нээлттэй болгох ёстой. Нөөц баялаг ашиглах тусгай зөвшөөрөл олгох, гэрээ байгуулах ажиллагаанд мэдээллийг ил тод болгох нь хамгийн их хязгаарлагдмал байдгийг энэ индекс харууллаа. Судалгаанд хамрагдсан цөөхөн улс л гэрээнүүдээ ил болгож нийтэлсэн ч орлого бүрдүүлэлтийн үйл ажиллагаа, түүнийг

дагаж мөрдөлтөд хяналт тавих боломжгүй болгож байна. Тэр ч байтугай, гэрээний мэдээллээ эрдэс баялгаас бусад яамдтайгаа ч хуваалцдаггүй олон орон байна. Ашигт малтмалын хайгуул, үйлдвэрлэлийн төсөв санхүүгийн нөхцлүүдийг заавал нийтэлж, болж өгвөл хуулиар баталгаажуулах хэрэгтэй. Гэрээ, түрээс, тусгай зөвшөөрлийн нөхцлүүдийг нийтлэх ажиллагааг ОҮИТБС-ын ил тод байдлын маягтуудад оруулж өгөх хэрэгтэй.

2. **Олборлох үйлдвэрлэлийн компаниудын хувьд олон улсын санхүүгийн гол чухал зангилаа нь болдог улс орнууд тус салбарт ил тод байдлыг хөхиүлэн дэмжих чиглэлд тэргүүлэх үүрэг гүйцэтгэх ёстой.** АНУ бол дэлхийн хамгийн том эдийн засагтай орон, байгалийн баялгийн үндсэн хэрэглэгчдийн нэг, дэлхий дээрх газрын тос, уул уурхайн хамгийн чухал олон компаний эзэн орон. Саяхан АНУ-ын Засгийн газар олборлолтын компаниудаас газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төслүүдийнхээ санхүүгийн дэлгэрэнгүй мэдээллийг ил болгож тайлагнахыг шаардсан санхүүгийн шинэтгэлийн хууль гаргаж батлах замаар ил тод байдал, сайн засаглалыг хөхиүлэн дэмжихэд манлайлж байгаагаа нотлон харуулсан[41]. Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн зах зээлд томоохон тоглогчид болох бусад аж үйлдвэржсэн орнууд ч гэсэн үүнтэй төстэй тайлагнах шаардлага бий болгох хэрэгтэй.

ОҮИТБС нь дэлхийн улс орнууд байгалийн баялгийн салбарынхаа орлого, төлбөрийн тухай мэдээллийг системтэйгээр ил болгох, түгээх нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн энгийн механизмыг санал болгодог.

3. **Байгалийн баялаг ихтэй бүх улс орон ОҮИТБС–ыг хэрэгжүүлэх хэрэгтэй.** Ил тод байдал сул байх нь орлогын тодорхой түвшин, эсхүл бүс нутгаар хязгаарлагддаггүй болохыг тус индекс харуулж байна. ОҮИТБС нь дэлхийн улс орнууд байгалийн баялгийн салбарынхаа орлого, төлбөрийн тухай мэдээллийг системтэйгээр ил болгох, түгээх нөхцлийг бүрдүүлэхэд чиглэсэн энгийн механизмыг санал болгодог. ОҮИТБС нь иргэний нийгмийн байгууллагуудтай мэдээлэл, олж мэдсэн зүйлээ хуваалцах тодорхой аргачлал, туршлагаас гадна олон янзын сонирхогч талуудын дунд итгэлцэл бий болгоход чиглэсэн олон улсын гэрээгээр хангадаг. Энэ санаачлагыг Норвеги гэх мэт хөгжингүй орнууд хэрэгжүүлж байна. Мөн ОҮИТБС-ын хэрэгжүүлэлтийг Ойрхи Дорнод, Хойд Америкийн бүс нутгийн байгалийн баялаг ихтэй баян орнуудаас гадна Австрали, Канад, Их Британи, АНУ зэрэг улсууд авч хэрэглэх ёстой.

4. **Эрдэс баялгийн яамд нь төв банк, сангийн яам гэх мэт улсын өмч хөрөнгөд хяналт тавьж ажилладаг төрийн бусад байгууллагуудтай адилхан тайлагнал, мэдээллийн стандарт баримтлах ёстой.** Нэг улсын дотоодод гэхэд төсөв санхүүгийн байгууллагууд нь эрдэс баялаг хариуцсан байгууллагуудаасаа илүү сайн ажиллаж байгааг тус индекс харуулж байна. Энэ бол тохиолдлын чанартай зүйл биш. Олон улсын хэмжээнд засгийн газрын өрийн болон банкны хямрал олонтаа гарсны дараа санхүүгийн салбартаа илүү их ил тод байдлыг хангах нийтлэг сонирхолтой байгаагаа засгийн газрууд хүлээн зөвшөөрөөд байна. Олон улсын хамтарсан үйл явцын үр дүнд төв банк, сангийн яамдын зүгээс харьцуулж болохуйц стандартчилсан тоо баримт тогтмол нийтлэх загварууд боловсруулан гаргаад байна. Эрдэс баялгийн удирдлага хариуцсан яам, агентлагуудын улс орныхоо төсөв санхүүд үзүүлж болох нөлөө маргаангүй их хэдий ч тэдний дунд чухал тоо баримтыг стандартчилсан хэлбэрээр тайлагнах тухай олон улсын ямар нэг гэрээ байхгүй байна. Байгалийн баялаг үйлдвэрлэгч томоохон орнуудын засгийн газрын хувьд эрдэс баялгийн яам, агентлагуудаа зориулсан мэдээллийн нэгдмэл стандарт боловсруулж, санал нэгдэх эхлэлийн цэг нь ОУВС-гийн Нөөц баялгийн орлогын ил тод байдлын тухай удирдамж байж болох юм.

5. **Засгийн газрууд төрийн өмчит компаниудынхаа заавал даган биелүүлэх шаардлагын биелэлтийг тогтмол, иж бүрэн, цаг алдалгүй гаргаж тайлагнаж байх ёстой.** Энэ тайланд хамрагдсан бараг бүх улсад ТӨК-иуд байдаг бөгөөд тэд дэлхийн нүүрс устөрөгчийн нөөцийн 80 орчим хувийг эзэмшдэг. Эдгээр компани үйл ажиллагаа, санхүүгийнхээ тухай бүхий л мэдээллийг эцсийн сонирхогч тал болох иргэддээ илээр тайлагнаж байх ёстой. Судалгаанд хамрагдсан орнуудын дөнгөж 14 нь л үйл ажиллагааныхаа тухай, түүний дотор тайлан тэнцэл, ашиг, алдагдлын тайлангаа бүрэн гаргаж нийтэлдэг ТӨК-тай байна. ТӨК-иуд хувийн ашиг сонирхлын хэрэглүүр бололгүйгээр бүрэн эрхээ хэрэгжүүлэх нөхцөл бүрдүүлэх, хариуцлагатай, үр ашигтай ажиллуулахад ийм мэдээлэл зайлшгүй шаардлагатай.

6. **Байгалийн баялгийн сан бүхий улс орнууд эдгээр дансныхаа ил тод, хариуцлагатай байдалд хяналт тавих, хэмжиж болохуйц жишиг үзүүлэлтийг боловсруулж бий болгох ёстой.** Индекст хамрагдсан орнуудын дунд Байгалийн баялгийн сан (ББС) түгээмэл байдаг бөгөөд 41 улсын 20 нь газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн орлогоо удирдахдаа энэ хэрэгслийг ашиглаж байна. Гэвч ББС-гийн ил тод байдал харилцан адилгүй, иргэд уг сангуудын захиран зарцуулах журмын тухай болон сангийн хөрөнгө, зарцуулалтын тухай байнгын, аудитлагдсан, шинэ мэдээллээр дутагдах нь олонтаа байна. ББС-тай олон орон Баялгийн төрийн сангийн тухай Сантиагогийн зарчмыг баримталдаг боловч ил тод байдлын шаардлагыг нь бэхжүүлж, институтжүүлэх хэрэгтэй юм.

7. **Засгийн газрууд нөөц баялгийн орлогын шилжүүлгийн талаарх мэдээллээр бүх иргэдээ хангаж байх ёстой.** Орон нутгийн захиргаад ч үндэсний засгийн газартайгаа ижил тайлагналын стандарт баримтлах ёстой. Орон нутгийн шилжүүлэг гэдэг бол газрын тос, уул уурхайгаас олсон орлогын тодорхой хувийг олборлосон бүс нутагт нь, эсхүл орон нутгийн засгийн газруудад эргүүлэн олгох боломж олгосон зохицуулалт байдаг. Эдгээр шилжүүлгийн тухай олон нийтэд зориулсан мэдээлэл байхгүй байх нь үндэсний түвшинд төвлөрсөн төсөвт чиглэсэн ашиг сонирхол, хувь хүмүүсээс үүдсэн орлогын зохисгүй удирдлага, орон нутгийн түвшинд ил тод байдал дутагдсаныг нутгийн захиргаад ашиглаж болох эрсдэлийг нэмэгдүүлж болно.

8. **Байгалийн баялаг ихтэй баян орнуудын парламентаас гүйцэтгэх засаглалдаа илүү үр дүнтэй хяналт тавьж, хяналтын эрх мэдлээ улам сайн ашиглах шаардлагатай байна.** Парламентын хяналтын байдал улс орнуудад харилцан адилгүй үр дүнтэй байна. Судалгаанд хамрагдсан дөрөвхөн улсын парламент гэрээ хэлэлцээрийг баталдаг байхад 16 улсад нөөц баялагтай холбоотой орлогыг нягтлан шалгах парламентын хороо байдаг. Орлогын ажиглагч институт ийм зорилготой төслүүдийг Танзани, Уганда, Гана улсуудад туршилтын журмаар хэрэгжүүлж байна.

Олон улсын байгууллагуудад зориулсан зөвлөмж:

1. **Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартын зөвлөл (IASB)-өөс компаниуд газрын тос, уул уурхайн үйл ажиллагаанныхаа үндсэн мэдээллийг улс орон бүрээр гаргаж тайлагнахыг шаардсан шинэтгэл хийх хэрэгтэй.** Ингэж тайлагнахдаа орд газрын нөөц, үйлдвэрлэлийн хэмжээ, борлуулалт, зардал төдийгүй засгийн газарт орох ашиг орлогын урсгалын тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл оруулах хэрэгтэй. Энэ

мэдээлэл нь хөрөнгө оруулагчид төдийгүй баялаг үйлдвэрлэгч улсын засгийн газар, иргэдэд ч үнэ цэнэтэй байна. АНУ 2010 онд Уолл Стрийтийн шинэчлэл, Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах хууль батлан гаргаснаас хойш олборлолтын компаниудын хувьд олон улсын нягтлан бодох бүртгэлийн стандарт улам бүр амин чухал болж байна. Мөн энэ шинэтгэл нь улсын компаниудын тайлагналыг стандартчилахад туслах болно. Судалгаанд хамрагдсан улс орнуудын тал хувь нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандарт хэрэглэж байна. Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартын зөвлөлийн дүрмийг шинэчлэх нь нөөц баялгаар баян орнуудын ил тод, хариуцлагатай байдалд шууд үр нөлөө үзүүлэх болно.

2. **Их 20-ын орнуудын бодлого боловсруулагчид нөөц баялгийн менежментийн ил тод байдлын багц стандартыг баталж, энэ талын тэргүүн туршлагыг улс орондоо хэрэгжүүлэх талаар идэвх зүтгэл гаргаж ажиллах ёстой.** Их 20-ын уулзалтууд дээр явагддаг санхүүгийн шинэтгэлийн хэлэлцүүлгүүдийн хүрээнд орлогын ил тод байдлын асуудлыг оруулж ихээхэн анхаарал тавих хэрэгтэй. Орлогын Ажиглагч Индекст Их 20-ын гишүүн найман улс байдаг ч орлогын ил тод байдлын хувьд ихээхэн харилцан адилгүй буюу дээд тал нь 97, доод тал нь 32 оноо авсан байна. Их 20-ын орнууд олборлох үйлдвэрлэлийнхээ тухай дэлгэрэнгүй мэдээлэл гаргаж, олон улсын санхүүгийн шинэчлэл дэх ил тод байдлын шаардлагыг дэмжиж ажиллах ёстой.

3. **Олон улсын санхүүгийн байгууллагууд, хандивлагчдын зүгээс ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч орнуудад дэмжлэг үзүүлж, олборлох үйлдвэрлэлийн салбар дахь гэрээний ил тод байдлыг хөхиүлэн дэмжих ёстой.** Байгалийн нөөцийн менежментээ сайжруулах дэмжлэг авч байгаа болон ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлж байгаа орнуудын ахиц дэвшлийг үнэлэхэд Орлогын Ажиглагч Индексийг ашиглах хэрэгтэй. Дэлхийн Банк санхүүгийн дэмжлэг олгож байгаа засгийн газруудаа болон Олон улсын санхүүгийн корпораци (ОУСК)-аараа дамжуулан нөөц баялаг олборлогч хувийн компаниудыг мэдээллээ, ялангуяа хөрөнгө оруулалтын гэрээнүүдээ илүү ил тод болгохыг хөхиүлэн дэмжсээр байх хэрэгтэй. ОУСК ч хөрөнгө оруулалт хийж байгаа төслүүдээсээ гэрээ, тусгай зөвшөөрлүүдээ нийтлэхийг нэн даруй шаардах хэрэгтэй.

ОҮИТБС-ын олон улсын удирдах зөвлөл, ОҮИТБС-ын гишүүдэд:

1. **ОҮИТБС-ын шаардлагыг улам бэхжүүлж чангатгах хэрэгтэй байна.** ОҮИТБС бол олборлох салбарын орлого, төлбөрийн ил тод байдлын дэлхий нийтийн наад захын стандарт боловч ОҮИТБС-ын цөөнгүй гишүүн орон орлогын хэсэгчилсэн, эсхүл маш бага мэдээллээр хангаж байна. ОҮИТБС-ын заавар удирдамжууд хэт ерөнхий учраас ил тод байдлын түвшин маш бага байгааг индексийн үр дүн харуулж байна. ОҮИТБС-ын баталгаажуулалтад шалгарсан орнуудаас ил тод байдлын илүү өндөр, нэгдмэл ажиллагаа шаардсан шинэ удирдамж боловсруулж гаргах хэрэгтэй. Компаниудын төлбөрүүд болон төлбөрийг төрлөөр нь задлан харуулахыг стандарт болгож хэвшүүлэх ёстой. 2010 оны Уолл Стрийтийн шинэчлэл, Хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах хуулийн дагуу олборлох үйлдвэрлэлийн нилээд хэсэгт ийм шаардлага тавигдах болно. Гэрээ хэлэлцээрээ нийтлэх асуудлыг ОҮИТБС-ын модульд нэмж оруулах хэрэгтэй.

2. **ОҮИТБС–ын үйл явцын хүрээнд мэдээллийг ил тод тайлагнах ажиллагаа нь нотлогдохуйц, тогтмол, иж бүрэн, цаг хугацаандаа байх ёстой.** ОҮИТБС-ын гол зорилго болох орлогын ил тод байдлыг хэсэгчилсэн байдлаар эсвэл, маш бага хангаж байгаа ОҮИТБС-ын гишүүн улс нилээд олон байна. Тус санаачлагын удирдах зөвлөлөөс мэргэжилтнүүдийн баг бүрдүүлж тайлагналын маягтуудаа засч боловсронгуй болгох хэрэгтэй. Тайлагнах мэдээлэлд нь байгалийн баялгийн хайгуул, үйлдвэрлэлийг хянах, эсхүл зохицуулахад оролцдог бүхий л төрийн байгууллагын баттай, иж бүрэн, байнгын, цагаа олсон тайлан мэдээг оруулах хэрэгтэй.

Иргэний нийгмийн байгууллагуудад зориулсан зөвлөмж:

1. **Олборлох үйлдвэрлэлийн асуудлаар ажиллаж байгаа иргэний нийгмийн байгууллагууд энэ индексийг нөөц баялгийн орлогын ил тод байдалд гарч байгаа ахиц дэвшил, дутагдлыг үнэлэхэд ашиглах ёстой.** Энэ үнэлгээ, түүнд тулгуурласан олон улсын харьцуулалт нь ил тод, хариуцлагатай байдлыг бэхжүүлэхэд чиглэсэн тодорхой шинэчлэлүүдийг дэмжих талаар төр засаг, хэвлэл мэдээлэл, хяналтын байгууллагуудтай бодитой яриа хэлэлцээр өрнүүлэх үндэс болох боломжтой. ОҮИТБС-ыг хэрэгжүүлэгч орнуудын иргэний нийгмийн байгууллагууд энэ индекст орсон мэдээллийг ашиглаж, үйл ажиллагаагаа орлогын ил тод байдлаас хариуцлагатай байдал болгож өргөжүүлэх замаар уг санаачилгын амжилтад хувь нэмрээ оруулж болно.

2. **Тус индекс нь тухайн улс орныхоо гол сул талуудад хүчин чармайлтаа чиглүүлэх боломжийг иргэний нийгмийн байгууллагуудад олгох замаар тэдний үйл ажиллагааг чиглүүлэгч болж болно.** Жишээлбэл, тэд уг индексийн үр дүнг ашиглан засгийн газраасаа санхүүгийн төлбөрүүдийн тухай мэдээллээ ил болгохыг шаардах, эсхүл индексийн оноог ашиглаж нөлөөллийн кампанит ажилд зөвлөгөө өгөх боломжтой. Мөн уг индексийн үр дүн нь тухайн улс орны байгалийн баялгийн менежмент, орлогын ил тод байдлын тэргүүн туршлагын талаар хэлэлцүүлэг өрнүүлэхэд зориулсан мэдээллээр хангаж байгаа гэдэг утгаараа иргэдийг эрх мэдэлжүүлж болно. Энэхүү индекс бол иргэд засгийн газраасаа болон олборлох үйлдвэрлэлийн компаниудаасаа илүү хариуцлагатай байдлыг шаардахад ашиглаж болох нэг хэрэгсэл мөн.

Хавсралт 1

Орлогын Ажиглагч Индексийн асуултууд

	Асуулт	Асуултын төрөл
	А. НӨӨЦ БАЯЛАГТ ХҮРЭХ БОЛОМЖ	
1.	Энэ улс газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбаруудынхаа мэдээллийг ил тод тайлагнах тухай батлагдсан журам, эсхүл хуультай юу?	ИТБ*
2.	Хайгуул, ашиглалтын гэрээ, хэлэлцээр, эсхүл харилцан тохиролцсон нөхцлүүдээ ямар хэлбэрээр олгож байгаагаас үл хамааран олон нийтэд ил болгодог уу?	ИТБ
3.	Засгийн газар гэрээ хэлэлцээр хийх үед болон дараа нь тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцын талаарх мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ
4.	Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төслүүдийн байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлж болох нөлөөний үнэлгээ, тайланг нийтэлдэг үү?	ИТБ
5.	Ашигт малтмал, нефть бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тусгай зөвшөөрөл, эсхүл гэрээний эрх олгох асуудал хариуцсан эрх бүхий этгээд нь төрийн өмчийн компани, эсхүл үйл ажиллагааны бусад компаниудаас хараат бус уу?	ЭЗЗХ**
6.	Тусгай зөвшөөрөл олгох ажиллагаа нь бүхий л сонирхсон компаниудад нээлттэй, өрсөлдөөнтэй байхаар хийгдсэн үү?	ЭЗЗХ
7.	Тусгай зөвшөөрөл олгох ажиллагаа, эсхүл хууль нь тэдгээрийг олгох эрх бүхий этгээдийн дур мэдэн шийдэх эрх мэдлийг хязгаарладаг уу?	ЭЗЗХ
8.	Хууль тогтоох салбар нь газрын тос, уул уурхайн гэрээнүүдийг соёрхон батлах бүрэн эрхтэй юу?	ЭЗЗХ
9.	Тусгай зөвшөөрөл олгох шийдвэрийн эсрэг нэхэмжлэл гаргах ажиллагаа байдаг уу?	ЭЗЗХ

	Асуулт	Асуултын төрөл
	Б. ОРЛОГО БҮРДҮҮЛЭЛТ	
10.	Сангийн яам нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсвэл бүгдийг (тайлан, эсвэл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ

а. Нөөц	е. Үйлдвэрлэлийн зардал	и1. Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	и6. Бонусууд
б. Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ё. Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	и2. Засгийн газрын хүртэх хувь	и7. Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр
в. Үнийн мэдээлэл	ж. Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл. компаниар, эсхүл бөөнөөр	и3. Нөөц ашигласны төлбөр	и8. Талбайн хураамж
г. Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	з. Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	и4. Онцгой татвар	и9. Бусад
д. Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	и. Орлогын урсгалын задаргаа	и5. Ноогдол ашиг	

11.	Сангийн яамнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ
12.	Сангийн яамнаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ
13.	Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү? (Хариулах зүйлс нь 10 дугаар асуултынхтай адил)	ИТБ
14.	Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яамнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ

	Асуулт	Асуултын төрөл
15.	Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яамнаас орлого бүрдүүлэлтийн талаарх тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ
16.	Зохицуулагч агентлаг нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү? (Хариулах зүйлс нь 10 дугаар асуултынхтай адил)	ИТБ
17.	Зохицуулагч агентлагаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ
18.	Зохицуулагч агентлагаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ
19.	Төв банк нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсвэл бүгдийг (тайлан эсвэл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ
20.	Төв банкнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ
21.	Төв банкнаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ
22.	Төрийн өмчийн компани нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ
23.	Тухайн төрийн өмчийн компаниас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ
24.	Төрийн өмчийн компаниас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ
	В. ИНСТИТУЦИЙН ОРЧИН	
25.	Олборлох үйлдвэрлэлийн бодлого, зохицуулалт, арилжааны үүргүүдийг өөр өөр байгууллагад хуваарилдаг уу?	ЭЗЗХ
26.	Төрөөс байгалийн баялгийн тухай дэлгэрэнгүй хууль гаргасан уу?	ИТБ
27.	Баялаг олборлогч компаниудаас төлбөр хүлээн авах ажил хариуцсан агентлаг (эсхүл агентлагууд) нь хөрөнгө мөнгөнд хяналт тавьж, луйвраас урьдчилан сэргийлэх дотоод хяналтын тогтолцоотой юу?	ЭЗЗХ
28.	Баялаг олборлогч компаниудаас төлбөр хүлээн авах ажил хариуцсан агентлагуудын дотоод хяналтыг гадны хараат бус байгууллага баталгаажуулдаг уу?	ЭЗЗХ
29.	Баялаг олборлогч компаниудаас засгийн газарт (олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, эсхүл бусад эрх бүхий байгууллагад) төлж байгаа төлбөрүүдэд хараат бус аудит хийдэг үү?	ЭЗЗХ
30.	Газрын баялагтай холбоотой аудитын тайлангуудыг парламентын хороо нягтлан шалгадаг уу?	ЭЗЗХ
31.	Иргэний нийгмийнхэн ОҮИТБС-ын хороод, нөөц баялаг зохицуулагч байгууллагын удирдах зөвлөлийн хурал, эсхүл бусад механизмуудаар дамжуулан орлого бүрдүүлэлтийн хяналтад оролцдог уу?	ЭЗЗХ
	Г. ГАЗРЫН ТОС, БАЙГАЛИЙН ХИЙ, УУЛ УУРХАЙН ТӨРИЙН ӨМЧИТ КОМПАНИУД	
32.	Хэрэв ТӨК байдаг бол уг ТӨК үйл ажиллагааныхаа тухай мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ
33.	ТӨК нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандартууд баримталдаг уу?	ЭЗЗХ
34.	ТӨК-ний тайлангуудад аудит хийдэг үү, аудитын тайлангуудаа нийтэлдэг үү?	ИТБ
35.	ТӨК-ний аудитад түүний бүх салбаруудыг хамарсан нэгдсэн бүртгэл тооцоо ордог уу?	ЭЗЗХ
36.	ТӨК нь хагас төсвийн шинжтэй үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ
37.	Сангийн яам нь улсын салбарын ерөнхий тайлан тэнцэлдээ ТӨК-иудын тайланг оруулдаг уу?	ИТБ
38.	Хэрэв хамтарсан үйлдвэрүүд байдаг бол засгийн газар (тухайн чиглэлийн яам, эсхүл ТӨК) хамтарсан үйлдвэр дэх ТӨК-ийн хувь оролцооны тухай мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ

	Асуулт	Асуултын төрөл
39.	Төрийн албан тушаалтнууд аливаа олборлох үйл ажиллагаа, эсхүл хамтарсан үйлдвэр дэх санхүүгийн сонирхлынхоо тухай мэдээллийг ил болгох шаардлагатай байдаг уу?	ИТБ
40.	Тухайн ТӨК удирдах зөвлөлийнхөө бүтэц, бүрэлдэхүүний тухай мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ
	Д. БАЙГАЛИЙН БАЯЛГИЙН САН	
41.	Байгалийн баялгийн сан байдаг бол уг санг захиран зарцуулах журам нийтэд ил тод байдаг уу? Үүнд уг хэрэгслийг хэрхэн санхүүжүүлэх, зарцуулах журмын тухай мэдээлэл орно.	ИТБ
42.	Байгалийн баялгийн сан байдаг бол уг сангийн удирдлага, эсхүл хариуцсан эрх бүхий байгууллага нь хөрөнгө мөнгө, гүйлгээний талаарх мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ
43.	Сангийн удирдлага, эсхүл хариуцсан эрх бүхий байгууллага нь эдгээр тайлангаа хэр олон удаа нийтэлдэг вэ?	ИТБ
44.	Сангийн санхүүгийн тайлангуудад аудит хийдэг үү, аудитлагдсан тайлангуудаа нийтэлдэг үү?	ИТБ
	Е. ОРОН НУТГИЙН ШИЛЖҮҮЛЭГ	
45.	Төв, орон нутгийн засгийн газруудын хооронд баялгийн орлого хуваах зохицуулалтуудыг хуульд зааж өгдөг үү?	ЭЗЗХ
46.	Төв засгийн газраас орон нутгийн захиргаанд орлого шилжүүлэх дүрмүүд, түүний дотор орлого хуваах томъёог нийтэлдэг үү?	ИТБ
47.	Төв засгийн газар орон нутгийн захиргаанд шилжүүлж буй баялагтай холбоотой орлогуудынхаа мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ
48.	Төв засгийн газар орон нутгийн захиргаанд шилжүүлж буй баялагтай холбоотой орлогуудынхаа мэдээллийг хэр олон удаа нийтэлдэг вэ?	ИТБ
49.	Баялагтай холбоотой орлогын шилжүүлгүүдийн тухай мэдээлэл нь дэлгэрэнгүй байдаг уу?	ИТБ
50.	Орон нутгийн захиргаад төв засгийн газраас хүлээж авсан орлогын шилжүүлгүүдийн тухай мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ
	Ё. ОУИТБС	
51.	Энэ улс ОУИТБС-д нэр дэвшигч улс уу, дагаж мөрдөгч улс уу?	ИТБ
52.	Тус улс ОУИТБС-д нэгдэж, ОУИТБС-ын тайлангаа гаргасан байна уу?	ИТБ
53.	ОУИТБС-ын тайландаа бүх төлбөр, орлогууддаа хараат бус аудитороор аудит хийлгэсэн байна уу?	ИТБ
54.	ОУИТБС-ын тайландаа бүх төлбөр, орлогууддаа хараат бус аудитороор тулгалт хийлгэсэн байна уу?	ИТБ
55.	ОУИТБС-ын тайландаа төрийн өмчийн компаниудын төлбөр, орлогын тухай мэдээлэл оруулсан байна уу?	ИТБ

Тайлан ба хавсралтын бүх тоо баримт, мэдээллүүд, түүний дотор асуулгын бүрэн эхийг www.revenuewatch.org/rwindex хаягаар орж үзнэ үү.
ИТБ*: Ил тод байдал   ЭЗЗХ**: Эрх зүй, зохицуулалтын хүрээ

Хавсралт 2:

Орлогын ажиглагч индексийн оноо

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Экваторын Гвиней
I	1		Энэ улс газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн салбарынхаа мэдээллийг ил тод тайлагнах тухай батлагдсан журам, эсхүл хуультай юу?	ИТБ*	1	0	0	100	67	0	100	0	100	33	100	0	100	0
I	2		Хайгуул, ашиглалтын гэрээ, хэлэлцээр, эсхүл харилцан тохиролцсон нөхцлүүдээ ямар хэлбэрээр олгож байгаагаа үл хамааран олон нийтэд ил болгодог уу?	ИТБ	1	0	67	0	33	0	67	33	0	0	100	33	33	67
I	3		Засгийн газар гэрээ хэлэлцээр хийх үеэрээ буюу дараа нь тусгай зөвшөөрөл олгох үйл явцын талаарх мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	100	100	Б/у	0	0	100	100	Б/у	100	100	Б/у	100	100
I	4		Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн төслүүдийн байгаль орчинд болон нийгэмд үзүүлж болох нөлөөний үнэлгээ, тайланг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	0	0	0	0	100	100	100	100	0	100	0	0	0
I	5		Ашигт малтмал, нефть бүтээгдэхүүний үйлдвэрлэлийн тусгай зөвшөөрөл, эсхүл гэрээний эрх олгох асуудал хариуцсан эрх бүхий этгээд нь төрийн өмчийн компани, эсхүл үйл ажиллагааны бусад компаниудаас хараат бус уу?	ЭЗЗХ**	0	0	0	100	0	100	100	0	100	100	100	100	100	100
I	6		Тусгай зөвшөөрөл олгох ажиллагаа нь бүхий л сонирхсон компаниудад нээлттэй, өрсөлдөөнтэй байхаар хийгдсэн үү?	ЭЗЗХ	0	33	100	100	0	67	100	0	67	33	100	33	0	0
I	7		Тусгай зөвшөөрөл олгох ажиллагаа, эсхүл хууль нь тэгээрийг олгох эрх бүхий этгээдийн дур мэдэн шийдэх эрх мэдлийг хязгаарладаг уу?	ЭЗЗХ	0	0	100	100	0	0	100	0	100	0	100	100	0	0
I	8		Хууль тогтоох салбар нь газрын тос, уул уурхайн гэрээнүүдийг соёрхон батлах бүрэн эрхтэй юу?	ЭЗЗХ	0	0	0	100	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
I	9		Тусгай зөвшөөрөл олгох шийдвэрийн эсрэг нэхэмжлэл гаргах ажиллагаа байдаг уу?	ЭЗЗХ	0	0	33	0	0	0	33	0	67	Б/у	33	0	0	0
II	10		Сангийн яам нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ														
II	10	а	Нөөц	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	10	б	Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ИТБ	0	Б/у	33	0	0	100	0	0	100	0	0	0	0	0
II	10	в	Үнийн мэдээлэл	ИТБ	0	Б/у	100	0	100	0	100	0	0	0	67	0	0	0
II	10	г	Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	ИТБ	0	33	100	0	100	100	100	0	0	0	67	0	100	0
II	10	д	Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	67	0	0	0
II	10	е	Үйлдвэрлэлийн зардал	ИТБ	0	0	33	100	0	Б/у	0		0	0	0	0	0	0
II	10	ё	Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	10	ж	Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл компаниар, эсхүл бөөнөөр	ИТБ	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	10	з	Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0	67	0	0	0
II	10	и	Орлогын урсгалын задаргаа	ИТБ	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у
II	10	и1	Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	10	и7	Засгийн газрын хүртэх хувь	ИТБ	0	0	33	100	0	Б/у	0		0	0	0	0	0	0
II	10	и3	Нөөц ашигласны төлбөр	ИТБ	0	0	33	100	100	100	0	0	0	0	33	0	0	0
II	10	и4	Онцгой /тусгай/ татвар	ИТБ	0	0	100	100	100	100	0	0	Б/у	0	0	0	0	0
II	10	и5	Ногдол ашиг	ИТБ	0	0	0	100	0	100	0	0	0	0	67	0	0	0
II	10	и6	Бонусууд	ИТБ	0	0	33	100	0	0	0	0	Б/у	0	0	0	0	0
II	10	и7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	ИТБ	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	10	и8	Талбайн хураамж	ИТБ	0	0	0	100	100	0	0	0	Б/у	0	0	0	0	0
II	10	и9	Бусад	ИТБ	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	0	0	Б/у	0	0
II	11		Сангийн яамнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ	1	33	100	Б/у	100	67	100	0	0	67	33	0	100	0

Тайлбар: Б/г*-байхгүй

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
0	67	100	0	0		0	100	0	100	33	0	100	0	100	Б/ү	0	33	100	0	0	33	100	0	100	0	0	33
0	33	33	33	67	33	0	100	33	33	67	0	67	67	100	67	0	33	Б/ү	0	0	100	33	0	100	33	33	0
100	0	100	Б/ү	100	100	0	100	0	100	100	100	100	100	0	100	Б/ү	0	0	0	0	100	100	0	100	Б/ү	100	0
0	0	0	100	0	0	0	Б/ү	100	0	0	100	100	100	100	0	100	0	0	100	0	0	0	100	0	0	100	100
100	100	100	0	100	100	0	100	0	0	100	0	100	100	Б/ү	100	0	100	100	0	100	100	100	0	100	0	100	100
0	100	67	0	100	67	0	100	33	100	67	33	100	100	100	0	0	100	67	0	67	100	100	0	100	0	100	100
0	0	100	0	100	0	0	0	0	100	100	0	100	0	0	100	0	0	100	Б/ү	0	100	100	0	100	0	100	0
0	100	0	67	0	0	67	0	0	0	67	0	0	0	0	0	0	0	67	0	0	0	0	0	0	100	67	0
0	33	0	Б/ү	33	33	0	100	0	0	67	33	33	0	100	33	33	33	100	Б/ү	0	33	0	0	0	0	0	100
0	0	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	67	0	Б/ү	0	0	0
100	0	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	100	100	0	100	100	0	100	Б/ү	0	0	100	100	100	0	67	0	Б/ү	0	0	100
100	67	100	0	Б/ү	Б/ү	0	100	100	100	100	100	100	0	100	Б/ү	0	0	100	100	0	0	67	0	Б/ү	0	100	0
100	33	100	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	100	100	67	100	100	0	0	Б/ү	100	0	100	100	100	0	0	0	Б/ү	0	100	100
0	0	100	0	Б/ү	Б/ү	100	100	100	100	0	0	100	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	100	0
0	0	10	0	Б/ү	Б/ү	100	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0
0	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0	100	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	Б/ү	0	0	100
0	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	100	0	0	0	0	Б/ү	0	0	100
0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	67	0	0	0	0	Б/ү	100	0	0	Б/ү	0	0	0
Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	100	0	0	100	0	67	Б/ү	0	0	67	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0
0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү	Б/ү	67	0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү
100	67	100	0	Б/ү	100	0	0	100	100	100	67	Б/ү	0	100	67	0	67	Б/ү	0	0	0	100	0	0	100	100	0
100	0	0	0	Б/ү	100	0	0	100	100	100	67	Б/ү	0	100	67	0	0	100	0	0	100	0	0	Б/ү	100	100	0
	67	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	100	Б/ү	0	0	100	100	0	67	0	0	100	0	0	0	67	0	Б/ү	100	0	0
0	0	0	0	Б/ү	100	0	100	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	67	0	0	Б/ү	0	0	0	100	0	0	0	0	0
0	0	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	0	67	0	67	100	0	0	0	67	0	Б/ү	0	100	0
0	0	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	67	0	0	100	0	0	0	0	0	Б/ү	0	100	0
Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	100	Б/ү	0	Б/ү	100	100	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	0	0	Б/ү	Б/ү	0	0
67	33	67	0	Б/ү	100	33	67	100	100	33	33	100	100	33	100	33	67	100	67	Б/ү	100	100	0	0	67	67	67

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Экваторын Гвиней
II	12		Сангийн яамнаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ*	1	0	100	б/у	33	100	100	0	100	100	67	0	100	0
II	13		Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам нь доорх хүснэгтэд узүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү? (Хариулт нь 10 дугаар асуултынхтай адилхан)	ИТБ														
II	13	а	Нөөц	ИТБ	0	33	33	0	0	0	100	0	0	0	100	33	Б/у	0
II	13	б	Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ИТБ	0	33	67	0	0	100	100	0	33	0	100	33	Б/у	0
II	13	в	Үнийн мэдээлэл	ИТБ	0	0	67	0	100	0	100	0	33	0	100	0	Б/у	0
II	13	г	Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	ИТБ	0	33	67	0	0	0	0	0	33	0	100	0	Б/у	0
II	13	д	Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	ИТБ	0	33	67	0	100	0	100	0	0	0	100	33	Б/у	0
II	13	е	Үйлдвэрлэлийн зардал	ИТБ	0	0	67	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	ё	Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	ИТБ	0	100	67	0	67	100	0	0	0	0	67	33	Б/у	100
II	13	ж	Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл компаниар, эсхүл бөөнөөр	ИТБ	0	33	67	0	0	100	0	0	0	0	067	33	Б/у	67
II	13	з	Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	Б/у	0
0	0	100	Орлогын урсгалын задаргаа	ИТБ	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у
II	13	и1	Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	и2	Засгийн газрын хүртэх хувь	ИТБ	0	33	67	0	0	Б/у	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	и3	Нөөц ашигласны төлбөр	ИТБ	0	33	0	0	100	0	0	0	0	0	100	0	Б/у	0
II	13	и4	Онцгой /тусгай/ татвар	ИТБ	0	33	67	0	100	0	0	0	0	0	100	0	Б/у	0
II	13	и5	Ногдол ашиг	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	и6	Бонусууд	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0
II	13	и7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	и8	Талбайн хураамж	ИТБ	0	Б/у	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	Б/у	0
II	13	и9	Бусад	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	0
II	14		Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яамнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ	1	33	67	Б/у	67	33	100	0	67	33	67	0	Б/у	0
II	15		Олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яамнаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ	1	3	3	Б/у	33	33	100	0	33	Б/у	67	0	Б/у	0
II	16		Зохицуулагч агентлаг нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү? (Хариулах зүйлс нь 10 дугаар асуултынхтай адилхан)	ИТБ														
II	16	а	Нөөц	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	0	0	100	0	0	0
II	16	б	Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	100	100	0	100	0	100	0
II	16	в	Үнийн мэдээлэл	ИТБ	0	Б/у	0	0	33	Б/у	100	100	100	0	100	0	100	0
II	16	г	Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	100	100	0	0	0	100	0
II	16	д	Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	100	100	0	100	0	0	0
II	16	е	Үйлдвэрлэлийн зардал	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	100	100	0	0	0	0	0
II	16	ё	Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	ИТБ	0	Б/у	100	0	0	Б/у	100	100	100	0	100	0	100	100
II	16	ж	Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл компаниар, эсхүл бөөнөөр	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	100	100	0	0	0	100	67
II	16	з	Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	0	0	0	0	0	0	0
II	16	и	Орлогын урсгалын задаргаа	ИТБ	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у
II	16	и1	Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	100	0	0	0	0	0
II	16	и2	Засгийн газрын хүртэх хувь	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	100	0	0	0	100	0
II	16	и3	Нөөц ашигласны төлбөр	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	100	0	100	0	100	0
II	16	и4	Онцгой /тусгай/ татвар	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	0	Б/у	0	100	0	0	0
II	16	и5	Ногдол ашиг	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	0	100	0	0	0	0	0
II	16	и6	Бонусууд	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0
II	16	и7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	0	0	0	0	0	0
II	16	и8	Талбайн хураамж	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	100	0	0	0	100	0	0	0
II	16	и9	Бусад	ИТБ	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
33	67	67	0	Б/у	100	33	33	33	100	100	Б/у	100	100	100	100	33	33	100	67	Б/у	33	33	0	0	33	100	100
0	0	100	0	100	100	0	0	Б/у	100	0	0	67	33	100	33	0	0	33	Б/у	100	Б/у	100	0	33	100	0	0
100	33	100	0	100	100	0	0	Б/у	100	67	0	33	33	100	67	100	0	100	Б/у	67	Б/у	100	67	100	100	100	0
33	0	100	0	100	Б/у	0	100	Б/у	100	100	0	100	67	100	Б/у	0	0	100	Б/у	0	Б/у	100	67	0	100	100	0
33	0	0	0	100	100	0	100	Б/у	100	67	0	33	0	100	67	0	33	100	Б/у	67	Б/у	100	67	0	33	100	0
0	0	100	0	0	33	0	67	Б/у	0	Б/у	0	33	67	100	Б/у	0	0	0	Б/у	67	Б/у	0	0	0	33	100	0
0	0	Б/у	0	0	Б/у	0	0	Б/у	0	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	33	0	0
0	0	67	0	100	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	Б/у	33	100	67	0	0	33	Б/у	0	Б/у	100	100	100	33	100	0
0	0	0	0	100	100	0	0	Б/у	100	Б/у	0	Б/у	67	100	100	0	0	33	Б/у	0	Б/у	100	67	100	100	100	0
0	0	100	0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	Б/у	0	100	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	100	33	0	Б/у
Б/х	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	100	0	0	Б/у	100	Б/у	0	Б/у	0	0	100	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	33	100	0
0	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	100	Б/у
0	0	67	0	100	Б/у	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	67	100	Б/у	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	67	0	100	100	100	33
0	0	0	0	100	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	100	Б/у	0	33	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	100	0	33
0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	0	0	0	Б/у	0	Б/у	Б/у	0	0	100	0	33
0	0	67	0	100	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	100	100	0	0
0	0	0	0	100	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	100	0	33	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	0	0
0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	33	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	0	0
0	Б/у	67	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	Б/у	0	0	100	Б/у
33	0	67	0	67	67	0	67	Б/у	100	67	0	Б/у	100	100	67	0	0	100	Б/у	0	Б/у	33	33	100	67	67	0
33	0	33	0	100	100	0	33	Б/у	100	33	0	Б/у	0	100	Б/у	0	0	67	Б/у	0	Б/у	100	Б/у	33	33	33	33
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	67	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у
0	33	0	0	100	Б/у	0	Б/у	67	33	67	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	100	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	100	100	67	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	67	0	Б/у	0	0	67	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	100	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	67	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	100	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	67	0	0	67	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	100	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	100	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	100	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Бу	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	0	0	0	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	0	67	0	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у
0	Б/у	0	0	Б/у	Бу	0	Б/у	0	0	0	0	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	0	Б/у	Б/у	Б/у

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Экваторын Гвиней
II	17		Зохицуулагч агентлагаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ	1	Б/ү	0	0	0	Б/ү	100	33	100	0	100	0	100	0
II	18		Зохицуулагч агентлагаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ	1	Б/ү	0	Б/ү	0	Б/ү	100	33	100	0	100	0	100	0
II	19		Төв банк нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ														
II	19	а	Нөөц	ИТБ	0	33	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	б	Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ИТБ	0	0	0	0	0	100	0	100	100	0	0	100	100	33
II	19	в	Үнийн мэдээлэл	ИТБ	0	0	33	0	100	100	100	100	0	0	0	0	100	33
II	19	г	Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	ИТБ	0	0	33	100	100	100	100	100	100	0	100	0	100	33
II	19	д	Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0
II	19	е	Үйлдвэрлэлийн зардал	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	ё	Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	ж	Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл компаниар, эсхүл бөөнөөр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	з	Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и	Орлогын урсгалын задаргаа	ИТБ	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
II	19	и1	Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
II	19	и2	Засгийн газрын хүртэх хувь	ИТБ	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	100	0	0	0	0	0
II	19	и3	Нөөц ашигласны төлбөр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0
II	19	и4	Онцгой /тусгай/ татвар	ИТБ	0	0	0	0	100	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и5	Ноогдол ашиг	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и6	Бонусууд	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и8	Талбайн хураамж	ИТБ	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
II	19	и9	Бусад	ИТБ	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0	0
II	20		Төв банкнаас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ	1	0	33	Б/ү	67	100	100	100	67	0	100	33	100	33
II	21		Төв банкнаас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ	1	0	0	33	33	100	100	Б/ү	100	0	67	67	100	33
II	22		Төрийн өмчийн компани нь доорх хүснэгтэд үзүүлсэн орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээллийн заримыг, эсхүл бүгдийг (тайлан, эсхүл статистик мэдээллийн сандаа оруулж) нийтэлдэг үү?	ИТБ														
II	22	а	Нөөц	ИТБ	0	33	0	Б/ү	33	0	100	0	100	100	100	Б/ү	0	0
II	22	б	Үйлдвэрлэлийн хэмжээ	ИТБ	0	33	0	100	100	100	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0
II	22	в	Үнийн мэдээлэл	ИТБ	0	0	0	100	100	0	100	100	100	0	100	Б/ү	100	0
II	22	г	Экспортлосон баялгийн үнийн дүн	ИТБ	0	33	0	100	67	0	100	100	100	0	100	Б/ү	100	0
II	22	д	Хөрөнгө оруулалтын тооцоо	ИТБ	0	33	0	67	67	0	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0
II	22	е	Үйлдвэрлэлийн зардал	ИТБ	0	33	0	67	Б/ү	0	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0
II	22	ё	Үйл ажиллагаа явуулдаг компаниудын нэр	ИТБ	0	33	100	67	100	Бхгүй	100	100	Бхгүй	0	67	Б/ү	100	0
II	22	ж	Үйлдвэрлэлийн мэдээлэл компаниар, эсхүл бөөнөөр	ИТБ	0	33	0	67	100	100	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0
II	22	з	Хагас төсвийн үйл ажиллагаа	ИТБ	0	0	0	67	0	100	100	0	100	100	100	Б/ү	0	0
II	22	и	Орлогын урсгалын задаргаа	ИТБ	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
II	22	и1	Үйлдвэрлэлийн урсгалын үнэ	ИТБ	0	33	0	67	0	0	100	0	100	100	0	Б/ү	100	0
II	22	и2	Засгийн газрын хүртэх хувь	ИТБ	0	33	0	0	67	Б/ү	100	0	100	100	67	Б/ү	100	0
II	22	и3	Нөөц ашигласны төлбөр	ИТБ	0	33	0	0	0	Б/ү	100	0	100	0	33	Б/ү	100	0
II	22	и4	Онцгой /тусгай/ татвар	ИТБ	0	33	0	0	0	0	100	0	100	0	0	Б/ү	100	0
II	22	и5	Ногдол ашиг	ИТБ	0	0	0	0	0	0	100	0	100	100	100	Б/ү	0	0
II	22	и6	Бонусууд	ИТБ	0	0	0	0	0	0	100	0	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0
II	22	и7	Тусгай зөвшөөрлийн төлбөр	ИТБ	0	0	0	0	0	0	100	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0
II	22	и8	Талбайн хураамж	ИТБ	0	0	0	0	0	0	100	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0
II	22	и9	Бусад	ИТБ	0	0	0	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	0	0

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
Б/ү	0	0	0	67	100	0	Б/ү	0	67	33	0	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	67	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0
Б/ү	0	0	0	100	33	0	Б/ү	0	100	0	0	33	Б/ү	Бү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	100	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0
0	0	0	100	100	Б/ү	0	0	100	0	0	0	0	0	0	Б/ү	100	0	100	0	0	0	0	0	100	0	0	0
100	0	0	100	100	Б/ү	33	100	100	33	0	100	0	0	100	Б/ү	100	100	100	100	100	33	100	0	100	0	0	100
100	100	0	100	100	100	33	100	100	100	100	100	0	100	100	100	100	100	100	100	100	33	100	0	Б/ү	0	0	100
100	100	100	100	100	Б/ү	33	100	100	0	67	100	0	0	100	100	100	100	100	100	100	33	100	0	Б/ү	100	100	100
0	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	67	33	Б/ү	0	100	0
0	0	0	0	100	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	100	0	Б/ү	0	0	0
100	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү	0	0	0	Б/ү	0	100	Б/ү	100	67	0	0	0	0	67	3	Б/ү	0	0	0
100	0	0	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	100	Б/ү	0	0	0	33	0	0	67	3	Б/ү	0	0	0
100	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	0
Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
Б/ү	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/гй	0	0	0
Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	0	Б/ү	0	100	Б/ү
Б/ү	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	100	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	100	Б/ү	0	0	0	100	0	0	0	0	100
Б/ү	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	100	0	0	0	0	100	0	Б/ү	0	0	67
Б/ү	0	0	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	100	0	Бү	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0
Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	100	0	0	0	0	0
Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	100	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0
Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0	0	0	0	0	0	Б/ү	0	0	0
Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	100	0	0	Б/ү	0	100	0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0	67
100	33	100	67	67	100	33	67	100	67	33	67	Б/ү	100	100	67	100	67	100	67	33	100	100	0	Б/ү	67	67	67
33	100	33	100	100	100	33	33	100	100	0	100	Б/ү	100	100	100	33	33	100	67	100	100	100	0	Б/ү	100	100	100
0	Б/ү	33	100	0	100	0	Б/ү	100	100	0	100	100	0	Б/ү	100	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	100	0	0
0	Б/ү	33	100	0	100	55	Б/ү	100	100	0	100	100	0	Б/ү	100	100	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	100	33	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	0	0	0	100	11	Б/ү	100	100	0	100	100	0	Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	67	0	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	0	0	0	100	44	Б/ү	100	100	0	100	Б/ү	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	67	33	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	33	0	0	100	55	Б/ү	100	100	0	0	100	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	33	0	0	100	55	Б/ү	100	100	0	0	100	100	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	67	0	Б/ү	67	0	0
0	Б/ү	0	0	0	Б/ү	22	Б/ү	67	100	0	10	Б/ү	0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	33	67	Б/ү	67	0	Б/ү	33	100	0
0	Б/ү	0	0	0	100	33	Б/ү	0	100	0	100	100	0	Б/ү	100	100	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	33	100	0
0	Б/ү	0	0	0	100	11	Б/ү	0	100	0	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	0
Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү		Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
0	Б/ү	0	0	0	100	44	Б/ү	0	0	0	0	100	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	100	33	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү
0	Б/ү	0	0	0	100	0	Б/ү	0	100	0	0	Б/ү	100	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	100	0
0	Б/ү	0	0	0	100	0	Б/ү	0	100	0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	0
0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	100	100	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	0
0	Б/ү	0	Б/ү	0	100	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	0
0	Б/ү	0	Б/ү	0	100	17	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0
0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	100	0	Б/ү	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	Б/ү	0	0	0
0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	17	Б/ү	100	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Экваторын Гвиней
II	23		Тухайн төрийн өмчийн компаниас гаргасан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүд дэлгэрэнгүй, ойлгомжтой байдаг уу?	ИТБ	1	33	0	67	67	33	100	33	100	67	100	Б/ү	100	0
II	24		Төрийн өмчийн компаниас орлого бүрдүүлэлтийн тухай мэдээлэл агуулсан тайлан мэдээ, статистик мэдээллүүдийг хэр олон гаргадаг вэ?	ИТБ	1	33	33	0	33	0	100	33	100	33	100	Б/ү	100	0
II	3Г	а	Асуулт 10, 13, 16, 19, 22-т Засгийн газрын авсан нэгдсэн оноо	ИТБ	1	33	33	0	33	0	100	0	100	100	100	33	0	0
II	3Г	б		ИТБ	1	33	67	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	33
II	3Г	в		ИТБ	1	0	100	100	100	100	100	100	100	0	100	0	100	33
II	3Г	г		ИТБ	1	33	100	100	100	100	100	100	100	0	100	0	100	33
II	3Г	д		ИТБ	1	33	67	67	100	0	100	100	100	0	100	33	100	0
II	3Г	е		ИТБ	1	33	67	67	0	0	100	100	100	100	100	0	100	0
II	3Г	ё		ИТБ	1	100	100	67	100	100	100	100	100	0	100	33	100	100
II	3Г	ж		ИТБ	1	33	100	67	100	100	100	100	100	100	100	33	100	67
II	3Г	з		ИТБ	1	0	0	67	0	100	100	0	100	100	100	0	0	0
II	3Г	и		ИТБ	1	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
II	3Г	и1		ИТБ	1	33	0	67	0	0	100	33	100	100	0	0	100	0
II	3Г	и2		ИТБ	1	33	67	100	67	0	100	33	100	100	67	0	100	0
II	3Г	и3		ИТБ	1	33	33	100	100	100	100	33	100	0	100	0	100	0
II	3Г	и4		ИТБ	1	33	100	100	100	100	100	33	100	0	100	0	100	0
II	3Г	и5		ИТБ	1	0	0	100	0	100	100	33	100	100	100	0	0	0
II	3Г	и6		ИТБ	1	0	33	100	0	0	100	33	100	0	0	0	0	0
II	3Г	и7		ИТБ	1	0	0	100	0	0	100	33	0	0	0	0	0	0
II	3Г	и8		ИТБ	1	0	0	100	100	0	100	33	0	0	100	0	0	0
II	3Г	и9		ИТБ	1	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
III	25		Олборлох үйлдвэрлэлийн бодлого, зохицуулалт, арилжааны үүргүүдийг өөр өөр байгууллагад хуваарилдаг уу?	ЭЗХХ	0	Б/ү	0	67	67	67	100	0	100	Б/ү	100	100	67	100
III	26		Төрөөс байгалийн баялгийн тухай дэлгэрэнгүй хууль гаргасан уу?	ИТБ	1	33	67	33	100	100	100	67	100	67	100	100	100	67
III	27		Баялаг олборлогч компаниудаас төлбөр хүлээн авах ажил хариуцсан агентлаг (эсхүл агентлагууд) нь хөрөнгө мөнгөнд хяналт тавьж, луйвраас урьдчилан сэргийлэх дотоод хяналтын тогтолцоотой юу?	ЭЗХХ	0	0	0	100	100	Б/ү	100	0	100	0	100	100	100	Б/ү
III	28		Баялаг олборлогч компаниудаас төлбөр хүлээн авах ажил хариуцсан агентлагуудын дотоод хяналтыг гадны хараат бус байгууллага баталгаажуулдаг уу?	ЭЗХХ	0	0	0	100	100	100	100	0	100	Б/ү	100	0	0	0
III	29		Баялаг олборлогч компаниудаас засгийн газарт (олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, эсхүл бусад эрх бүхий байгууллагад) төлж байгаа төлбөрүүдэд хараат бус аудит хийдэг үү?	ЭЗХХ	0	0	100	100	100	0	100	0	100	100	0	100	100	100
III	30		Газрын баялагтай холбоотой аудитын тайлангуудыг парламентын хороо нягтлан шалгадаг уу?	ЭЗХХ	0	0	0	67	0	0	100	0	100	0	33	Б/ү	0	0
III	31		Иргэний нийгмийнхэн ОҮИТБС-ын хороод, нөөц баялаг зохицуулагч байгууллагын удирдах зөвлөлийн хурлууд, эсхүл бусад механизмуудаар дамжуулан орлого бүрдүүлэлтийн хяналтад оролцдог уу?	ЭЗХХ	0	0	0	100	0	0	100	0	0	0	0	100	0	100
IV	32		Хэрэв ТӨК байдаг бол уг ТӨК үйл ажиллагааныхаа тухай мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	67	0	67	33	33	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0
IV	33		ТӨК нь олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн бүртгэлийн стандартууд баримталдаг уу?	ЭЗЗХ	0	Б/ү	100	100	100	100	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
0	Б/ү	100	0	0	100	100	Б/ү	100	100	0	100	100	67	Б/ү	100	67	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	33	0	Б/ү	67	67	0
0	Б/ү	0	0	0	33	50	Б/ү	67	100	0	33	100	33	Б/ү	100	33	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	Б/ү	33	0	Б/ү	33	33	0
0	0	100	100	100	100	0	0	100	100	0	100	100	33	100	100	100	0	33	0	100	0	100	0	100	100	0	0
100	33	100	100	100	100	55	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	0	100	67	100	100	100	100
100	100	100	100	100	100	33	100	100	100	67	100	100	0	100	100	100	100	100	100	100	100	100	67	100	100	100	100
100	100	100	100	100	100	44	100	100	100	0	0	100	67	100	100	100	100	100	100	100	100	100	67	100	100	100	100
0	0	100	100	0	100	100	100	100	100	0	0	100	100	100	100	0	0	0	00	67	0	67	33	0	100	100	0
0	0	100	0	100	100	100	0	100	100	0	0	100	100	0	100	0	0	0	0	0	0	100	0	100	67	0	0
100	33	67	0	100	100	22	100	67	100	67	100	100	33	100	67	100	67	33	100	67	100	100	100	100	33	100	100
100	0	0	0	100	100	33	100	0	100	0	100	100	67	100	100	100	0	33	100	0	67	100	67	100	100	100	100
100	Б/ү	100	100	0	100	11	0	0	100	0	0	100	0	100	67	0	0	0	0	0	100	0	0	100	100	0	0
Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б//ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б//ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
0	0	0	100	100	100	33	0	0	100	0	67	100	0	0	100	0	0	0	0	0	100	0	0	0	100	100	0
33	Б/ү	0	100	0	100	0	Б/ү	100	0	Б/ү	0	100	0	Б/ү	100	0	0	Б/ү	0	Б/ү	100	0	0	Б/ү	0	100	
100	67	100	100	100	100	0	100	100	100	100	67	100	100	100	100	0	100	0	0	0	100	100	0	100	100	100	100
100	33	0	100	100	100	0	100	100	100	100	67	100	0	100	100	0	100	100	0	0	100	100	0	Б/ү	100	100	67
33	67	0	100	0	100	0	67	100	0	33	0	100	100	0	100	0	0	100	0	0	0	67	0	Б/ү	100	0	33
33	Б/ү	67	100	100	100	0	67	0	0	33	33	Б/ү	0	0	100	0	0	0	0	0	0	100	0	100	100	0	0
33	33	0	100	100	100	17	67	0	0	100	33	Б/ү	0	33	100	0	100	100	0	0	100	67	0	67	0	100	0
0	33	0	0	0	100	0	67	0	0	33	33	100	0	0	67	0	33	100	0	0	100	0	0	67	0	100	0
Б/ү	Б/ү	67	Б/ү	Б/ү	Б/ү	17	100	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	67
Б/ү	100	67	67	100	100	33	100	0	67	100	33	100	100	100	67	33	100	100	33	Б/ү	100	67	Б/ү	100	33	100	100
67	67	67	33	67	67	33	67	33	100	67	67	100	100	100	67	33	100	100	0	100	100	100	33	100	100	67	67
0	100	100	Б/ү	100	100	100	100	100	100	0	0	100	100	100	100	Б/ү	0	100	Б/ү	100	100	100	0	100	100	100	100
0	100	100	100	100	100	100	100	100	Б/ү	100	100	100	100	100	100	100	100	100	Б/ү	100	0	100	0	100	0	100	100
100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	0	100	100	100	Б/ү	100	0	100	0
0	33	100	Б/ү	100	67	100	33	0	100	100	0	100	100	0	67	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	67	0	0	0	33	0	0	0
100	100	0	0	100	100	0	100	0	0	100	100	100	0	100	100	0	100	100	0	100	100	0	0	100	0	100	100
Б/ү	Б/ү	33	33	0	100	100	Б/ү	100	100	0	33	100	100	Б/ү	100	33	Б/ү	Б/ү	0	0	Б/ү	100	0	Б/ү	67	33	0
Б/ү	Б/ү	0	0	0	100	100	Б/ү	100	100	0	Б/ү	100	100	Б/ү	100	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	0	Б/ү	100	0	0

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Эквадорын Гвиней
IV	34		ТӨК-ний тайлангуудад аудит хийдэг үү, аудитын тайлангуудаа нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	100	33	100	33	33	100	100	100	100	100	Б/ү	33	0
IV	35		ТӨК-ний аудитад түүний бүх салбаруудыг хамарсан нэгдсэн бүртгэл тооцоо ордог уу?	ЭЗХХ	0	0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	0	100	0	100	Б/ү	100	0
IV	36		ТӨК нь хагас төсвийн шинжтэй үйл ажиллагааныхаа мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	33	0	100	0	0	100	0	100	33	67	Б/ү	0	0
IV	37		Сангийн яам нь улсын салбарын ерөнхий тайлан тэнцэлдээ ТӨК-иудын тайланг оруулдаг уу?	ИТБ	1	0	100	Б/ү	100	0	100	0	67	67	33	0	100	0
IV	38		Хэрэв хамтарсан үйлдвэрүүд байдаг бол засгийн газар (тухайн чиглэлийн яам, эсхүл ТӨК) хамтарсан үйлдвэр дэх ТӨК-ий хувь оролцооны тухай мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	0	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	0
IV	39		Төрийн албан тушаалтнууд аливаа олборлох үйл ажиллагаа, эсхүл хамтарсан үйлдвэр дэх санхүүгийн сонирхлынхоо тухай мэдээллийг ил болгох шаардлагатай байдаг уу?	ИТБ	1	0	0	100	100	0	100	100	100	0	100	100	100	0
IV	40		Тухайн ТӨК удирдах зөвлөлийнхөө бүтэц бүрэлдэхүүний тухай мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	100	Б/ү	0	100	0	100	0	100	100	100	Б/ү	100	0
V	41		Байгалийн баялгийн сан байдаг бол уг санг захиран зарцуулах журам нийтэд ил тод байдаг уу? Үүнд уг хэрэгсэлийг хэрхэн санхүүжүүлэх, зарцуулах журмын тухай мэдээлэл орно.	ИТБ	1	0	0	100	Б/ү	0	Б/ү	0	100	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	0
V	42		Байгалийн баялгийн сан байдаг бол уг сангийн удирдлага, эсхүл хариуцсан эрх бүхий байгууллага нь хөрөнгө мөнгө, гүйлгээнийхээ талаарх мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	0	0	100	Б/ү	33	Б/ү	0	100	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0
V	43		Сангийн удирдлага, эсхүл хариуцсан эрх бүхий байгууллага нь эдгээр тайлангаа хэр олон удаа нийтэлдэг вэ?	ИТБ	1	0	0	100	Б/ү	100	Б/ү	0	67	Б/ү	0	Б/ү	Б/ү	0
V	44		Сангийн санхүүгийн тайлангуудад аудит хийдэг үү, аудитлагдсан тайлангуудаа нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	0	0	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү	33	Б/ү	Б/ү	0
VI	45		Төв, орон нутгийн засгийн газруудын хооронд баялгийн орлого хуваах зохицуулалтуудыг хуулинд зааж өгдөг үү?	ЭЗХХ	0	Б/ү	100	Б/ү	100	Б/ү	100	0	100	0	100	100	100	100
VI	46		Төв засгийн газраас орон нутгийн захиргаанд орлого шилжүүлэх дүрмүүд, түүний дотор орлого хуваах томъёог нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	Б/ү	0	Б/ү	100	Б/ү	100	0	100	0	100	100	100	0
VI	47		Төв засгийн газар орон нутгийн захиргаанд шилжүүлж буй баялагтай холбоотой орлогуудынхаа мэдээллийг нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	Б/ү	0	Б/ү	100	Б/ү	100	0	0	0	100	0	100	0
VI	48		Төв засгийн газар орон нутгийн захиргаанд шилжүүлж буй баялагтай холбоотой орлогуудынхаа мэдээллийг хэр олон удаа нийтэлдэг вэ?	ИТБ	1	0	0	Б/ү	100	Б/ү	100	0	33	0	100	0	100	0
VI	49		Баялагтай холбоотой орлогын шилжүүлгүүдийн тухай мэдээлэл нь дэлгэрэнгүй байдаг уу?	ИТБ	1	0	0	Б/ү	33	Б/ү	100		33	0	100	0	100	0
VI	50		Орон нутгийн захиргаад төв засгийн газраас хүлээж авсан орлогын шилжүүлгүүдийн тухай мэдээллээ нийтэлдэг үү?	ИТБ	1	0	0	Б/ү	100	Б/ү	100	0	100	0	100	0	0	0

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
ИТБ	Б/у	33	33	33	100	100	Б/у	33	100	0	33	100	100	Б/у	100	0	Б/у	Б/у	33	100	Б/у	100	0	Б/у	67	0	0
ЭЗХХ	Б/у	Б/у	0	100	100	100	Б/у	100	100	0	Б/у	100	100	Б/у	100	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	Б/у	Б/у	100	0	Б/у
ИТБ	Б/у	0	33	0	0	11	Б/у	0	100	0	0	Б/у	0	Б/у	67	33	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	0	Б/у	Б/у
ИТБ	Б/у	67	0	67	0	0	Б/у	67	67	0	0	Б/у	0	Б/у	0	0	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	100	0	Б/у	67	100	Б/у
ИТБ	Б/у	0	100	Б/у	100	50	Б/у	0	Б/у	100	100	100	100	Б/у	100	Б/у	Б/у	Б/у	100	0	Б/у	100	0	Б/у	100	100	100
ИТБ	100	0	0	100	Б/у	0	Б/у	0	100	100	100	100	100	Б/у	100	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	0	100	0	Б/у	100	0	100
ИТБ	Б/у	100	100	100	100	100	Б/у	Б/у	100	100	100	100	100	Б/у	100	100	Б/у	Б/у	0	0	Б/у	100	0	Б/у	100	0	0
ИТБ	0	Б/у	0	100	100	100	0	100	100	100	0	100	0	Б/у	100	100	Б/у	Б/у	100	Б/у	100	100	0	100	0	Б/у	Б/у
ИТБ	0	Б/у	33	67	67	0	0	Б/у	67	0	0	100	Б/у	Б/у	100	33	Б/у	Б/у	33	Б/у	100	100	0	67	67	Б/у	Б/у
ИТБ	0	Б/у	33	100	100	0	0	Б/у	100	0	0	100	Б/у	Б/у	100	33	Б/у	Б/у	67	Б/у	100	67	0	33	33	Б/у	Б/у
ИТБ	0	Б/у	0	100	100	0	Б/у	Б/у	100	0	0	100	Б/у	Б/у	100	33	Б/у	Б/у	0	Б/у	100	100	0	100	33	Б/у	Б/у
ЭЗХХ	100	100	0	100	0	Б/у	Б/у	0	100	100	100	Б/у	100	100	100	Б/у	100	100	100	0	Б/у	Б/у	0	100	100	Б/у	0
ИТБ	Б/у	100	0	100	0	Б/у	Б/у	0	100	100	100	Б/у	100	100	100	Б/у	0	Б/у	100	Б/у	Б/у	0	0	100	100	Б/у	Б/у
ИТБ	Б/у	100	0	100	0	Б/у	Б/у	0	100	0	100	Б/у	0	100	100	Б/у	0	Б/у	100	Б/у	Б/у	0	0	100	100	Б/у	Б/у
ИТБ	Б/у	33	0	33	0	Б/у	Б/у	0	100	0	100	Б/у	0	100	100	Б/у	0	Б/у	33	Б/у	Б/у	0	0	33	33	Б/у	Б/у
ИТБ	Б/у	67	33	67	0	Б/у		Б/у	100	0	100	Б/у	0	100	100	Б/у	33	Б/у	100	Б/у	Б/у	0	0	100	33	Б/у	Б/у
ИТБ	Б/у	0	0	0	Б/у	Б/у	Б/у	0	100	0	0	Б/у	0	100	100	Б/у	0	Б/у	100	Б/у	Б/у	0	0	100	100	Б/у	Б/у

Хэсэг	Асуултын #	Дэд асуулт	Асуулт	Асуултын төрөл	ОАИ-ийн тооцоонд орсон	Алжир	Ангол	Азербайжан	Болив	Ботсван	Бразил	Камерун	Чили	Хятад	Колумб	БНАКУ	Эквадор	Экваторын Гвиней
VII	51		Энэ улс ОҮИТБС-д нэр дэвшигч улс уу, дагаж мөрдөгч улс уу?	ИТБ	1	0	0	100	0	0	0	67	0	0	0	67	0	0
0	52		Тухайн улс ОҮИТБС-д нэгдэж, ОҮИТБС-ын тайлангаа гаргасан байна уу?	ИТБ	0	Б/у	Б/у	67	Б/у	Б/у	Б/у	33	Б/у	Б/у	Б/у	33	Б/у	100
VII	53		ОҮИТБС-ын тайландаа бүх төлбөр, орлогууддаа хараат бус аудитороор аудит хийлгэсэн байна уу?	ИТБ	0	Б/у	Б/у	100	Б/у	Б/у	Б/у	33	Б/у	Б/у	Б/у	33	Б/у	33
VII	54		ОҮИТБС-ын тайландаа бүх төлбөр, орлогууддаа хараат бус аудитороор тулгалт хийлгэсэн байна уу?	ИТБ	0	Б/у	Б/у	67	Б/у	Б/у	Б/у	67	Б/у	Б/у	Б/у	100	Б/у	100
VII	55		ОҮИТБС-ын тайландаа төрийн өмчийн компаниудын төлбөр, орлогын тухай мэдээлэл оруулсан байна уу?	ИТБ	0	Б/у	Б/у	100	Б/у	Б/у	Б/у	100	Б/у	Б/у	Б/у	100	Б/у	100
ОРЛОГЫН АЖИГЛАГЧ ИНДЕКС						**22.8**	**34.7**	**75.1**	**56.3**	**46.3**	**97.0**	**41.8**	**80.6**	**42.2**	**79.6**	**22.5**	**73.6**	**11.6**

Габон	Гана	Индонез	Иран	Ирак	Казахстан	Кувейт	Либери	Малайз	Мексик	Монгол	Нигери	Норвеги	Папуа-Шинэ Гвиней	Перу	Орос	Саудын Араб	Сьерра Леоне	Өмнөд Африк	Судан	Танзани	Зүүн Тимор	Тринидад ба Тобаго	Туркменистан	АНУ	Венесуэл	Йемен	Замби
67	67	0	0	33	67	0	100	0	0	67	67	67	0	67	0	0	100	0	0	33	67	0	0	0	0	3	3
67	100	Б/ү	Б/ү	0	33	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	67	67	67	Б/ү	67	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	0	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	0	0
33	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	33	Б/ү	33	Б/ү	Б/ү	67	100	100	Б/ү	67	Б/ү	Б/ү	33	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
100	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	100	100	100	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
0	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	100	100	100	Б/ү	100	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү	Б/ү
41.8	**32.3**	**50.0**	**36.1**	**63.8**	**77.5**	**29.8**	**60.5**	**48.4**	**83.4**	**38.2**	**46.5**	**96.4**	**51.1**	**76.8**	**89.7**	**32.4**	**38.2**	**58.0**	**37.4**	**27.8**	**70.5**	**61.9**	**9.7**	**71.4**	**63.0**	**60.5**	**41.2**

Хавсралт 3:

Хянах ажиллагааны явцад орсон өөрчлөлтийн тоо

Улс	Давхар хянагчдын санал болгосон өөрчлөлтийн тоо	Хамтын ба дотоодын хяналтын дараа өөрчлөгдсөн асуултын тоо
Алжир	0	0
Ангол	2	1
Азербайжан	22	21
Болив	7	7
Ботсван	3	1
Бразил	11	6
Камерун	8	11
Чили	3	8
Хятад	5	4
Колумб	15	15
БНАКУ	4	4
Эквадор	7	1
Экваторын Гвиней	10	7
Габон	0	8
Гана	11	10
Индонез	6	4
Иран	3	5
Ирак	0	0
Казахстан	16	14
Кувейт	6	5
Либери	6	12
Малайз	11	11
Мексик	9	4
Монгол	21	25
Нигери	14	15
Норвеги	10	9
Папуа-Шинэ Гвиней	0	0
Перу	1	2
Орос	10	4
Саудын Араб	15	9
Сьерра Леоне	4	3
Өмнөд Африк	0	10
Судан	0	0
Танзани	6	1
Зүүн Тимор	8	8
Тринидад ба тобаго	7	3
Туркменистан	8	3
АНУ	9	8
Венесуэл	27	24
Йемен	3	1
Замби	5	0

Нэр томъёоны тайлбар

Жилийн ба явцын тайлан - олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, төв банк, эсхүл нөөц баялаг ашиглагч компаниудаас өөрийн болон олборлох үйлдвэрлэлтэй холбоотой үйл ажиллагаануудыг тайлбарлаж гол төлөв жил бүр (жилийн), улирал, эсхүл сар бүр (явцын дундах) гаргаж нийтэлдэг баримт бичиг.

Аудитын тайлан - нэг бол төр засгийн байгууллагуудын жилийн эцсийн бүртгэл тооцоог хянаж Аудитын дээд байгууллагаас гаргадаг жилийн тайланг, эсхүл аудитлагдсан санхүүгийн тайлан гаргадаг дотоодын юмуу, гадны аудитын байгууллагаас хянаж гаргасан тайланг хэлнэ.

Гэрээ - нөөц баялагт хүрэх, ашиглах боломжийг зохицуулж төр, эсхүл түүнийг төлөөлсөн төрийн эрх бүхий байгууллага ба нөөц ашиглагч компаниудын хооронд байгуулсан гэрээ хэлэлцээрийг хэлнэ.

Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачилга (ОҮИТБС) - компаниудаас төлж байгаа төлбөр, засгийн газрын хүлээн авч байгаа орлогод улсын хэмжээнд хяналт шинжилгээ хийж, нэгтгэн тулгах аргаар орлогын ил тод байдлыг хөхиүлэн дэмждэг дэлхий нийтийн стандарт. Энэ үйл явцыг засгийн газар, компаниуд, иргэний нийгмийн бүлгүүдийн оролцоотойгоор хянаж байдаг.

ОҮИТБС-ын тайлан - тухайн улс Олборлох үйлдвэрлэлийн ил тод байдлын санаачлага (ОҮИТБС)-ын стандарт, заавар удирдамжуудыг даган мөрдөж байгаа байдлыг авч хэлэлцдэг баримт бичиг. Уг тайланг тухайн улс дахь олборлох үйлдвэрлэлийн янз бүрийн сонирхогч талаас бүрдсэн комиссоос тогтмол хугацаатайгаар гаргаж байдаг.

Байгаль орчин, нийгэмд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тайлан - Байгалийн баялгийн олборлолтоос нутгийн иргэд, хүрээлэн байгаа орчинд үзүүлж болох дам нөлөөнд дүн шинжилгээ хийсэн баримт бичгийг хэлэх бөгөөд үүнийг засгийн газрууд нөөц ашиглагч компаниудаас шаардаж болно.

Гадаадын шууд хөрөнгө оруулалт (ГШХО) - Олон улсын валютын сангийн тодорхойлолтоор, ГШХО гэдэг бол "улсын, эсхүл хувийн хэвшлийн үйлдвэрийн газрын хувьцааны дор хаяж арван хувь, эсхүл хяналтын багцыг тухайн улсад оршин суудаггүй гадаадын хөрөнгө оруулагчид худалдан авах ажиллагааг хэлнэ. Шууд хөрөнгө оруулалтад аливаа үйлдвэрийн газрын менежментэд оролцохыг тууштай сонирхох, олсон ашгаасаа дахин хөрөнгө оруулах явдал хамаарна".

Мэдээллийн эрх чөлөөний хууль - төрийн мэдэлд байгаа баримт бичиг, мэдээллийг иргэд хэрхэн олж авч болохыг заасан хуулийг хэлэх бөгөөд зөвхөн цөөн тооны онцгой нөхцөлд л төрөөс иргэдийн хүсэлтэд татгалзсан хариу өгч болдог.

Нягтлан бодох бүртгэлийн нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмууд - Санхүүгийн бүртгэл, тайлангийн түгээмэл хэрэглэгдэх наад захын стандарт, заавар удирдамжууд.

Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмууд ба практикууд (GAP буюу Сантиагогийн зарчмууд) - 2008 онд Тусгаар баялгийн сангуудын олон улсын ажлын хэсгээс санал нэгтэйгээр батлан гаргасан тусгаар баялгийн сангуудын сайн засаглалын тухай сайн дурын багц зарчмууд ба практикууд.

Их хорийн бүлэг (Их 20) - дэлхий нийтийн эдийн засгийн тулгамдсан гол асуудлуудыг хэлэлцэх зорилгоор аж үйлдвэржсэн болон хөгжиж байгаа томоохон орнуудыг системтэйгээр нэгтгэсэн бүлэг.

Олон улсын санхүүгийн тайлагналын стандартууд - Нягтлан бодох бүртгэлийн олон улсын стандартын зөвлөлөөс баталсан санхүүгийн тайлагналын багц стандарт.

Байгалийн баялгийн орлогын ил тод байдлын тухай ОУВС-гийн заавар - Олон улсын валютын сангийн Төсвийн ил тод байдлын тэргүүн туршлагын кодыг байгалийн баялаг ихтэй орнуудын онцгой хэрэгцээнд тохируулан тайлбарласан заавар. Энэ зааварт 130 практик туршлагыг үүрэг, хариуцлагын тодорхой байдал, нээлттэй төсвийн үйл явц, мэдээллийн нээлттэй байдал, шударга ёсны баталгаагаар хангасан байдал зэрэг дөрвөн тулгуур үзүүлэлтэд хуваан тодорхойлдог.

Тусгай зөвшөөрөл буюу лиценз - тодорхой нэг газар зүйн бүс нутаг ба байгалийн баялаг олборлож ашиглах ажиллагаатай холбоотойгоор тухайн орны засгийн газар ба олон улсын компанийн хооронд байгуулсан зөвшөөрлийн гэрээ, баримт бичиг.

Газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн статистик мэдээ тайлан ба мэдээллийн сангууд - олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яам, статистикийн газар, зохицуулагч агентлаг, эсхүл төрийн өмчит компаниас тогтмол шинэчлэн гаргаж нийтэлдэг мэдээллийн эх сурвалжууд.

Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээ (БХГ) - Гэрээлэгчийн зүгээс орд газар ашиглах үйлдвэрлэлийн зардал, эрсдэлийг даасны хариуд үйлдвэрлэн гаргаж байгаа бүтээгдэхүүнээс хувь хүртэхээр тохиролцсон гэрээ.

Олон нийтэд нээлттэй мэдээлэл - Аль нэг иргэн, эсхүл нийт иргэд тухайн баримт бичгийг гаргадаг төрийн байгууллагад хүсэлт тавих замаар, эсхүл интернэтээс авах боломжтой мэдээлэл.

ТН - "Төлснөө нийтэл" бол нөөц баялаг ихтэй орны иргэд газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн удирдлагын асуудлаар төр засагтайгаа хариуцлага тооцоход тусалдаг дэлхий нийтийн иргэний нийгмийн эвсэл.

Нөөц баялаг - газрын тос, байгалийн хий, ашигт малтмалын олборлолтоос олсон орлого ба нөөцийг хэлнэ.

Сантиагогийн зарчмууд - Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн зарчмууд ба практикуудыг (GAPP) үзнэ үү.

Нөөцийн тусгай сангууд - үүнийг бас "тогтворжуулалтын сан", "хуримтлалын сан", "ирээдүй хойч үеийн сан", тусгай сан гэх бөгөөд байгалийн баялгийн орлогоос ихээхэн хамааралтай улсын засгийн газрууд энэ сангийн хөрөнгийг тусгай дансанд байршуулан удирддаг. Энэ нь цаг сайхан үед орлогыг хуримтлуулах, төсвийн зарцуулалтыг тогтворжуулах, нөөц баялаг шавхагдсаны дараа төсвийн зарлагыг санхүүжүүлэх, улмаар байгалийн баялгаас хамааралтай байдалтай холбоотой зарим сөрөг үр дагавруудыг багасгахад зориулсан байдаг.

Лавлах материалууд

Calder, Jack, "Resource Tax Administration: Functions, Procedures and Institutions," */Байгалийн баялгийн татварын удирдлага: Үүрэг функц, журам, институцууд/ in The Taxation of Petroleum and Minerals: Principles, Problems and Practice*/Нефть бүтээгдэхүүн ба ашигт малтмалын татвар: Зарчим асуудал, практик номонд/, Philip Daniel, Michael Keen and Charles McPherson, eds. Abingdon, UK: Routledge, 2010.

Collier, Paul, and Ian Bannon, eds., *Natural Resources and Violent Conflict; Options and Actions /Байгалийн баялаг ба зөрчил мөргөлдөөн: Боломжууд ба үйлдлүүд/.* Washington, DC: World Bank, 2003.

Dunning, Thad, *Crude Democracy: Natural Resource Wealth and Political Regimes /Байгалийн нөөц баялаг ба улс төрийн дэглэм/.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Gelb, Alan, *Oil Windfalls: Blessing or Curse? /Газрын тосны гэнэтийн ашиг: Хишиг үү, хараал уу?/* New York: World Bank Research Publication/Oxford University Press, 1988.

Guide on Resource Revenue Transparency /Байгалийн баялгийн орлогын ил тод байдлын заавар/, International Monetary Fund, October 2007, www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507g.pdf

Hameed, Farhan, "Fiscal Transparency and Economic Outcomes," /Төсвийн ил тод байдал ба эдийн засгийн үр дүн/, IMF Working Paper, Fiscal Affairs Department, December 2005.

Humphreys, Macartan, *"Natural Resources, Conflict, and Conflict Resolution," /Байгалийн баялаг, зөрчил, түүнийг шийдвэрлэх/*, Journal of Conflict Resolution, 49, no. 4 (August 2005): 508-37.

Humpreys, Macartan, Jeffrey D. Sachs, and Joseph E. Stiglitz, *Escaping the Resource Curse /Баялгийн хараалаас зугтахуй/.* New York: Columbia University Press, 2007.

Islam, Roumeen, "Do more transparent governments govern better?" /Ил тод засгийн газрууд илүү сайн засагладаг уу?/, World Bank Policy Research Working Paper 3077, June 2003.

Karl, Terry Lynn, *The Paradox of Plenty: Oil Booms and Petro-States /Элбэг дэлбэгийн гаж үзэгдэл: Газрын тосны их өсөлт ба газрын тостой орнууд/.* Berkeley: University of California Press, 1997.

Kurtzman, Joel, and Glenn Yago, *Global Edge: Using the Opacity Index to Manage the Risk of Cross-Border Business / Хил дамнасан бизнесийн эрсдэлийг удирдахад ил тод бус байдлын индексийг ашиглах нь/.* Cambridge, MA: Harvard Business School Press, 2007.

Manual on Fiscal Transparency /Төсвийн ил тод байдлын гарын авлага/, International Monetary Fund, 2007, www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf

Morrison, Kevin M., *"Oil, Nontax Revenue, and the Redistributional Foundations of Regime Stability," /Газрын тос, татварын бус орлого ба улс төрийн дэглэмийн тогтвортой байдал дахь дахин хуваарилалтын үндэс суурь/*, International Organization, 63 (2009), 107-38.

Ross, Michael L., "Oil and Democracy Revisited," /Газрын тос ба ардчиллыг эргэн харахуйд/ working paper, March 2009, www.sscnet.ucla.edu/polisci/faculty/ross/Oilpercent20andpercent20Democracypercent20Revisited.pdf

-------, "A Closer Look at Oil, Diamonds, and Civil War," /Газрын тос, алмааз, иргэний дайныг нарийвчлан шинжихүйд/ *Annual Review of Political Science,* 9 (2006): 265—300.

Sachs, Jeffrey, and Andrew Warner, "Natural Resources and Economic Development: the Curse of Natural Resources," /Байгалийн баялаг ба эдийн засгийн хөгжил: Байгалийн баялгийн хараал/, *European Economic Review,* 45 (2001): 827-38.

Sala-i-Martin, Xavier, and Arvind Subramanian, "Addressing the Natural Resource Curse: An Illustration from Nigeria." /Байгалийн баялгийн хараалыг шийдвэрлэхүй: Нигери улсын дүр зураг/, IMF Working No. 03/139, 2003.

Thurber, Mark, David Hults, and Patrick Heller, "The Limits of Institutional Design in Oil Sector Governance: Exporting the 'Norwegian Model,'" /Газрын тосны салбарын засаглал дахь институцийн бүтцийн хязгаарлалтууд: "Норвегийн загвар"-ыг экспорлох нь/, Program on Energy and Sustainable Development, Stanford University, February 2010, http://pesd.stanford.edu/publications/the_limits_of_institutional_design_in_oil_sector_governance_exporting_the_norwegian_model/

Truman, Edwin M., "Sovereign Wealth Funds: The Need for Greater Transparency and Accountability," /Тусгаар баялгийн сангууд: Илүү ил тод, хариуцлагатай байдлын шаардлага/, Peterson Institute for International Economics, Policy Brief 07-6, 2007, www.iie.com/publications/pb/pb07-6.pdf

World Energy Outlook /Дэлхийн эрчим хүчний тойм/, International Energy Agency, OECD/IEA, 2008.

Нэмэлт тэмдэглэлүүд

1 ОҮИТБС-ын танилцуулах хуудас: http://eiti.org/document/factsheet

2 "Дэлхийн эдийн засгийн тойм"-ыг үзнэ үү (2008).

3 Энэхүү "элбэг дэлбэг байдлын гаж үзэгдэл"-д зориулсан олон тайлбар байдаг. Тэдний дундаас хамгийн их танил болсон нь "Голланд өвчин" буюу ашигт малтмал, нефтийн орлогын дотогш урсгал валютын бодит ханшийг чангаруулж, дотооддоо бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэснээс гадаадаас импортоор авах нь хямд болгосны улмаас олборлох үйл ажиллагаанд эдийн засаг хэт төвлөрч эдийн засгийн бусад хэсэгт хохирол учруулахаар болдог (Sachs and Warner, 2001). Мөн үнийнороо бусгаа байдал нь бараа, түүхий эдийн үнийн хэлбэлзэлтэй нягт уялдуулан төсвөө боловсруулдаг орнуудын хувьд томоохон сорилт болдог бөгөөд тэдний төсвийн орлого унасны улмаас маш хүнд байдалд ороход хүргэдэг (Gelb, 1988). Цаашилбал, олборлох үйлдвэрлэлд татвар ногдуулах нь хувь хүмүүсийн орлогын татварыг бодвол хялбар байдаг бөгөөд орлогоо нуух сонирхолтой элитүүд төрийн эрх мэдэлд гарах сонирхлыг төрүүлдэг (Karl, 1997). Түүнчлэн байгалийн баялаг нь "баялгаа түрээслэгчийн" нөлөө үүсгэдэг буюу засгийн газрууд ардчиллын дарамт шахалтыг багасгахын тулд татварын хувиа бууруулж, зарцуулалтаа нэмэгдүүлэн, улмаар авлига цэцэглэх, хариуцлагатай байдал дутагдах нөхцөл бүрдүүлдэг бөгөөд ялангуяа тэгш бус байдал ихтэй нөхцөлд ийм байдал бүр их гардаг (Dunning, 2008; Ross, 2009). Дээр нь, сүүлийн үеийн судалгаанаас үзэхэд, бараа, түүхий эдийн орлогын татварын бус шинж чанар нь одоо байгаа авторитар дэглэмийн байр суурийг улам бэхжүүлж өгдөг байна (Morrison, 2009). Зөрчил мөргөлдөөний талаасаа бол аливаа улсад иргэний дайн өдөөхөд байгалийн баялаг хэрхэн гол үүрэг гүйцэтгэж болохыг эрдэм шинжилгээний бүтээлүүд өргөнөөр нотолсон байгаа (Bannon and Collier, 2003; Humphreys, 2005; Ross, 2003). Үүний зэрэгцээ, улс орнууд институцийн чанараа сайжруулах, эрх зүйт төрийг бэхжүүлэх, хариуцлагатай байдлыг батжуулах, авлигыг хянах замаар олборлох үйлдвэрлэлийн болзошгүй сөрөг нөлөөг багасгаж болно. Сайн засаглал, менежментийн тэргүүн туршлагуудын ачаар Австрали, Ботсван, Канад, Чили, Норвеги улсууд байгалийн баялгийнхаа үр шимийг хүртэх боломжтой болсон байна (Humphreys, Sachs and Stiglitz, 2007; Sala-i-Martin, 2003; IMF, 2007).

4 Charlie Savage, "Sex, Drug Use and Graft Cited in Interior Department," /Дотоод хэргийн яаман дахь бэлгийн амьдрал, мансууруулах бодисын хэрэглээ ба хээл хахууль/, New York Times, Sept. 10, 2008 (www.nytimes.com/2008/09/11/washington/11royalty.html) бүтээлийг үзнэ үү.

5 Islam (2006).

6 Hameed (2005).

7 Kurtzman, Yago (2007).

8 ОУВС 2005 онд байгалийн баялгийн орлогын ил тод байдлын заавар гаргаж 2007 онд шинэчилсэн бөгөөд ОУВС-гийн Стандарт ба кодуудын дагаж мөрдөлтийн тайланд энэ заавар орсон байгаа. Гэхдээ орлогын ил тод байдлыг харьцуулж хэмжих ямар нэг системтэй хүчин чармайлт хийгдээгүй байна.

9 Эдгээрт Орлогын ажиглагч индексийн асуулгын 1, 4, 10-24, 26, 32, 34, 36-44, 46-51 дугаар асуулт орно.

10 ОУВС-гийн Төсөв санхүүгийн хэргийн газраас нөөц баялаг ихтэй орнуудад тулгардаг тулгамдсан асуудлуудад зориулж Төсвийн ил тод байдлын тэргүүн туршлагуудын код (2007), Төсвийн ил тод байдлын гарын авлага (2007)-ын зарчмуудыг авч хэрэгжүүлсэн. Эдгээр практикуудын зохион байгуулах дөрвөн үндсэн зарчим бол үүрэг, хариуцлагын тодорхой байдал, нээлттэй төсвийн үйл явц, мэдээллийн олон нийтэд нээлттэй байдал, шударга ёсыг баталгаажуулалт юм. ОУВС-гийн арга барил бол институцийн зохицуулалтуудын оновчтойг нь тогтоох бус, тэдгээрийн ил тод байдлыг үнэлж дүгнэх явдал юм. Байгалийн баялгийн тунхаг бичигтэй танилцахыг хүсвэл www.naturalresourcecharter.org хаягаар хандана уу.

11 Энэ талаар Калдер, МакФерсон нар (Calder, McPherson, 2008) бичихдээ үүрэг, эрх мэдлийг тодорхой зааглаж өгөх нь ил тод байдлыг нэмэгдүүлнэ, зохицуулагч ба тусгай зөвшөөрөл олгодог байгууллагуудын үүрэг ролийг салгаж өгөх нь ашиг сонирхлын зөрчлийг багасгахын зэрэгцээ орлогын урсгалыг удирдахад оролцож буй төрийн байгууллагуудын хоорондох уялдаа зохицуулалтын хүндрэл бэрхшээлийг аль болох багасгаж өгнө гэжээ.

12 Бразил, Хятад, АНУ зэрэг нефть бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэгч гурван улсын хувьд нефть бол төсвийн орлогынх нь гол эх үүсвэр биш байдаг. Цаашлаад, АНУ-ын хувьд энэ судалгаагаар зөвхөн Мексикийн булан дахь холбооны засаг захиргааг авч үзсэн байгаа. Гэхдээ эдгээр орнуудын олборлох үйлдвэрлэлийн удирдлага бусад орнуудад үлгэр жишээ болох үнэ цэнэтэй сургамж болдог учраас уг индекст хамруулсан болно. Уул уурхайн орнуудын хувьд нөөц баялгийн зорилтот газрыг тогтоох ОУВС-гийн удирдамжийг баримталсан бөгөөд алмаазын ордтой Ботсван, зэсийн ордтой Чили, алмаазын ордтой БНАКУ, алтны ордтой Гана, алмаазтай Либери, зэс, алттай Монгол, алт, мөнгө, зэстэй Перу, алмаазтай Сьерра Леоне, алттай Өмнөд Африк, алт, алмаазтай Танзани, зэстэй Замби зэрэг улс хамрагдсан.

13 Бид Хятад, БНАКУ, Габон, Ирак, Либери, Папуа-Шинэ Гвиней, Сьерра Леоне, Судан зэрэг найман улсад дотоодын хамтран хянагчаар ажиллах хүн олж чадаагүй. Эдгээр улсын хувьд баримтын шалгалт, арга зүйн тууштай байдлын дотоод үзлэгээр дамжиж шалгагдсан үр дүнг ашигласан.

14 Мэдээлллийн давхардлаас зайлсхийхийн тулд бид нэг мэдээллийг олон дахин нийтэлснийг урамшуулах, цаагуураа илүүдэл тайлан мэдээ гаргах явдлыг дэмжихийг хүсээгүй. Мөн энэ хэсгийн үзүүлэлт бүрийн хамгийн өндөр оноог авснаар газрын тос, уул уурхайн салбарыг өөр өөр чиг үүрэг бүхий олон янзын яам, агентлаг удирдах нь түгээмэл байдгийг харгалзсан. Иймээс төрийн байгууллагууд шууд хариуцсан чиглэлийнхээ мэдээллийг илүү сайн өгдөг гэж үзэх хэрэгтэй.

15 Өгөгдсөн хариултад тоон оноо өгөх асуудал нь хариулах сонголтуудын тооноос хамаарах бөгөөд оноог сонголт бүрт тэгш хуваарилсан байгаа. Жишээлбэл, тийм/үгүй гэсэн сонголттой асуултын хувьд "тийм" гэсэн хариулт нь 100 оноотой, "үгүй" гэсэн нь 0 оноотой байна. Олон сонголттой асуултын хувьд, хамгийн дээд "А" сонголт бол 100 оноо, дараагийн "Б" сонголт 67 оноо, "В" сонголт 33 оноо, "Г" сонголт 0 оноотой байна. Бүх асуултад "аль нь ч биш" гэж хариулах боломж байх бөгөөд тухайн улсын оноог тодорхойлохдоо ийм хариултыг оруулж тооцохгүй.

16 OҮИТБС-ын тухай дэлгэрэнгүй мэдээллийг http://eiti.org/document/eitireports хаягаар үзнэ үү.

17 Тухайлбал, Аудитын дүрмийн заавврын тухай Лимагийн тунхаглал, НҮБ-ын Авлигатай тэмцэх Конвенц, Олон улсын бизнесийн харилцаан дахь гадаадын төрийн албан тушаалтнуудын хээл хахуультай тэмцэх тухай ЭЗХАХБ-ын конвенц зэргийг үзэж болно.

18 АДБ-уудын гаргавал зохих тайлангуудын стандарттай дэлгэрэнгүй танилцахыг хүсвэл Аудитын дээд байгууллагуудын олон улсын байгууллагаас (INTOSAI) боловсруулж гаргасан Аудитын дүрмийн заавврын тухай Лимагийн тунхаглалыг www.intosai.org/en/portal/documents/intosai/general/lima_declaration/ хаягаар үзнэ үү.

19 Хэдийгээр гэрээнүүдийн тухай мэдээллээр хангасан ч ил болгосон мэдээллийн төрлөөс хамаарч цөөнгүй улсыг энэ ангиллаас хассан. Жишээлбэл, Венесул зэрэг тодорхой улс гэрээлэлт, худалдан авалтын боломжуудын тухай мэдээллээр хангасан боловч эцэст нь хийсэн гэрээнүүдийнхээ талаар мэдээлээгүй байна. Эквадор гэх мэт улсын хувьд гэрээнүүдээ олон нийтэд нээлттэй болгосон ч хүчин төгөлдөр байдлын хувьд асуудалтай байна (тэмдэглэл 25-ыг үзнэ үү). Азербайжан, Гана улсуудад ажиллаж байгаа компаниуд гэрээ, байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөний тайлангаа нийтэлдэг. Гэхдээ байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын тайланг нь засгийн газраас нээлттэй болгосонд тооцоогүй. Монгол, Гана хоёр улс 2009 оны 12 дугаар сараас хойш уул уурхайн хөрөнгө оруулалтын хэд хэдэн гэрээгээ нийтэлсэн нь цаг хугацааны хувьд энэхүү судалгааны хамрах хүрээнээс гарсан тул тэдгээрийг дараагийн судалгаанд оруулж тооцох болно. БНАКУ уул уурхайн хөрөнгө оруулалтын олон гэрээгээ ил болгож хянуулсан боловч олон нийтэд нээлттэй байдал нь хязгаарлагдмал байсан учраас нийтэлсэнд тооцоогүй болно. Эцэст нь, гэрээнийхээ тодорхой хэсгийг (хэлэлцээрийн нөхцөл гэх мэт) ил болгосон ч гэрээгээ бүхэлд нь нийтлээгүй найман улс Хүснэгт 2-ын “аль нь ч биш буюу бусад” гэсэн хэсэгт орсон байна.

20 Энд “аль ч биш буюу бусад” гэсэн тохиолдол нэг байсан.

21 ОАИ-ийн хэвлэл Гэрээний нууцлал: Олборлох үйлдвэрлэлийн нууц тохиролцоонууд төгсгөл болж байна буюу Contracts Confidential: Ending Secret Deals in the Extractive Industries номыг үзнэ үү, www.revenuewatch.org/news/publications/contracts-confidential-ending-secret-deals-extractive-industries гэсэн хаягт байгаа.

22 Жишээлбэл, Oxford Analytica сэтгүүлийн 2006 оны 12 сард нийтлэгдсэн “Венесуэл, төсвийн ил тод байдал” бүтээлийг http://www.calpers.ca.gov/eip-docs/investments/assets/equities/international/permissible-2007/venezuela-fiscal-report-2006.pdf хаягаар үзнэ үү. Oxford Analytica-д зориулсан уг судалгааг 2006 онд хийсэн болно. Энэ сэдвээр цаашид нэмэлт судалгаа хийх шаардлагатай болж магадгүй.

23 Гэвч саяхан Глобал Витнесс байгууллагаас гаргасан тайланд засгийн газраас гаргаж өгсөн газрын тосны тоо баримтуудын үнэн зөв байдалд эргэлзэж асуултын тэмдэг тавьсан байна. Энэ тухай өгүүлсэн Үл итгэх байдлыг өдөөх нь буюу Fueling Mistrust хэмээх 2009 оны 9 дүгээр сард гарсан тайланг www.globalwitness.org/media_library_detail.php/804/en/fuelling_mistrust_the_need_for_transparency_in_sud хаягаар үзнэ үү.

24 Тэмдэглэл 21-г үзнэ үү.

25 Эквадор Улс ч бас гэрээнүүдээ нийтэлсэн. Гэвч урьд өмнөх нефтийн бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнүүдийг ажил үйлчилгээний гэрээ болгож өөрчлөх талаар 2007 онд эхэлсэн дахин хэлэлцээрийн үйл ажиллагаа сунжирсан нь уг нийтлэгдсэн гэрээнүүдийн хүчин төгөлдөр байдалтай холбоотой эрх зүйн тодорхойгүй байдал үүсгэсний зэрэгцээ судалгаа хийж байх явцад уг шинээр байгуулагдсан гэрээнүүдийн агуулга тодорхойгүй хэвээр байлаа. Түүнчлэн 2009 онд батлагдсан хуулиар засгийн газар ТӨК-иудтай стратегийн гэрээ байгуулахаар заасан бөгөөд уг компаниуд тус улсын Мэдээллийн эрх чөлөө, мэдээлэл авах боломжийн тухай хуулийн дагуу ил тод тайлагнах үүргээс чөлөөлөгдсөн байдалтай харагдаж байна.

26 Энэхүү стандарт нь байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөний тайлангаа нийтлэхийг шаардсан бүс нутгийн гэрээнүүдийн тоонд болон Олон улсын санхүүгийн корпорацийн (ОУСК) санхүүжилтээр хийгдэж байгаа олборлолтын бүх төсөлд эдгээр тайланг гаргахыг шаардсан бодит байдалд тулгуурласан болно. Тухайлбал, Аархусын конвенц гэдгээр танил болсон Мэдээлэл авах боломж, шийдвэр гаргалт дахь олон нийтийн оролцоо, байгаль орчны асуудлууд дахь шударга ёсны боломжийн тухай конвенцийг 1998 оны 6 дугаар сард “Европын байгаль орчин” үйл ажиллагаагаар батлан гаргасан. Энэ конвенц байгаль орчныг хамгаалах асуудлаар засгийн газартай хариуцлага тооцох шаардлагыг онцолсон байна. Мөн олон оролцогч талын бүлэг болох Глобал тайлагналын санаачилга (Global Reporting Initiative) байгууллагаас газрын тос, байгалийн хий, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн салбарын нийгэмд болон байгаль орчинд үзүүлэх нөлөөг тайлагнахад зориулсан тусгай заавар боловсруулж байна. Дэлгэрэнгүй мэдээллийг www.globalreporting.org хаягаар үзнэ үү.

27 Энэ хэсэг бол үзүүлэлтийн тоогоороо (бусад хэсэг нийлээд 22 үзүүлэлттэй байхад энэ хэсэг 29 үзүүлэлттэй) хамгийн чухал бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд орлогын ил тод байдалд энэ сэдэв ямар ач холбогдолтой болохыг онцлон харуулдаг. Аргачлалын хэсэгт дурдсанчлан, энэ хэсгийн хувьд бид дэд үзүүлэлт бүрт авсан хамгийн өндөр оноог сонгон авч, тухайн улсын системийг үнэлэхэд холбогдолгүй бүх үзүүлэлтийн оноог хасч тооцох замаар улс бүрт зориулсан нэг хүснэгт боловсруулсан.

28 Орлогын ажиглагч индексийн асуулгын II хэсгийн а, б, в, г, д, е, ё, ж, з гэсэн дэд асуултыг үзнэ үү.

29 “Габон Улс оны сүүлээр үндэсний газрын тосны компани байгуулж ажиллуулна” хэмээх Ройтерс агентлагийн 2010 оны 4 дүгээр сарын 22-ны нийтлэлийг (“Gabon to launch national oil company by year-end”, Reuters, April 22, 2010) http://uk.reuters.com/article/idUKLDE63L2ID20100422 хаягаар үзнэ үү.

30 Перу, Өмнөд Африк улсуудыг ТӨК-уудын үйл ажиллагааны онооны хэсэгт оруулаагүй, гэхдээ тэд олборлох салбарт ажиллаж байгаа компаниудад хувь эзэмших сонирхолтой байгаа.

31 Тэмдэглэл 22-ыг үзнэ үү.

32 АНУ-ын Газар, усны нөөцийн сан нь конгрессоор батлагдсан төсвөөс санхүүждэг бөгөөд 2009 оноос эхлэн Мексикийн булан дахь газрын тос, байгалийн хийн тодорхой гэрээнүүдийн орлогоос нэмэлт санхүүжилт авч байгаа.

33 Тусгаар баялгийн сангуудын тухай Сантиагогийн зарчмуудыг www.iwg-swf.org/pubs/gapplist.htm хаягаар болон Truman (2007)-ны бүтээлээс үзнэ үү.

34 Төвлөрсөн захиргаатай, олборлолтын орлогыг орон нутагт шилжүүлэх явдал байдаггүй орнуудыг энэ үнэлгээнээс хассан. Мөн төсвийн бүх орлого (татварын ба татварын бус) нь төвлөрсөн төсөвт ордог, тэндээсээ орон нутагтаа хуваарилдаг орнуудад оноо өгөхөөс зайлсхийсэн болно. Үүний үндэслэл бол

Нээлттэй төсвийн индекс гэх мэт үзүүлэлтүүд төсвийн үйл явцын ил тод байдлыг хэдийн хамарч эхэлсэн учраас энэ сэдвээр сонирхсон хүмүүс нөөц баялаг ихтэй орнуудын үзүүлэлтийг дээрх индексээс үзэж болно.

35 Камерун, Габон улсуудын ОҮИТБС-ын тайлан, тэдгээрийн дутагдалтай талуудын тухай шүүмжлэлийг Төлснөө нийтэл байгууллагын тайлангаас www.publishwhatyoupay.org хаягаар үзнэ үү.

36 Венесуэлийн жишээнд гэхэд ТӨК ба олборлох үйлдвэрлэл хариуцсан яамны чиг үүргийн зааг ялгаа тодорхойгүй (тухайлбал, Петролеос де Венезуэла компаний Ерөнхийлөгч нь Газрын тос, эрчим хүчний сайд байдаг), улмаар лиценз олголтын удирдлагатай холбоотой оролцогч байгууллагуудын зааг ялгаа ач холбогдолгүй байж болохыг тэмдэглэх нь зүйтэй.

37 Thurber, Hults and Heller (2010) нарын бүтээлийг үзнэ үү.

38 Дэлхийн эрчим хүчний тухай БиПи-гийн статистик тойм буюу "BP Statistical Review of World Energy"-г www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2008/STAGING/local_assets/2010_downloads/statisical_review_of_world_energy_full_report_2010.pdf хаягаар үзнэ үү.

39 Дүн шинжилгээ хийх зорилгоор ЭЗХАХБ-ын бүсчилсэн бүлэглэлд орсон Мексик, Чили улсуудыг Латин Америкийн бүс нутагт оруулаагүй болно.

40 Сонирхолтой нь, уг судалгаагаар Латин Америкийн хувьд улс төрийн тогтворгүй байдлаас орлогын ил тод байдалд үзүүлэх сөрөг нөлөөг тогтоосон байна. Хоёр жишээг дурдаж болно: Боливийн Засгийн газар өмнө нь албан ёсны вэб сайтдаа байрлуулсан байсан газрын тос, байгалийн хийн гэрээнүүдээ 2010 оны эхээр сайтаасаа авсан байна. Үүний нэг адилаар, Эквадор Улсад явагдаж байгаа Бүтээгдэхүүн хуваах гэрээнүүдээ Ажил үйлчилгээний гэрээ болгож өөрчлөх ажиллагаа Петроэквадор компаний нийтэлсэн гэрээнүүдэд нөлөөлж, тэдгээр гэрээ хүчингүй болсон мэт харагдаж байгаа ч оронд нь шинээр тавьсан зүйл алга байна.

41 "АНУ-ын санхүүгийн шинэчлэл эрчим хүч, уул уурхайн үйлдвэрлэлийн ил тод байдалд шинэ стандарт тогтоож байна" ("U.S. Financial Reform Sets New Standard for Energy and Mining Industry Transparency") гэсэн Орлогын ажиглагч институтын 2010 оны 7 дугаар сарын 15-ны нийтлэлийг www.revenuewatch.org/news/news-article/united-states/us-financial-reform-sets-new-standard-energy-andmining-industry-tra хаягаар үзнэ үү.